

ISSN 1311-8544

БЪЛГАРСКА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ
ЦЕНТРАЛНА БИБЛИОТЕКА
СЪВЕТ ЗА ЧУЖДЕСТРАННА БЪЛГАРИСТИКА

БЪЛГАРИСТИКА
VULGARICA

ИНФОРМАЦИОНЕН БЮЛЕТИН

6/2003

СОФИЯ•2003

АКАДЕМИЧНО ИЗДАТЕЛСТВО „МАРИН ДРИНОВ“

Редактор: ст.н.с. д-р Анисава Любенова Милтенова

Съставители: ст.н.с. д-р Анисава Любенова Милтенова,
ст.н.с. д-р Никола Рачев Казански, Емилия Якова Волева

© Централна библиотека на БАН, 2003

Адрес на редакцията:

Българска академия на науките

Съвет за чуждестранна българистика

ул. „15 ноември“ 1, София 1040, Бюлетин „Българистика“

Анисава Милтенова,

тел. (+359-2) 989 84 46 / 383, 384, факс: (+359-2) 986 25 00

E-mail: anmilten@bas.bg; bulgarist2@cl.bas.bg

© Богдан Николаев Мавродинов, художник, 2003

ISSN 1311-8544

BULGARIAN ACADEMY OF SCIENCES
CENTRAL LIBRARY
COUNCIL FOR BULGARIAN STUDIES ABROAD

BULGARIAN STUDIES BULGARICA

INFORMATION BULLETIN

6/2003

SOFIA•2003

MARIN DRINOV ACADEMIC PUBLISHING HOUSE

Editor: Assoc. Prof. Anisava Lyubenova Miltenova, PhD

Compiler: Assoc. Prof. Anisava Lyubenova Miltenova, PhD,
Assoc. Prof. Nikola Rachev Kazanski, PhD, Emiliya Yakova Voleva

© Central Library of BAS, 2003

Council for Bulgarian Studies Abroad
Bulgarian Academy of Sciences
Bulgarica, Information Bulletin
Address: 1, 15 Noemvri Str., Sofia 1040
Anisava Miltenova, tel. (+359-2) 989 84 46 /383, 384, fax: (+359-2) 986 25 00
E-mail: anmilten@bas.bg; bulgarist2@cl.bas.bg

© Bogdan Nikolaev Mavrodinov, cover designer, 2003

С Ъ Д Ъ Р Ж А Н И Е

УВОДНИ ДУМИ	7
Елена Сюпор — Кирилицата — творение на един свят за вечността	7
Тържествена научна сесия: „Делото на светите братя Кирил и Методий и европейските ценности“ , 23 май 2003 г., Централна сграда на БАН	9
Ива Трифонова — Пета международна хилендарска конференция „Любовта към учението и отдаването на Бога в православните манастири“ 8—14.IX.2002, Рашка, Югославия	11
БЪЛГАРСКА ЛИТЕРАТУРА	25
Книги 2002—2003 г.	26
Съст. Емилия Волева	
Научна периодика 2002—2003 г.	42
Съст. Емилия Волева	
ДИСЕРТАЦИИ	59
Съст. Никола Казански	
НАУЧНИ ФОРУМИ	61
Съст. Никола Казански	
ХОРИЗОНТИ	63
Пенка Пейковска — Българистиката в Унгария	63
ПРОФИЛИ	77
Маргарита Младенова — Радослав Вечерка на 75 години	77
Елка Дроснева — Професор Дмитрий Поливянный на 50 години	83
Румяна Дамянова — В памет на проф. Дочо Леков	86
ОТЗИВИ	89
Асен Атанасов — Аксиния Джурова и Вася Велинова. Опис на славянските ръкописи от Самоков	89
М. Витанова — Донка Вакарелска-Чобанска. Самоковският говор. Трудове по българска диалектология и история на българския език	91
Магда Карабелова — Bułgarzy na Uniwersytecie Jagiellońskim w okresie międzywoennym. (Българи в Ягелонския университет през периода между двете световни войни)	94
Емил Субашиев — Елена Меракова. Умалителността в Родопските говори.	96
Стефка Хрусанова — Унгарски учени за България. XIX в. — средата на XX в.	99
СЪОБЩЕНИЯ	103
Награди на Българската академия на науките в чест на 24 май 2003 г.	103

C O N T E N T S

PREFACE	7
Elena Siupiur – The Cyrillic alphabet – creation for the world of eternity	7
Solemn scientific session „ Holy Brothers Cyril and Methodius deed and the European Values “	9
Iva Trifonova – 5 th International Hilandar Conference „ Love of Learning and Devotion to God in Orthodox Monasteries “ 8–14.IX.2002, Raška, Jugoslavia	11
BULGARIAN LITERATURE	25
Books 2002–2003	26
Comp. by Emilia Voleva	
Periodicals 2002–2003	42
Comp. by Emilia Voleva	
THESES	59
Comp. by Nikola Kazanski	
SCIENTIFIC EVENTS	61
Comp. by Nikola Kazanski	
OUTLOOKS	63
Penka Peykovska – Bulgarian Studies in Hungary	63
PROFILES	77
Margarita Mladenova – Radoslav Večerka at 75	77
Elka Drosneva – Dmitriy Polyvianniy at 50	83
Rumiana Damianova – In memoriam of prof. Docho Lekov	86
REVIEWS	89
Asen Atanasov – Aksinia Dzhurova and Vasia Velinova. Description of Slavonic Manuscripts in Samokov	89
Mariana Vitanova – Donka Vakarelska-Chobanska. Dialect of Samokov. Works in Bulgarian Dialectology and History of Bulgarian Language	91
Magda Karabelova – Bułgarzy na Uniwersytecie Jagiellońskim w okresie międzywoennym. (Bulgarians in Jagiellonian University between the two world wars)	94
Emil Subashiev – Elena Merakova. Diminutiveness in Rhodope dialects	96
Stefka Hrusanova – Hungarian Scientists about Bulgaria. 19 th – middle 20 th centuries	99
ANNOUNCEMENTS	103
Awards of the Bulgarian Academy of Sciences in honour of 24 th of May	103

ЎВОДНИ ДЎМИ

КИРИЛИЦАТА – ТВОРЕНИЕ НА ЕДИН СВЯТ ЗА ВЕЧНОСТТА

из словото, произнесено от проф. Елена Сюзюр
(Румънска АН, Букурещ) на Тържественото събрание
за 24 май 2003 г.

Кирилицата се роди като корен и основа на писменост и култура.
Подарена бе на човечеството за творчество.

И като творчество кирилицата стана израз и измерение на огромно ху-
манно, културно и духовно пространство.

Като творение кирилицата изпрати във Вечността книгата, като знак за
своя свят. От нея се отвори дълъг път и огромно пространство, покрито
през последното хилядолетие с милиони страници, милиони книги, принадле-
жащи на българската, сръбската, румънската, украинската, белоруската, рус-
ката култура.

Кирилицата бе отворена врата към културна духовност.

Бе начинът, по който бе подарено съкровище на света — културно и
духовно.

Кирилицата — и славянската литургия — стои в основата на огромно
съкровище от стойности и измерения, които обогатиха християнската евро-
пейска цивилизация.

Общочовешкият, универсалният характер на кирилската писменост
сътвори и отвори ново място в човешката култура.

Кирилицата бе начало на дълга история, развитие и творение и по този
път стана *Представа*, *Израз*, *Символ*, *Същество* и *Сила* на един свят.

В Съдбоносния момент на *Избора* цар Борис избра кирилицата и хрис-
тиянството да бъдат път за своя народ. Тогава той избра този дар и за другите
народи наоколо.

В началото кирилицата и християнството са дар и радост за творчество.

По-късно те се превръщат в спасително измерение за хората от огромен
ареал.

Монголските, османските и други нашествия на Изток, Север и Юг превръщат кирилицата, писмеността и славянския свещен език в броня, в митология, в която човекът се затваря, за да се спаси.

В началото кирилицата бе мисъл и отвореност.

По-късно стана сила, чрез която този свят успя да остане изправен.

Така кирилицата, православие, се превърна в затворен свят, станаха архаичен свят за известно време.

В опасните за идентичността времена тази архаичност бе спасителна. По-късно — като рефлекс — може да се окаже пагубна.

Но да запазим за нас само спасяващото и възвисяващото. Защото го платихме с жертва на милиони и милиони прадеди.

Защото кирилицата бе християнският пояс около европейското съкровище, около европейските стойности, които изграждат основите на европейската цивилизация.

Създадена в името на *Вярата* и *Културата*, кирилицата кристализира в брониран пояс около съществуването на европейския символ.

Като защитен пояс кирилската писменост и християнската вяра бе жертвата, плащана пет века, за да спаси символа на Европа в неговото съществуване.

В Печорската лавра има изложба-музей на книгата, на печатната книга. Хиляди и хиляди книги отвсякъде между 1495 г. до днес, до утре и до Вечността — на кирилица. Там, единствен посетител в огромната зала, приличаща на великанска астрономическа обсерватория, аз чух как дишаха хиляди и хиляди книги. Там ми се показва измерението на света на кирилицата. Там, в средата на книжовния универсум, разбрах в какво се състои Вечността.

Там почувствах тази вечност. Там чух дишането на Вечността — подарена на човека от светите братя Кирил и Методий и която всеки един от нас — мигновение от Универсума — буква по буква, страница по страница — движи напред.

И се поклоних пред паметта на Кирил и Методий — Апостолите на нашата Вековечност.

Тържествена научна сесия: „Делото на светите братя Кирил и Методий и европейските ценности“, 23 май 2003 г., Централна сграда на БАН

Тържествената научна сесия бе посветена на 1140-годишнината от въвеждането в употреба на първата славянска азбука — глаголицата. Както е известно, 863 г. бележи началото на най-важния период от живота и дейността на славянските апостоли. Според историческите извори светите братя Кирил и Методий осъществяват Моравската мисия (863—885) сред народите от Средна Европа, но тяхната дейност има значителни последици за Югоизточна и Източна Европа. Моравският княз Ростислав се обръща с молба към византийския император да му бъдат изпратени учени мъже, които да въведат разбираем славянски език за литургията и да донесат книги, написани на славянска азбука. Използването на славянски език и славянска азбука означава не само утвърждаване на християнската религия и култ и на византийските правни норми, но и противопоставяне на опитите на идващите от германските предели мисионери да насаждат латинския език и баваро-германското право като норма за средноевропейските славяни. Резултатите от Моравската мисия са изключително важни за църковната организация и за изграждането на цивилизационния модел на славяните, намерил своето място в общоевропейското наследство като трета класическа писменост и култура.

Годишнината бе отбелязана с доклади от видни български и чуждестранни учени.

Проф. Боряна Велчева изнесе доклад на тема: „*Първата славянска азбука — глаголицата*“, в който направи обстойна характеристика на начертанията на глаголическите букви, на състава на азбуката, както и на съвръшенството на съотношението между звук и буква. Като материал бяха използвани многобройни източници, сред които се открояваше анализът на абедарите.

Проф. Георгий Гачев (Москва) предложи интересен поглед към делото на двамата братя и Кирило-Методиевите традиции в Русия. Той очерта в културологичен план най-важните насоки, които характеризират източнославянската традиция в сравнение с южнославянската, както и връзките между постиженията на славянските народи през Средновековието и литературата на новото време.

Ст.н.с. д-р Светлина Николова говори на тема „*Критическо или дипломатическо издание на Методиевия превод на Стария завет*“, като представи изключително важни изводи по отношение на едичионната стойност на различните типове издания в славистиката и в медиевистиката и изворознанието изобщо. Докладът има принципно значение за бъдещото издание на Кирило-Методиевите извори.

Проф. Цветан Грозданов (Скопие) изнесе доклад на тема „*Светите Кирил и Методий в живописа на Балканите*“, като проследи най-старинните изображения на Кирил и Методий, на Климент Охридски, на Наум Охридски и на св. Седмочисленици в монументалната живопис на Балканите. Съпоставяйки ценен материал от църкви в Република Македония, в България и в Сърбия, той показа развитието на специфични детайли от образите на светителите.

Проф. Лиляна Мавродинова говори за украсата на ранните глаголически ръкописи, като припомни най-типичните елементи на украсата и на нейната структура. Образците, които демонстрира, още веднъж показаха изключителната стойност на глаголическите паметници като културен феномен.

С голям интерес беше посрещнат докладът на **проф. Георги Попов**, посветен на акростиха във византийската църковна поезия и в химнографското творчество на Кирило-Методиевите ученици. Както е известно, най-големите открития в областта на славистичната медиевистика напоследък бяха направени именно в областта на химнографията като разкриха в пълен обем и дълбочина стойностите на творчеството на старобългарските писатели.

Сесията беше закрыта с доклада на **доц. д-р Валентина Колесник** (Одеса) на тема „*Процеси на дебалканизация на българските говори в Украйна*“. Докладът се отличаваше както с интересни наблюдения, някои от които се въвеждат за пръв път в науката, така и със съвременна методика на изследване.

**Пета международна хилендарска конференция
„Любовта към учението и отдаването на Бога
в православните манастири“
8—14.IX.2002, Рашка, Югославия**

За пети пореден път Хилендарската изследователска библиотека и Центърът за изследване на Славянското средновековие към Университета в Охайо (Кълъмбъс, САЩ) организира традиционната международна Хилендарска конференция, този път съвместно с Центъра за култура, образование и информация „Градац“. Форумът се проведе от 8 до 14. IX. 2002 г. в зимния планинския курорт Копаоник в областта Рашка, в чиито предели се намира поредица от манастирски средища, съхранили православната културно-историческа традиция. Участваха 58 учени палеослависти от десет страни.

За провеждането на този мащабен по замисъла си научен форум, преминал под патронажа на патриарха на Сръбската православна църква Павле, епископа на Банат Хрисостом и епископа на Рашко-Призренската епархия Артемие, спомогнаха редица сръбски официални институции и организации¹.

Под наслова „Love of Learning and Devotion to God in Orthodox Monasteries“ и чрез зададените от пленарното заседание теми, докладите бяха тематично разделени според заявената насоченост в 12 секции: „Manuscript Studies“, „Learning in Monasteries“, „Epigraphy“, „Monastic Centers and Culture“, „Saints as National Symbols“, „Genres“, „Hagiography“, „Music and Hymnography“, „Iconography“, „Philosophy and Mysticism“, „Calendars“, „Philological Approaches“. Широтата на проблематиката, методологическото разнообразие, участието на учени от различни школи и поколения и осъщественият диалог позволиха да се разгърне една истинска палитра от научни интереси, което за пореден път доказва, че темата за любовта към учението и отдаването на Бога в православните манастири не търпи граници дори и през XXI в.

¹ Още за организирането и провеждането на конференцията, за посетените манастири и необичайната атмосфера виж електронната публикация на Светлана Рагина (Талин, Естония), <http://www.slavist.ee/publa3.html/>; Мая Иванова (София, България), *Palaeobulgarica*, кн. 3, 2002 г.; Маргарет Димитрова (София, България) и Аделина Ангушева (Ланкастър, Англия), Балканистичен форум 2003 (под печат); Искра Христова и Диана Атанасова-Пенчева (София, България), *Литературен вестник*, бр. 31, 02.10.2002; както и електронния фотоалбум, направен от Хилендарската изследователска библиотека, на адрес: <http://www.cohums.ohio-state.edu/cmrs/fcmss/>.

Епископ **Артемие Радосавлевич**, владика на Рашка и Призрен (Љубав према образовању и посвећеност Богу у православним манастирима), откри пленарното заседание с въпроса за монашеския път към духовно усъвършенстване чрез любовта към знанието, образованието, богопознанието и посветеността на Бога в православните манастири през Средновековието.

Директорът на Музея на Сръбската православна църква **Слободан Милеуснич** (Белград) (Monasteries in Serbia as Spiritual and Cultural Centers) разгледа, през призмата на историческия опит, сръбските манастири като културни и духовни средища, хранители на християнското благочестие, както и проблема за осъществяването на взаимодействие между тях и сръбските владетели като гаранция за политическа мощ и стабилност на държавността.

Темата за манастирските центрове бе продължена от **Климентина Иванова** (София) (Староизводните чети-минеи и сръбските манастири) с проблема за староизводните чети-минеи като пример за паметници, възникващи в епоха на държавна и църковна стабилност, крепящи се на авторитета на Охридската архиепископия. Доказа се наличието на пълен комплекс от чети-минеи в Хилендарския манастир в началото на XIV в. Съпоставянето на състава и полагането в един исторически контекст на най-ранните сръбски преписи на чети-минеите, както и тяхното групиране според мястото на възникване, позволява и свързването им с манастирите и епископските средища, исторически близки до Охридската епископия (региона между Скопие, Липляни, Дечанския манастир).

За историята и разпространението на Синтагмата на Матей Властар през XIV—XVII (XVIII) в. сред монашеските общности, за копирането ѝ предимно в епископски, столични центрове и големи манастири говори **Виктор Александров** (Будапеща) (The Syntagma of Matthew Blastares in the Monastic Scriptoria and Libraries of the Balkans). Установи се, че Синтагмата води произхода си от монашеските скриптории, а областта на разпространение, според данните за присъствието ѝ в манастирските сбирки, е в Света гора, Сърбия, България, Румъния, като от молдовските земи тя навлиза и в Русия.

На ролята на Атон като мощен православен монашески център и изграждането на културата и книжнината в средновековния православния свят бяха посветени редица доклади. На връзката между византийските императори и атонските манастири чрез култа към Богородица в един теологичен аспект се спря **Иван Билярски** (София) (Le Mont Athos en tant que lieu sacré de l'orthodoxie /le culte marial et l'universalisme orthodoxe entre la culture monacale et la doctrine imperiale/). Идеята за съществуването на два центъра през Средновековието (светски и религиозен) се осмисля чрез общия култ към Божията майка, който обединява както идеята за Цариград като богоизбран център за разпространение на християнството, така и Атон като център и умален модел на вселената.

На Атон и на ролята на св. Сава, първият архиепископ на Сръбската църква, за изграждането по византийски модел на сръбското монашество и култура и на мястото му в средновековната историята на Сърбия се спря **Олга Неделкович** (Чикаго) (*St. Sava: The Founder of Serbian Monasticism and Its Culture*). Представено беше крупното му дело, свързано с изграждането на Хилендарския манастир, на манастирите Студеница и Жича, всеотдайната му държавническа и просветителска дейност, свързана както с учредяването на църковния живот, така и с популяризирането на агиографския жанр.

С изследване на произведенията на хилендарските монаси Доментиан и Теодосий и с проблема за изграждането на литературната дейност на сръбските писатели през Средновековието, продължи **Драгиша Бойович** (Прищина) (*Education and Theology in the Works of Hilandar Hieromonks Domentijan and Teodosij*). В една богословско-културологична постановка бе представена ролята на хилендарската духовност като явление и основен фактор за изграждането на сръбските книжовни и църковни традиции.

Богословска интерпретация на извършените чудеса от св. Сава и антиномичността на средновековната представа за човека по пътя към неговото спасение, въз основа на двете сръбски версии на житието му, представи **Лидия Гаврушина** (Москва) (*The Miracles of Saint Sava and their Theological Interpretation in Serbian Hagiography of the XIII—XIV Centuries*). Бе предложена интерпретация, според която Житието на св. Сава, писано от йеромонах Доментиан (1243 или 1254 г.) по-скоро акцентира върху богоподобния живот на светеца, докато другото житие, дело на Теодосий Хилендарец (кр. XIII — нач. XIV в.) вече дидактически допълва Доментиановото и насочва към подражание на добродетелността на светеца.

Нови аспекти за изучаването на Устава на св. Сава в южнославянската богослужерна книжнина, като ключ към началния етап на славянското манастирско богослужение, въз основа на структурните и съставни характеристики на службите в група южнославянски октоиси от XIII—XIV в., откри **Мария Йовчева** (София) (*Significance of Hymnographical Codices with Traces of the Typikon of St. Sava for Reconstruction of the Old Bulgarian Monastic Liturgy*). На мястото на агрипнията, основен отличителен белег на празничните служби по устава на св. Сава за неделното богослужение, повечето от ръкописите съдържат оригинални старобългарски канони за св. Троица. Писането на специални непреводни троични канони за октоиха е свидетелство за наличието на служба, подобна или еднаква с агрипнията, в старобългарското седмично богослужение. По този начин въвеждането на Устава способства за съхраняването на творбите на старобългарските песнотворци, непознати от други източници, както и за актуализиране на старинни компоненти на службата, изгубени в други типове химнографски кодекси.

За оформянето на една по-мощна текстологична картина на славянската средновековна писменост спомогнаха докладите, посветени на отделни типове текстове. За историята на Апостола и по-конкретно за Матичния апостол, сръбски препис от XIII в., и за следите от преславската редакция, отразени в него, говори **Искра Христова-Шомова** (София) (*The Apostolos of Matica Srpska Revisited: Its Textual Peculiarities as Juxtaposed with Other Old Slavonic Apostoloi*). След направеното сравнение между 23 сръбски, български и руски преписа на тази библейска книга, обединени в различни групи в изследването според редакцията на текста, се оказва, че Матичният апостол, в определени случаи следва преславската редакция, но съдържа и редица индивидуални четения, нетипични за останалите текстове.

На двете славянски версии на Скитския патерик и по-специално на препис Q.I.899 от РНБ - Санкт Петербург, който съдържа 25 слова от патерика на Йоан Мосх, текстологично различаващи се от същите слова в останалите ръкописи, обърна внимание **Петко Петков** (София) (*On the History of Translated Pateriks in Bulgaria: Leimon Pneumatikos of Ioan Moskh in a Translation of the 14th Century*). Чрез съпоставки на състава и характеристика на текстологичните и езикови особености на различните преписи на тези слова беше защитена тезата, че Петербургският препис отразява друг превод, направен в България през XIV в.

На историята на сборника Маргарит, познат в най-малко шест или седем версии от XIV—XVIII в., и на неговата ранна, непроучена досега сръбска версия, отразена в пет сръбски преписа от края на XIV—XVI в., се спря **Алексей Сергеев** (Санкт Петербург) (*The Serbian Version of "Margaritai"*). Сравнението между петте преписа (ГИМ, сб. Воскресенски № 106б; един препис от Библиотеката на Скопската митрополия; РАН, № 289 и № 308; РНБ, сб. Гилфердинг, № 38) и най-разпространената версия, преведена в България през XIV в. (включена във Великите чети-минеи; основа на Острожкото издание от 1596 г.) показва, че сръбската версия също се отнася към XIV в., но въпреки приликите с редакцията на българския текст, тук са отразени различни версии на гръцкия текст.

За историята на Стишния пролог и за Синаксара към Триода във византийската литература, за навлизането им в славянската през XIV в. и за непознат сръбски превод на триодните синаксари от Закхей Философ говори **Лора Тасева** (София) (*Die serbischen Übersetzung der Synaxarien zum Triodion und des Vers-Prologs*). На лексикално и граматично равнище се съпоставиха използваните преводачески похвати в атонските и сръбските преводи на Стишния пролог и Триодните синаксари от XIV в. За слабо проучените сръбски неатонски преводачески центрове се установи склонност към контекстуален превод, либерално отношение към гърцизмите, избягване на сложни думи и книжовни конструкции.

Седем типа требници от XV—XVII в. според включените в тях молитви за жена, която е акуширала, за родилка и за наричане на християнско име на новородено разграничи **Маргарет Димитрова** (София) (*Pre-Baptismal Rites in South Slavonic Trebniks: Notes from in the Hilandar Research Library*). Въз основа на състава, текстологичните и езиковите особености на голям брой ръкописи от тази тематична група, повечето от Хилендарската сбирка, се отбеляза, че през XVII в. в българските земи са се преписвали три типа състави на тези молитви. Бяха отчетени както връзките с ранните славянски печатни книги, така и гръцките съответствия.

На преписа на най-късната служба на св. Йоаким Осоговски-Сарандапорски от 1789 г., направен от Теодосий Леков в лаврата на Хилендарския манастир, се спря **Елена Узунова** (София) (Хилендарската служба на св. Йоаким Осоговски от 1789 /проблеми на съставянето на текста/). Чрез текстологичен анализ бяха проследени източниците на влияние върху тази компилативна творба, които я свързват с общите служби за светци, познати в южнославянската ръкописна и старопечатна традиция.

На текстовата традиция на Тълковния апокалипсис и по-специално на южнославянските преписи се спря **Ива Трифонова** (София) (*On the Translation of the Apokalypsis *Tolkovoj* in the South Slavonic Tradition*). В основата на представеното изследване бе сръбски препис от XVI в. (НБКМ № 101). След сравнение с още 13 преписа от XIV—XVIII в. се установи, че библейският текст отразява вероятно проведената на Атон редакция на библейските книги, като се отнася към по-ранен южнославянски превод, докато тълкуванията, съдържащи редица самобитни черти, са съставени и привнесени по-късно в основния текст.

На проблема за зараждането на самостоятелна читателска публика и на разпространението на староизводните агиографски четива през Късното средновековие се спря **Диана Атанасова-Пенчева** (София) (*The Menaion-cheti and the Practices of Reading in Medieval Slavia Orthodoxa*). Въз основа главно на състава на Макариевите чети-минеи и на факта, че старият репертоар от жития на светци е запазен доста устойчиво в състава на староизводните чети-минеи от XIV—XV в. нататък, се постави въпросът за кодифицирането на културната памет, но вече необвързана с манастирско-литургичния характер на четенето.

За изграждането на монашеска терминология от сръбските книжовници, за начините на нейното функциониране и предаване, както и за степента и условията на запазването ѝ в сръбския език през вековете, говори **Вера Мило-савлевич** (Нови Сад) (*Journey of the Serbian Language from Monasteries into the World*).

Анализ на зависимостта между религиозните и лингвистически аспекти, между православие и филологията в ареала на *Slavia Orthodoxa*: от нача-

лото, т.е. от Константин (Кирил) Философ, до османското завоевание на Югоизточна Европа, т.е. до Константин Философ (Костенечки) предложи **Роланд Марти** (Саарбрюкен) (*Philologia in Slavia Orthodoxa: From Constantine the Philosopher to Constantine the Philosopher*). Чрез съпоставка на конкретни книжовни паметници — Пространните жития на двамата първоучители, трактата на Черноризец Храбър, „За буквите“ от Константин Костенечки, се доказва, че постепенно лингвистичният аспект става зависим от теологичния, езиковата форма отговаря на религиозното съдържание на текста, което и проличава в последвалото развитие на езика.

Особеностите на стила, употребата на синтактични конструкции и лексикални варианти бяха обсъдени в доклада на **Ясмينا Гръкович-Мейджър** (Нови Сад) (*Language and Style of Old-Serbian Literacy*). Езикът през Средновековието бе разгледан като рефлекс на сакралността и тематиката в старосръбската писменост чрез функционалното разслоение при употребата му: народният език, представен в профанните жанрове, за разлика от старосръбския книжовен език, който, от своя страна, намира място в сакралните църковни текстове, което спомага и за обособяването на висок и нисък стил през различните периоди.

Върху характера на приписките от средновековните ръкописи, като спонтанно изразени мисли на кописта и негов своеобразен знак, отразяващ индивидуалния опит по пътя към постигането на аскетическия идеал, говори **Аделина Ангушева** (Ланкастър, Англия) (*Love of Learning and Pain of Writing in the Slavic Tradition: A Study on Medieval Marginal Notes*). Отвъд традиционното схващане приписките бяха видени и в контекста на манастирските аскетично-покаятелни практики чрез своеобразен и атрактивен анализ на психическия афект от преписваческия труд.

Проблемът за преводаческата и преписваческа дейност в манастирите бе продължен от **Таня Иванова** (Охайо) (*Philological and Linguistic Observations on the Slavic Translation of „Thekara the Monk“: Hilandar Monastery Slavic Manuscript no. 494 and Plevlja Monastery Slavic Manuscript no. 60*), която разглежда лексикалните и морфосинтактични разночетения в два славянски превода от кр. XVI в. и ср. XVII в. на Часослова на монах Тикара в съпоставка с гръцкия текст. Бяха изнесени данни, представителни за този непроучен текст на византийско-славянската традиция, представляващ постническо последование, близко до скитските правила и съдържащо химни и молитви за килийно изпълнение. Като особеност на текста бяха посочени както молитвите и песнопенията на самия Тикара, така и структурата на службите.

Историята на Тържественика чрез различните му версии представи **Светлана Рагина** (Талин) (*A Contribution to the History of the Torzhestvennik: Versions created in Five Russian Monasteries*). Проследени бяха два периода в историята на тази книга сред източните славяни: първият, свързан с второто

ожнославянско влияние, когато книгата е действала като сборник от византийски, български и руски проповеди и когато се създават различни по тип тържественици (XIV—XVI в.), докато вторият е свързан предимно с обогатяването на статиите за календарните празници (XVI—XVII в.).

Въпросите, свързани със значението на календарните означения, бяха предмет на изследване и в доклада на **Ан-Лоранс Кодано** (Кембридж, Великобритания) (*The Translation and Use of Byzantine Treatises on Calendars in Rus' /11th-13th Centuries/*). Календарните знания в средновековна Русия през XI—XIII в. бяха проследени въз основа на превода на 3 византийски текста: „За мекедонските месеци“ от Йоан Дамаскин, поместен в Изборника от 1073 г. и в Новгородската кормчая от 1282 г.; части от „Хрониката“ на Евсевий, познати също по Изборника от 1073 г.; третият, открит в Новгородската и Евтимиевската редакция на кормчая. Постави се въпросът за значението на литургичното време и разнообразните начини на превод, за пропуските и предаването на специализираните термини от гръцки на славянски.

На календарни особености, отразени в конкретен ръкопис — *Codex Slavicus Granatensis* от XVII в., съхраняван в Гранадската университетска библиотека, посвети доклада си **Матилде Казас** (Гранада) (*The Paskhalia Tables in Codex Slavicus Granatensis*). Ръкописът е контаминация от менологий и евхологий, като в първата част съдържа, освен пасхалните таблици, също и данни за астрономическите и хронологичните познания, за лунния и слънчевия календар, за равноденствията и слънцестоенето, хороскоп и т.н., чието разчитане би допринесло за по-пълното разбиране на православните традиции в средновековна Русия.

За скритите мотиви в славянските ръкописи, за компилациите и разнопосочните тенденции, отразени в календарните означения на Хилендарските преписи на „Юдейската война“ от Йосиф Флавий, говори **Даниел Колинс** (*Ulterior Motives in Slavic Manuscripts: The Tendentiousness of the Hilandar Josephus Manuscripts*). Чрез най-стария сръбски препис от 1586 г. (HM.SMS.280) бе проследено отношението на книжовника към историята въз основа на подреждането на историческите дати и имена в сравнение с други сръбски и източнославянски преписи.

На исторически и археологически данни, свързани с литературни паметници и манастирски средища, бяха посветени редица доклади, които реконструираха неизвестни факти за ранната средновековна култура. Нови археологически данни за книжовната и литургическа практика в ранната епоха на българската манастирска култура през IX—X в. анализираха **Казимир Попконстантинов** и **Росина Костова** (Велико Търново) (*Literacy, Literature and Liturgy in Bulgarian Monasteries from the 9th-10th Centuries*). Въз основа на новооткрити графити, надписи, рисунки в манастира „Св. Богородица“ край Равна (Провадийско) и скалния манастир в Бесараб (Констанца, Румъния)

бе доказано, че в Равна е имало скрипторий, където са се копирали и превеждали редица ръкописи, че между надписите и ръкописното писмо съществува пряка връзка, която би спомогнала локализирането на отделни паметници.

Стенописите на църквата в манастира „Св. Илия“ близо до град Корча в Албания, ктиторската композиция върху фасадата, стиловите и иконографски паралели на отделните сцени въведе в научно обръщение **Ралица Русева-Лозанова** (София) (*Iconographic Characteristics in St. Demetrius' Church in Boboštice, Albania*). Разгледани бяха два живописни слоя: сцените върху фасадата и западната стена на наоса са от първия слой и датират от XIV в., а тези в абсидата, на южната и северната стена на наоса са от втория слой от XVII в. Живописата от XIV в. и нейните стилови паралели в региона правят възможна връзката с църква „Хрисос Хора“ в Константинопол.

Откритите надписи по стените на староруските църкви в Новгород и Новгородската област от XII—XIII в., в контекста на сръбските и българските епиграфски и литературни традиции, характеризира **Татяна Рождественская** (Санкт Петербург) (*Medieval Mural Inscriptions in the Churches of Old Rus'*). Класифицирането и типологизирането на изворите, според тяхно езиковите, палеографски и текстологични особености, бе въз основа на стенните надписи от църквата „Св. Георги“ в Юриевския манастир, катедралата „Рождество Богородично“ в Антониевия манастир, както и новооткритите наскоро надписи в църквата „Преображение Господне“ в Нередица, Новгород, и храма „Св. Георги“ в Стара Логода.

За строителната дейност на Григорий Бакуриани и за привнасянето на модели от Кавказ чрез сравнително-стилистично изследване на външната стенна украса на основаните от него манастири около Пловдив говори **Беатриче Толиджиян** (Вашингтон) (*Inspirations from the Caucasus: An Examination of the External Wall Decoration of Some Gregorios Pakourianos Monastic Foundations Around Plovdiv, Bulgaria*). Представените конкретни елементи от украсата на Бачковския манастир и на църквата „Св. Георги“ в Асеновград, основани през 1083—1086 г., отразяват резултатите от влиянието на средновековната архитектура в Кавказ, които бяха подкрепени с примери от Грузия и Армения, възхождащи към IX—XI в., както и съществуващите етнокултурни връзки с Кавказ по това време.

Спецификата на агиографската продукция в манастирските сборници от XIII в., свързана с местните култове в средновековна България и Сърбия, проследи **Радослава Станкова** (София) (*Commemoration Dates of Local South Slavic Saints in the 13th—Century Monastic Miscellanies*). Различните контексти във формирането на литературните процеси, оказва се, водят и до различни тенденции: в Сърбия местните култове се свързват с основателите на определени манастири (св. Симеон, св. Сава), като се концентрират във вътрешността на страната (манастирите Студеница, Жича, Милешево), докато в

България култът е към столицата Търново, където се съхраняват мощите на местните светци (св. Иван Рилски, Иларион Мъгленски, Михаил Воин, Филотея Темнишка, Петка Търновска).

За данните от нотирани музикални откъси в ръкописи от XIII—XVIII в., свързани с култа към св. Петка Търновска, една от най-популярните византийски и славянски светици, и за тяхната характеристика говори **Светлана Куюмджиева** (София) (*Music for Sv. Petka of Tirnovo*). Най-ранните откъси са в Драгановия миней от XIII в., където в последните две стихирни отслужбата за светицата има нотирани знаци, а първите изцяло нотирани части от службата са открити в Евстатиевата певческа книга (1511 г.) от манастира Путна, Молдова. Песнопенията за св. Петка се включват в ръкописи, произхождащи от центрове, където култът към нея е особено силен и където е имало професионални певци.

Въз основа на семантиката на отделни елементи от житието на един похъсен южнославянски светец от XVI в. — Георги Кратовски Нови Софийски, **Оля Григорова** (Благодивград) (*St. Georgi Kratovetz-Novî Sofiiski in Slavonic Hagiology*) отбелязва разликите между творбата на Поп Пейо и руската ѝ редакция. Проследени бяха особеностите на разпространението на култа в българските и сръбските земи и причините за бързата канонизация и формирането на култа в София.

На въпросите, свързани с времето, мястото и причините за възникване на култа към св. цар Петър I (927—965), се спря **Димо Чешмеджиев** (София) (*The Culture of Bulgarian King Peter I (927—965): Monarchal or State*). Проследено бе развитието на култа чрез агиографските факти, като се постави въпросът дали това е монашески култ, основаващ се на приетата от владетеля монашеска схизма преди смъртта му, или става въпрос за „държавен“ култ, с оглед на това, че той е първият български владетел с призната от Византия царска титла.

На Святослав Давидович (ум. 1141 г.) от Черниговската династия, първият княз в Киевска Рус, приел монашеството преди смъртта си, посвети доклада си **Маргин Димник** (Торонто) (*Svjatosha — the First Prince-Monk of Kievan Rus'*). Монах в Киево-Печорската лавра, станал известен със своята набожност и любовта към знанието, с богатата си сбирка от ръкописи, както и с оказаната посредническа помощ във военно време на брат му Всеволод Олгович, княз на Киев, Святоша е първият княз, който е канонизиран, заради това, че посвещава живота си на Бога, а не заради мъченическа смърт.

Темата за монашеството в Киев продължи **Дейвид Престъл** (Мичиган) (*The Idea of „Anachoresis“ in Kievan Caves Monasticism*), който се спря на ранните етапи от неговото развитие. Изхождайки от етимологията и интерпретацията на А. Папатанасиос за единството в разбирането на понятията *anachoresis* и *hermitism*, посредством символното значение на тоposa на

пустинята бе проследен пътят на ориентацията на създанието към Създателя, каквато е и историческата мисия на църквата: да доведе човешката природа до съгласие с божествената.

Възкачването на планината като аскетичен и мистичен символ на духовното възкачване в съчиненията на Отците на църквата и иконографията, промяната на ранновизантийския модел през XIV в., еволюцията в системата от символи, свързана с процъфтяващата исихастка теология, проследи **Андреас Андреопулос** (Торонто) (*From Sinai to Thabor: the Mountain of Mystical Ascent*). В основата бе поставена замяната и връзката между двата модела. При Филон, Григорий Ниски, Псевдо-Дионисий Ареопагит първоначално планината е Синай, свързана с възкачването на Мойсей, а Синай предшества Тавор, планината на Преображението.

На въпроса за исихастката теология се спря и **Присила Хънт** (Масачузетс) (*A key to Novgorod Monastic Culture: The Transformation of the Last Judgment Scenario in a 15th-century Novgorod Icon*) чрез анализ на руската икона „Страшният съд“ от XV в. Въз основа на определен набор от библейски текстове и текстове от Отците на църквата, проследени в изображението, се посочват вероятните контакти между Атон и Константинопол, както и вероятният повод за създаването: поръчка от епископа на Новгород Евтимий за дар на катедралата „Св. София“ в Новгород.

Върху възприемането на Бога и човека, на битието и властта, с оглед на православната постановка за троичността и върху изкуствоведската и философска проблематика в една поетична форма разсъждава **Предраг Драгич-Киук** (Белград) (*Three-Faced Christ and the Traditional Symbolism of Numbers*).

На контраста в сюжетното изобразяване на манастира Хутин, намиращ се под патронажа на Москва, и Новгород от иконата „Видението на клисаря Тарасий“ (70-те г. на XVI в.) се спря **Елиза Гордиенко** (Санкт Петербург) (*Khutyn Monastery and Novgorod on the Icon „Sexton Tarasiy’s Vision“*). В общ културно-исторически план бе интерпретиран антагонизмът в изображението на опустошения Новгород, символ на греха и произвола, след чумната епидемия и опожаряването му през 1505–1507 г., и манастира Хутин, видян като символ на смиреността и благослова, отправени от Бога и царя.

За жанра на Видението в агиографската традиция на Северна Русия, за специфичната му лингвистична и фразеологична характеристика, назоваваща трансцендентното, за функционирането му като интертекст, отделен (под)жанр в обема на агиографските текстове през XV–XVII в., говори **Олга Черепанова** (Санкт Петербург) (*Genre of Visions in North Russian Hagiography of the XV–XVII Centuries*). Важността на жанра, композирането и етнокултурното му значение в този район се потвърждава и от съпоставката с новите данни от проведените етнолингвистични експедиции в края на миналия и началото на този век.

На значението на т.нар. „хартинени икони“, на тяхното възникване, изработване и разпространение на Балканите след падането на Константинопол, особено през XVII—XVIII в., както и за мястото им в историята на теологията, архитектурата и изкуството се спря **Шийла Кембъл** (Торонто) (Orthodox Religious Engravings). Тематично те се разделят на три групи: възпроизвеждане на известни манастирски икони; изображения на чудеса, свързани с отделни икони или манастири; изображение на самите манастири. Първоначално щампите са били подготвяни в манастирите, после достигали до места с развита печатарска промишленост като Виена, Варшава, Москва, Венеция, преди отново да се завърнат в манастирските центрове.

Връзките между православните манастирски центрове проследи чрез културните и книжовни връзки, осъществявани на Атон между руснаци и сърби още от XII в. **Кирил Максимович** (Москва) (Russo-Serbian Cultural Contacts on Athos /12th-16th Centuries/). Помощта, оказвана от руските монаси на сръбските, е проследена от обновяването на Хилендарския манастир (1198 г.) и превръщането му в мощен православен център на монашеската култура. Подчертава се участието на руските монаси в подготовката на най-ранните юридически книги на сърбите и в разпространението на оригинални произведения от Киев и България.

На влиянието на Тимотеевия типик за манастира „Св. Богородица Евергетис“ край Константинопол и превръщането на Хилендарския типик на св. Сава в част от руската монашеска реформа през XV и XVI в., и съответно, на широките културни движения на Балканите и в Русия се спря **Дейвид Голдфранк** (Вашингтон) (The Hilendarski Tipik, Byzantine Monastic Reform and Medieval Russia). Чрез византийската монашеска реформа, свързана с името на Теодор Студит, се характеризират основните промени, заложили в Евергетския типик от XI в., отчитат се степента на влияние и различията в Хилендарския типик.

За едно от малкото свидетелства за книжовната дейност в Рилския манастир преди XV в. — Четириевангелие на монах Симеон от 1361 г. (НБКМ 31), и за връзките на обителта с други важни религиозни средища говори **Елисавета Мусакова** (София) (The Rila Gospel from 1361). Бе подчертано, че кодикологичните особености, и по-специално фронтисписът с изображение на триумфалния кръст и криптограмите около него, правят възможно свързването на паметника с особеностите на съвременната му сръбска традиция, проникнали чрез връзките на Рилския с Хилендарския манастир.

Явленията, свързани с руските манастирски хорове, с миграционните процеси както на певци монаси, така и на певчески книги, по документални архиви от кр. XVI—нач. XVII в, характеризира **Светлана Зверева** (Москва) (Russian Monastic Choirs of the Late Medieval Period). През този период, освен различни видове нотации, многочислени стилови варианти в песнопенията

и многогласието, са се появили и т.нар. професионални певци монаси с богат певчески репертоар, които пренасят уменията си в отделните манастири и постепенно изграждат общоруската песенна традиция.

Политизираното и идеологизираното възприемане на „Знамений распев“ като символ на разколническия дух, типичен за старообрядческата традиция през XX в., разколеба чрез конкретни примери **Сергей Мацнев** (Тверска епархия) („Znamennij raspev“. Orthodox Practice). Потърсиха се връзките на този разпев с руската църковна традиция на пеене и византийските културни модели; беше направен и кратък преглед на отношението между единогласното и хармоничното пеене в Руската църква XVII—XX в.

На мястото и значението на московския Новодевически манастир като проводник на западно влияние преди реформата на Петър I и на развитието на руската идея за „православна империя“ през Късното средновековие се спря **Елизабет Зеленски** (Вашингтон) (*New Maidens' Convent: Matrix of Empire*). Проследява се историята на формирането на манастира, неговото място в културната топография на Москва през XVII в., привилегираното му местоположение, като на първо място се извежда ролята на монахините.

„Плачът на Кесарица Хрельова“ или женското присъствие в културата на средновековна България бе тема на доклада на **Надежда Драгова** (Благоевград) (*Lamentation of Kessaritza Hrelyova: An Epigraph in Rila Monastery Dating from 1343*). Изразяването на нова предренесансова чувствителност е проследено чрез структурата и лексикалните особености на творбата, чрез сравнение с други образци на жанра и примери от фолклорния епос.

По въпроса за житейския път и боговдъхновеното дело на **Максим Грек** (ок. 1470—1556), онагледен с написването и съдържанието на Молебния канон към божествения и почитаем Параклит, писан 1531 г., говори **Галина Казимова** (Москва, Русия) (*Prayerful Canon to the Holy and Venerated Paraclete by Maksim Grek*). Изтъква се обстоятелството, че канонът е писан по всяка вероятност в тъмница, а обект на изследване са литературните топоси и методи, авторските механизми и новаторство, спомогнали за разчупването на формата и изказа с цел да се преодолее баналността на жанра.

На конкретни исторически личности и на спорните факти, свързани с дейността им, бяха посветени няколко изследвания. Нови факти за живота и дейността на архимандрита на Спасо-Ярославския Рождественски манастир **Йосиф** (1691—1699 г.) представи **Ирина Поздеева** (Москва) (*A History of Russian Monastic Book Culture: The Unknown Facts*). Освен като страстен колекционер, ценител и ревностен хранител на старата книжовна продукция, обогатил неколккратно манастирската сбирка, **Йосиф** е представен и като неизвестен досега за науката писател. Анализира се негов автограф, обединяващ дарствен запис, напътствие към монасите, азбучни стихове и завещание,

които попълват с нови данни както биографията му, така и цялата книжовна култура в ростово-ярославските земи през XVII—XVIII в.

По подобен начин, чрез съпоставка на агиографските извори с известните исторически факти за основателите на Саво-Вишерския и Верендско-Николския манастир в Новгородските земи, **Марина Федотова** (Санкт Петербург) (Savva Visherskii and Efrem Perekomskii: Church Tradition and Historical Sources) откри и анализира една грешка на създателя на Житието на Ефрем Перекомски, писано кр. XVIII—нач. XIX в., който отъждествява погрешно Ефрем Перекомски с ученика Ефрем, споменат в Житието на Сава Вишерски.

Уточнения по някои спорни въпроси около личността и дейността на атонския прот Гавриил, заемал този пост в различни периоди от 1515 до 1539 г., разгледа **Диляна Радославова** (София) (To the Portrait of Gabriel, the Athonite Protos of the First Half of the 16th Century. The Russian Connection), като по пътя на критичен анализ подложи на съмнение досегашните категорични тези за неговия източнославянски произход и постави проблема за действителната роля на Гавриил в руско-атонските отношения, както и необходимостта от преразглеждане на текстовете, свързани с неговото име.

Конкретни изследвания бяха посветени на библиотечните сбирки и новите им попълнения. За историята на библиотеката на Соловецкия манастир, основан XV в., и начините на систематизация и съхранение на манастирското книжовно наследство според материално-производствени записи, водени от XVI до XIX в., говори **Екатерина Крушелницкая** (Санкт Петербург) (History of the Solovetskii Monastery Library: The Evolution of the Manuscripts' Storing System). Установи се, че до 1855 г., когато библиотеката е преместена в Казанската духовна академия, а оттам — в Ръкописния отдел на РНБ, където се съхранява и днес, е съществувала разработена система за съхранение на книгите: през XVI в. те са разпределени в зависимост от функцията и формата им, регистрират се и имената на предишните им притежатели; през 1676 г. те са препоредени отново по азбучен ред на заглавията.

На наличните в сбирката на Соловецката библиотека пет преписа на Пространното житие на св. Кирил, възникнали XV—XVII в., съхранявани днес в РНБ, и на сравнението им с различни преписи на Житието, се спря **Мая Иванова** (София) (The Extended Vita of St. Constantine-Cyrrill in the Solovetskii Monastic Library). Резултатите от текстологичното и лексикално проучване показва липсата на рязка граница в преписваческата традиция на текста от чети-минеите и традицията, засвидетелствана в до-Макариевите чети-минеи, както и че тези преписи са в пряка връзка с преписите на текста в Москва, Новгород и други северни манастири.

Нови данни за книжовната дейност в Сливен през Възраждането, почерпани от материали, които и днес продължават да постъпват в библиотечните сбирки, представи **Вася Велинова** (София) (За един неизвестен сборник със

смесено съдържание). Обсъден бе неизвестен досега сборник от началото на XIX в., съхраняван днес в Центъра за славяно-византийски проучвания „Иван Дуйчев“, София. Сборникът е писан на сливенско наречие, интерес в него представляват както редакторските намеси, отделните съкращения и пояснения, така и съдържанието: компендиум от дамаскинарски съчинения (предимно жития), апокрифи и молитви от требника, а също и Тълкуванието на св. Василий Велики за литургията.

На промените в палеографските и кодикологическите характеристики и на влиянието на старопечатните книги в късната ръкописна традиция се спря **Аксиния Джурова** (София) (*The Co-existence of Conservative Codicological Practices and Innovations in Byzance argris Byzane*), която очерта възможните паралели между късната славянска и късната гръцка традиция въз основа на материали от постъпилите в последно време ръкописи в сбирката на Центъра за славяно-византийски проучвания „Иван Дуйчев“.

Едно ново изследване за съдбата на незапазените сръбски средновековни ръкописи от Народната библиотека в Белград предложиха **Борянка Трайкович** и **Светлана Мирчов** (Белград) (*The Fate of Lost Serbian Medieval Manuscripts of the National Library in Belgrade*). Изнесоха се конкретни данни за смятаните за изгубени и впоследствие върнати ръкописи в библиотеката (откупени от okazjiонни разпродажби, от антиквариати, открити чрез данни в отделни научни трудове), очертаха се възможните нови и съвременни пътища на странстване на книжовното средновековно наследство през XXI в.

Ива Трифонова

БЪЛГАРСКА ЛИТЕРАТУРА

Рубриката съдържа периодика и книги (монографии, сборници, учебни помагала, речници и др.) за 2002/ 2003 г. По отношение на научната периодика, която тук е представена за пореден път, от съдържанието на всяка книжка са подбрани статии, студии и научни съобщения на български автори, които изследват българистични теми и проблеми в областта на хуманитарните и обществени науки (история, обществознание, археология, кирилومتодиевистика, език, литература, изкуствознание, традиционна и съвременна култура и др.). Поради спецификата на настоящия информационен бюлетин не се включват научни изследвания от чужди автори, преводни материали (от чужд на български език), както и рецензии, обзори и др. Принципно е отразена научната периодика за 2002/2003 г. В случай, когато няма излезли книжки от определено периодично издание за 2002/2003 г., са отразени последните регистрирани години. Книгите с липсващ ISBN и периодичните издания с липсващ ISSN са означени със знака *.

От редактора

КНИГИ 2002/2003

BOOKS

ОБЩ ОТДЕЛ / GENERAL

АЛЕКСАНДРОВ, Тодор. Непубликувани спомени. С., Синева, 2002. 298 с.
ISBN 954-9983-19-6.

Спомени на Т. Александров (1881–1924) – виден член на ВМРО в борбата за освобождение и обединение на народа и земите ни.

АРШИНКОВ, Стоян. „Мила родино“. Цветан Радославов Хаджиденков. С., АИ Проф. Марин Дринов, 2002. 182 с.
ISBN 954-430-878-4.

Второ издание на изследването, посветено на живота и делото на автора на българския химн.

БЪЛГАРИ, италианци. Ватикана. Bulgari, italiani, Vaticano. С., Тангра ТанНакРа, 2002. 150 с. + цветни илюстрации.
ISBN 954-9942-36-6.

Ред. Георги Бакалов и Александър Фол

В паралелен текст на български и на италиански език албумът разкрива многовековните връзки между българи и италианци, между Българската православна църква и Светия престол.

ВАСИЛЕВ, Йордан. Патила и радости. С., РК Тих-Ивел, 2002. 394 с.
ISBN 954-90735-5-6.

Спомени, свидетелства, сюжети, споделяния, срещи.

***ВИЗАНТИЙСКОТО културно наследство и Балканите.** Пловдив, 2002.
421 с.

Ред. Георги Бакалов и Иван Джамбов

Сборник доклади от конференция, проведена през 2001 г.

ГАНЧЕВ, Христо, Г. Дойчинов и И. Стоянова. България 1900. Европейски влияния в българското градоустройство, архитектура, паркове и градини. 1878–1918. С., Арх & Арт, 2002. 264 с. + черно-бели и цветни илюстрации.
ISBN 954-8931-24-9.

Книгата се състои от две части – в първата част са разгледани първите стъпки в областта на регулацията, благоустройството и реконструк-

цията на селищата в новата държава. Втората част представлява каталог, съдържащ биографични данни за творците, илюстриран списък на творбите им и данни за отделните обекти, информация за известните източници по темата.

ГЕОГРАФИЯ на България. С., Форком и Географски институт на БАН, 2002. 760 с.

ISBN 954-464-123-8.

Ред. Илия Копралев и др.

Академично издание, структурирано в две части – физическа география и социално-икономическа география.

* **ДЕВЕТ световни ценности в България.** С., Нов български университет, 2002. 79 с. + черно-бели и цветни илюстрации.

Съст. Магдалина Станчева

Книгата ни запознава със седемте културни и двете природни ценности, които са включени в Списъка на световното наследство. Авторите са едни от най-добрите български специалисти по тези проблеми

ДИАЛОГ от букви. Кореспонденцията между М. Дринов, Гр. Начович, В. Д. Стоянов, В. Друмев и Т. Пеев. С., АИ Проф. Марин Дринов, 2002. 322 с.

ISBN 954-430-808-3.

Съст. Корнелия Божанова

Сборникът съдържа 251 писма, разменени в периода 1868–1875г. между петимата възрожденци. Кореспонденцията попълва с интересни подробности образите им, както и тези на някои други дейци.

МИХАЙЛОВ, Иван. Да се спасиш като загинеш. С., Синева, 2002. 293 с.

ISBN 954-9983-20-X.

Непубликувани досега спомени, дневници и материали на ръководителя на ВМРО.

СТЕФАН Стамболов в спомени на съвременници. С., Изток–Запад, 2003. 396 с.

ISBN 954-8945-35-5.

Съст. Стойко Тонев и Даниела Давчева

Съдържа спомени от 25 български и 7 чужди автори с ясно изразена фактологична и оценъчна наситеност.

ТОДЕВ, Илия. Д-р Стоян Чомаков (1818–1893). Живот, дело, потомци.

Ч. 1–2. С., АИ Марин Дринов —

Ч. 1. Изследване. 2003. 598 с. ISBN 954-430-987-0.

Ч. 2. Документи. 2003. 638 с. ISBN 954-430-988-9.

Книгата е пръв опит за написване на научно-изследователска биография на д-р Стоян Чомаков — крупна, спорна и слабо проучена фигура от епохата на Възраждането

ЯНЕВ, Симеон. Участиа българин. Велико Търново, Слово, 2002. 296 с. ISBN 954-439-752-3.

Изследването е принос към народопсихологията и националната характерология на българина.

ИСТОРИЯ / HISTORY

БОЯДЖИЕВ, Пирин. Букурещки съвременници на Петър Берон С., АИ Марин Дринов, 2003. 133 с.

ISBN 954-430-920-9.

Монографията хвърля нова ценна светлина върху живота и делото на съвременници на д-р Петър Берон, подготвили следващото всестранно развитие на българската култура.

БЪЛГАРСКИТЕ конституции и конституционни проекти. С., Петър Берон 2003. 544 с.

ISBN 954-402-062-4.

Съст. Веселин Методиев и Лъчезар Стоянов

Второ преработено и допълнено издание. Историческа студия, в която е направен опит да се представи конституционният път на модерна България.

ВМОРО през погледа на нейните основатели. С., Военно издателство, 2002. 209 с.

ISBN 954-509-233-5.

Съст. Тодор Петров и Цочо Билярски

Спомени на Дамян Груев, д-р Христо Татарчев, Иван Хаджиниколов, Антон Димитров, Петър Попарсов.

ВОЙНИКОВ, Димитър. Българите в най-източната част на Балканския полуостров — Източна Тракия. С., Коралов и сие, 2002. 440 с.

ISBN 954-9742-12-1.

Този труд проследява целокупния живот на българите в Източна Тракия

от първите български поселения „под стените цариградски“ до 1913 г., когато последните оцелели българи преминали турско-българската граница.

В ТЪРСЕНЕ на истината. С., УИ Св. Кл. Охридски, 2002. 330 с.
ISBN 954-07-1738-8.

Съст. Пламен Митев

Сборникът съдържа материали от конференцията, посветена на 70-годишнината от рождението на проф. Николай Генчев (ноември 2001 г.), както и пълна био-библиография на неговите трудове.

ДОБРЕВ, Петър. Името българи. Ключ към древната българска история. С., Тангра ТанНакРа, 2002. 159 с.
ISBN 954-9942-39-2.

*В книгата се проследява възникването, развитието и значението на думата „българин“ от дълбока древност до наши дни.
Библиотека „Българска вечност“.*

ЕЛДЪРОВ, Светлозар. Тайните офицерски братства в освободителните борби на Македония и Одринско 1897–1912. С., Военно издателство, 2002. 144 с.
ISBN 954-509-235-1.

Изследването е направено въз основа на оригинални документи на Българските освободителни братства и е посветено на 100-годишнината от Илинденско-Преображенското въстание.

ЗДРАВКОВА, Златоживка и Димитър Иванов. Тракийското сребърно съкровище от Борово. Велико Търново, Абагар, 2002. 54 с. + цветни илюстрации.
ISBN 954-427-490-1.

Монография за тракийското сребърно съкровище от град Борово, Русенско, открито през месец декември 1974 г.

ЗЛАТАРСКИ, Васил. История на българската държава през средните векове. Т. I–III. 3-то фототипно изд. С., АИ Проф. Марин Дринов, 2002.

Т. I. Част 1. Първо българско царство. Епоха на хунобългарското надмощие. 485 с. ISBN 954-430-867-9.

Т. I. Част 2. От славянизацията на държавата до падането на Първото царство. 892 с. ISBN 954-430-868-7.

Т. II. България под византийско владичество (1018–1187). 566 с.
ISBN 954-430-327-8.

Т. III. Второ българско царство. България при Асеновци (1187–1280).
637 с. ISBN 954-430-311-6.

КЕНДЕРОВА, Стоянка. Книги, библиотеки и читателски интереси сред самоковските мюсюлмани. С., НБ Св.св. Кирил и Методий, 2002. 352 с.
ISBN 954-523-063-0.

Настоящото изследване е изградено върху ръкописни извори от XVIII–първата половина на XIX век., по-голямата част от които се поднасят за първи път.

КИТОВ, Георги и Даниела Агре. Въведение в тракийската археология. С., Авалон, 2002. 430 с.
ISBN 954-9704-076.

Изследването е опит да се систематизират знанията за този дял от археологията, който изучава оцелелите паметници на тракийската култура.

КОСЕВ, Константин. Бисмарк, Източният въпрос и българското освобождение 1856–1878 г. С., АИ Марин Дринов, 2003. 506 с.
ISBN 954-430-907-1.

Второ преработено издание на публикуваната през 1978 г. монография.

МАРКОВ, Георги и др. История на българите. Изкривявания и фалшификации. С., Тангра ТанНакРа —
Част 1. 2002. 314 с. ISBN 954-9942-41-4.

Статиите в сборника хвърлят светлина върху някои преумишлени изкривявания на факти от българската история в чуждата историография.

МИХАИЛ Герджиков и животът на тракийци 1903 г. С., Главно управление на архивите, 2002. 284 с.
ISBN 954-9800-30-X.

Съст. Надежда Недкова

Документален сборник за една от видните фигури в освободителните борби на населението в Македония и Одринско — Михаил Герджиков (1877–1947).

Поредица „Архивите говорят“.

ПЕТРОВ, Тодор. Нелегалната армия на ВМОРО в Македония и Одринско 1899–1908. С., Военно издателство, 2002. 185 с.
ISBN 954-509-234-3.

Посвещава се на 100-годишнината от Илинденско-Преображенското въстание.

ПИНДИКОВА, Галина. Австро-Унгария и България в документалното наследство на д-р Константин Стоилов 1883–1898. С., Главно управление на архивите, 2002. 496 с.
ISBN 954-9800-27-X.

Сборник документи, които представят богатото архивно наследство на д-р Константин Стоилов (1853–1901), виден политик и държавник. Поредица „Архивите говорят“.

ПОДБРАНИ извори за българската история. С., Тангра ТанНакРа, —
Т. I. Древните българи и земите на Балканския полуостров до VII век., 2002. 170 с. ISBN 954-9942-40-6.

Ред. Георги Бакалов

Изданието ще се състои от 4 тома, които съдържат документи за многоликото ни минало от древността до наши дни.

РОШКОВСКА, Анна. Печатите от епохата на Българското възраждане. С., Графика 19, 2002. 92 с.
ISBN 954-9764-14-1.

Книгата представя темата за изкуството на печатите от епохата на Българското национално възраждане XVIII–XIX в.

СТАЛИН и българският комунизъм. С., Дамян Яков, 2002. 278 с.
ISBN 954-527-172-8.

Съст. Ангел Веков

Из секретните руски и български архиви. Протоколи, стенограми, дневници, писма.

ЦЕНОВ, Ганчо. Произходът на българите и начало на българската държава и българската църква. С., 2002. 374 с.
ISBN 954-9575-31-4.

Първо фототипно издание на публикувания през 1910 г. концептуален труд на проф. д-р Ганчо Ценов.

ЧОЛОВ, Петър. Българските въоръжени чети и отряди през XIX век. С., АИ Марин Дринов, 2003. 391 с.
ISBN 954-430-922-5.

Документално изследване за над 600 въоръжени формации. Посочени са имената на хиляди българи, участвали в тях от 1801 до 1900 г., както и родните места на много от тях.

РЕЛИГИЯ / RELIGION

ДЖУРОВА, Аксиния и др. **Девическият манастир „Покров Пресвятия Богородици“ в Самоков.** С., Център Проф. Иван Дуйчев, 2002. 233 с. + 146 с. черно-бели и цветни илюстрации.

ISBN 954-9579-005-3.

Изданието се посвещава на 230-годишнината от основаването на девическия манастир „Покров Пресвятия Богородици“ в град Самоков.

ЖИТИЕ, чудеса и акатист на преподобния наш отец **Иван Рилски**, чудотворец. Света гора Атон, Св. Вмчк Георги Зограф, 2002. 248 с.

ISBN 954-770-036-7.

Канон, Народно житие и Заветът на свети Иван Рилски.

НИКОЛОВА, Бистра. **Православните църкви през Българското средновековие IX–XIV в.** С., АИ Проф. Марин Дринов, 2002. 206 с.

ISBN 954-430-762-1.

Книгата се състои от две части – монография и каталог с описание на 590 църкви, построени по време на Българското средновековие.

ЕТНОГРАФИЯ И ФОЛКЛОР / ETHNOGRAPHY

ДЯКОВ, Томислав. **Общи бележки за българската фолклорна култура.**

С., Сиела, 2002. 158 с.

ISBN 954-649-525-5.

Целта на този труд е да систематизира и осъвремени представата за фолклорната ни култура, както и да улесни преподаването на фолклористика.

ДЯКОВ, Томислав. **Митология, фолклор, литература.**

С. АИ Марин Дринов –

Ч. 2. 2003. 194 с. ISBN 954-430-835-0.

Сборникът е продължение на излязлата през 1995 г. първа част. В статиите се анализират различни литературни и фолклорни факти. Интерпретациите са обединени от идеята, че зад всяка конструкция могат да се открият по-стари, отвеждащи към хипотетичен отминал момент. Текстове търсят по-задълбочени обяснения на явленията в социокултурен план.

ИВАНОВА, Радост. Култура на кризата – криза в културата. С. АИ Проф. Марин Дринов, 2002. 192 с.

ISBN 954-430-825-3.

Книгата е посветена на всекидневната култура на българите през последните години на ХХ век. Анализ на кризата и нейните културни проявления в живота на властимащите, икономически силните и на обикновените хора.

КАРАМИХОВА, Маргарита. Приказка за Осман баба. С., АИ Проф. Марин Дринов, 2002. 150 с.

ISBN 954-430-861-Х.

Книгата представя резултатите от етноложко изследване на процесите, които протичат през последните години в едно свято за мюсюлманите в България място – гробницата на Осман баба (Хасковско).

ОГНЯНОВА, Елена. Традиции и празници в България. С., Коралов и сие, 2002. 224 с.

ISBN 954-9742-13-Х.

Изследване за българските, арменските, еврейските, мюсюлманските и циганските календарни празници, обреди, обичаи и вярвания.

ПЕСНИТЕ на бердянските българи. С., АИ Проф. Марин Дринов, 2002. 626 с.

ISBN 954-430-886-5.

Съст. Атанас Върбански

Сборникът излиза за пръв път през 1910 г. Съдържа 556 песни и заема важно място сред изданията на български фолклор.

ПОПОВ, Рачко. Светци и демони на Балканите. С., Свят. Наука, 2002. 260 с.

ISBN 954-8223-97-Х.

Сравнително етноложко изследване за светостта и демонологията в календарната традиция на балканските народ.

САКАР. Етнографско, фолклорно и езиково изследване. С., АИ Проф. Марин Дринов, 2002. 480 с.

ISBN 954-430-910-1 (АИ Проф. Марин Дринов)

ISBN 954-8458-17-9 (ЕИМ/БАН)

Отг. ред. Рачко Попов

Авторският колектив на сборника представя историко-демографска характеристика на местното население, описание на архитектурата, домашната уредба, на основните поминъци занаяти, на традиционните костюми. Обстойно са разгледани народните вярвания, календарните

празници, обичаите и системата на семейно-родовите отношения. Представени са специфичните за района диалекти. Сборникът съдържа и пълна библиография на изследванията за Сакарския край. Поредица „Регионални етнографски проучвания на България“, том 9.

СОЦИАЛИЗМЪТ: реалност и илюзии. Етнологични аспекти на всекидневната култура. С., 2003. 256 с.
ISBN 954-8458-19-5.

Сборник доклади от конференция, проведена през 2002 г. в София, чиято цел е да постави своеобразно начало в изучаването на всекидневната култура на социализма.

***ЧИЛИНГИРОВА, Ганка. Каракачански традиционни сватбени песни.** Казанлък, 2002, 124 с. + илюстрации и нотен текст.

Представена е част от изключително разнообразното песенно богатство на каракачаните.

ЕЗИКОЗНАНИЕ / LINGUISTIC

БОЯДЖИЕВ, Тодор. Българска лексикология. С., Анубис, 2002. 367 с.
ISBN 954-426-535-X.

Предмет на изследването е лексикологията като дял от езикознанието, който проучва думите като самостоятелни речникови единици и речниковия състав като характерна част от строежа на езика.

БЪЛГАРИСТИЧНИ проучвания. Велико Търново, Международен семинар по български език и литература и Фабер —
Т. 8. 2002. 346 с. ISBN 954-775-130-1.

Ред. Илия Пачев

Сборникът, посветен на актуални проблеми на българистиката и славистиката, съдържа доклади от Седмата международна научна сесия (август 2001 г., Велико Търново).

ВАКАРЕЛСКА-ЧОБАНСКА, Донка. Лексико-семантични особености на качествените прилагателни имена в българските диалекти. С., Корени, 2002. 335 с.
ISBN 954-90835-9-4.

В монографията се прави цялостна семантична класификация на диалектните качествене прилагателни върху езиков корпус от около 15 000 лексеми.

ВЪТОВ, Върбан. Строители и строителство на новобългарския книжовен език. Велико Търново, УИ Св. св. Кирил и Методий, 2002. 271 с.
ISBN 954-524-324-4.

Книгата съдържа изследвания на важни процеси в езиковото строителство от предвъзрожденската и възрожденската епоха и на приносите на едни от най-заслужилите строители на новобългарския книжовен език.

ВЪТОВ, Върбан. Фонетика и фонология на българския език. Велико Търново, УИ Св. св. Кирил и Методий, 2002. 308 с.
ISBN 954-524-323-6.

Книгата представя в систематизиран вид как е устроен и как функционира съвременният български книжовен език на фонетично равнище.

ИНСТИТУТ за български език 1942–2002. С., АИ Проф. Марин Дринов, 2002. 112 с.
ISBN 954-430-896-2.

Съст. Юлия Балтова и др.

Албум за историята и за фундаменталните издания на Института за български език, посветен на неговата 60-годишнина.

LITORA psycholinguistica. Психолингвистични брегове. С., Семарш, 2002. 355 с.

ISBN 954-8021-06-4.

Ред. Красимира Петрова и др.

Сборник статии от авторитетни учени от България и от чужбина из областта на психолингвистиката, посветен на юбилея на доц. д-р Пенка Илиева-Балтова. Голяма част от текстовете са на английски, руски и френски език.

НАЙДЕН Геров в историята на българската наука и култура. С., АИ Проф. Марин Дринов, 2002. 302 с.
ISBN 954-430-863-6.

Съст. Веса Кювлиева-Мишайкова

Сборникът съдържа докладите от Националната конференция с международно участие (ноември 2000 г.), посветена на личността и делото на големия възрожденски книжовник, просветител, общественик и дипломат Найден Геров (1823–1900).

ПРЕСЛАВСКА книжовна школа. С., АИ Проф. Марин Дринов —
Т. 6. 2002. 284 с. ISBN 954-430-885-7.

Ред. Тотю Тотев и др.

В сборника са включени доклади, изнесени на Международен симпозиум (октомври 2001 г. Шумен).

РАДЕВА, Пенка. Записки по синтаксис на съвременния български книжовен език. Сложно изречение. Велико Търново, УИ Св. св. Кирил и Методий, 2002. 200 с.

ISBN 954-524-329-5.

Настоящото издание предлага в достъпна форма задължителния обем от знания за същността на сложното изречение като полипредикативна синтактична единица.

ТЪРНОВСКА книжовна школа. Велико Търново, УИ Св. св. Кирил и Методий —

Т. 7. 2002. 864 с. ISBN 954-524-339-2.

Гл. ред. Г. Данчев

Сборникът съдържа докладите на български и чуждестранни учени, участвали в Седмия международен симпозиум „Търновска книжовна школа“ (1999).

ЦАНКОВ, Кирил. Българска реч. Велико Търново, Знак 94, 2002. 270 с.
ISBN 954-8709-41-4.

Пето издание. Учебник за практически по занятия български език с напреднали. Основното му предназначение е да допринесе за разширяване на лексикалния запас на студентите чужденци, за укрепване на уменията им да боравят със словесен материал от различни функционални стилове и от разнообразни области на живота.

ЛИТЕРАТУРОЗНАНИЕ / THEORY OF LITERATURE

БИТИЕ и идентичност. С., Издателски център Боян Пенев, 2002. 168 с.
ISBN 954-8712-18-0.

Подзаглавие: Цветан Марангозов — поетът, писателят, драматургът.

Съст. Елка Константинова и М. Иванова-Гергинова

Сборникът съдържа статии, посветени на жанровото многообразие в творчеството на Цветан Марангозов.

БОГДАНОВ, Иван. *Между примирието и мира.* С., Балкани, 2002. 268 с.
ISBN 954-8353-54-7.

Публикувани и непубликувани текстове на известния литературен критик Иван Богданов от годините 1939–1946.

ВАЧЕВА, Албена. *Под знака на модерността.* С., Полис, 2002. 117 с.
ISBN 954-91011-6-9.

Два са основните акцента, които настоящето изследване очертава като част от големите предизвикателства пред съвременното литературознание: литературният канон – съзидателен феномен на модерността, и постмодерното разрушаване на „каноничното“.

ГЛЪБИНИ кЪНИЖНИЦА. Шумен, УИ Еп. Константин Преславски, 2003.
ISBN 954-577-144-5.

Отг. ред. Христо Трендафилов

Сборникът съдържа публикации на преписи от Херсонската легенда (Слово за пренасяне мощите на Св. Климент Римски) на Константин-Кирил Философ, Църковното сказание, приписвано на епископ Константин Преславски, Шестодневът от Царсимеоновия исторически сборник и няколко апокрифни текста.

ДАМЯНОВА, Адриана. *Mythos & Mimesis.* С., СЕМАРШ, 2002. 98 с.
ISBN 954-8021-09-9.

Настоящата книга предлага интерпретации на текстове от българската литература, изграждащи така наречения „литературен канон“.

ДАФИНОВ, Здравко. **Боян Пенев.** С., Родина, 2002. 364 с.
ISBN 954-8743-20-5.

Документална хроника за живота и научната дейност на литературния критик Б. Пенев (1882–1927).

ДЖУРОВА, Аксиния и Вася Велинова. *Опис на славянските ръкописи от Самоков.* С., Център Проф. Иван Дуйчев, 2002. 160 с. + 71 с. приложения.
ISBN 954-9579-003-8.

Настоящият опис включва 45 ръкописа, няколко ръкописни фрагмента и голямо количество архивни материали, запазени в трите самоковски храма.

ЕЛИН ПЕЛИН. Био-библиография 1877–1949. С. НБ Св. св. Кирил и Методий, 2002. 526 с.

ISBN 954-523-016-9.

Съст. Евелина Василева и др.

Био-библиография на произведенията на класика на българската литература.

ЙОРДАН Йовков. Нови изследвания. С. Издателски център Боян Пенев, 2003. 228 с.

ISBN 954-511-101-1.

Ред. Иван Сарандев и др.

Подзагл. 120 години от рождението му

Статии и научни съобщения от български и чуждестранни изследователи, които интерпретират по нов начин произведения на Йовков и разкриват неизвестни факти от биографията му.

ЗЛАТЕН ключ на класическата българска художествена литература. С., АИ Проф. Марин Дринов —

Т. 4. Ч. I. Литература на новата българска държава XIX–XX век. 2002. 470 с. ISBN 954-430-899-7.

Ред. Христо Славов

Съдържа романа „Под игото“ от Иван Вазов и бележки към изданието.

ИВАНОВА, Климентина. В началото бе книгата. С., Ариадна, 2002. 212 с. + черно-бели и цветни илюстрации.

ISBN 954-9660-38-9.

Подзаглавие: Разказ за старобългарската книга и нейната съдба.

Второ издание на научно-популярната монография върху създаването, оформлението и разпространението на старобългарските ръкописи.

ИВАНОВА-ГЕРГИНОВА, Мариета. Лабиринтът на драмата. С., Сдружение Словото, 2002. 206 с.

ISBN 954-90697-3-7.

Подзаглавие: Трансформации на Аза в българската драматургия през XX век.

Книгата съдържа статии върху поетиката на драматургичния текст и неговата широка интертекстуална положеност в културното пространство. Опит за изследване на драмата на идентичността, интерпретирана в пиеси от новата и най-новата българска литература.

КЕНАНОВ, Димитър. Славянска метафрастика. Пловдив, Жанет-45 и Велико Търново, ПИК, 2002. 279 с.

ISBN 954-736-064-7.

Книгата е продължение на предишните изследвания „Метафрастика“ и „Евтимиева метафрастика“, като в приложение е издадено Житието на св. Сава Сръбски.

КИРОВА, Милена. Проблематичният реализъм. С., Просвета, 2002. 221 с.

ISBN 954-01-1180-3.

Книгата допринася за преосмислянето и съживяването на българската литературна традиция.

МИХАЙЛОВ, Камен. Петко Славейков – поетически послания 1827–2002.

С., Ариадна, 2002. 175 с.

ISBN 954-9660-42-7.

Книгата е посветена на 175-годишнината от рождението на поета и представя основните типове на неговата поезия: любовна, интимна, гражданска, пейзажна и детска лирика, които са и нововъведения в българската поезия.

ПЕЛЕВА, Инна. Алеко Константинов. Биография на четенето. С., Просвета, 2002. 430 с.

ISBN 954-01-1253-2.

Авторката прави своята реконструкция на случая „Алеко Константинов – автор на „Бай Ганьо“, като си дава сметка за условното и спорното в нея.

РАДЕВ, Иван. Българската литература на XIX век. Велико Търново, Абагар, 2002. 342 с.

ISBN 954-427-498-7.

Подзаглавие: От анонимност към авторство.

Предмет на настоящето изследване са специфичните аспекти на създаваната през XIX век българска литература, които отвеждат към нейното движение от анонимност към авторство.

РАЙКОВ, Димитър. Българите и България в старата руска книжнина. С., Любомъдрие, 2002. 382 с.

ISBN 954-8334-66-6.

Второ издание със съществени подобрения. Разгледани са нови автори, теми и произведения

СЛАВОВА, Татяна. Тълковната палей в контекста на старобългарската книжнина. С., УИ Св. Кл. Охридски, 2002. 576 с.
ISBN 954-07-1677-2.

Книгата разглежда Тълковната палей, този забележителен книжовен паметник, като старобългарска компилация от X век.

СТАРОБЪЛГАРСКО книжовно наследство. С., Кирило-Методиевски научен център, 2002. 218 с.
ISBN 954-9787-04-4.

Съст. Лиляна Грашева

Сборник, предназначен за учащи и за широка културна аудитория.

ФИГУРИ на автора. С., УИ Св. Кл. Охридски, 2002. 515 с.
ISBN 954-07-1755-8.

Съст. Ани Бурова и др.

Сборник литературоведски статии от български и чуждестранни специалисти, посветен на 60-годишнината на проф. Боян Биолчев.

ХРАНОВА, Албена. Български интертекстове. С., Просвета, 2002. 229 с.
ISBN 954-01-1179-X.

Книга за сюжетите, за срещите и разделите на поетическите гласове в българската литература.

ЧЕРНОКОЖЕВ, Вихрен. Другият бряг на думите. С., Балкани, 2002. 142 с.
ISBN 954-8353-53-9.

Литературно-критически студии.

ИЗКУСТВО / FINE ARTS

ГЪОРОВА, Севелина. Ловци на мигове. С., Дамян Яков, 2002. 287 с.
ISBN 954-527-203-1.

Книга за основателите на българския театър.

ИВАНОВА, Ана. Незабравимите. С., Дамян Яков, 2002. 340 с.
ISBN 954-527-191-4.

Портрети и скици на театрални творци.

**РЕЧНИЦИ НА БЪЛГАРСКИ ЕЗИК/
DICTIONARIES IN BULGARIAN LANGUAGE**

РЕЧНИК на българския език. С., АИ Проф. Марин Дринов и Емас —
Т. 11. 2002. 1240 с. ISBN 954-8793-41-6.

Ред. Юлия Балтова и Мария Чоролеева

Съдържа 9678 речникови статии на думите от буква „О“.

РЕЧНИК по българска стилистика. С., Хермес, 2002, 383 с.
ISBN 954-459-991-6.

Съдържа речникови статии за основните понятия и категории в българската стилистична наука.

НАУЧНА ПЕРИОДИКА 2002/2003 г.

PERIODICALS

Анали. Списание за история, класическа култура и изкуствознание. РИА АРНО И АНАЛИ. Гл. ред. Бончо Азманов. ISSN 0861-3095.

2002, № 1: **Маразов, И.** Магарето в мистериалната драма на Кабирите, 5—15; **Аврамова, М.** Една странна находка от халколита, 17—20; **Тодориева, Б.** Колективна находка от четири двойни бронзови брадви-лабриси от Русенско, 37—38; **Китов, Г.** Александровската гробница, 50—72; **Паунов, Е.** Преоткриване и репроблематизация на първата тракийска гробница при Старосел в Пловдивско, 82—88; **Топалов, С.** Неизвестен номинал сребърна монета на одриския владетел Меток, 94—97; **Николова, В.** Из „Богомилството в слово и образ“, 99—108.

2002, № 2—4: **Михайлов, Ф.** Сл. Особенности на погребалните обреди от късната бронзова епоха между централни Родопи и горен Вардар, 3—16; **Kitov, G.** Domed tombs, a symbolical graves and sacred gifts in the thracian tumuli near the village of Ravnogor in the Rhodope mountains (Part 1), 18—51; **Топалов, С.** Принос към проучване монетосечението на Сараток/Ситалк(?), 73—79; **Стефанов, С.** Типология и характеристика на приписките от XIV век в средновековните български книги, 81—88.

Археология. БАН, Археологически институт и музей. Гл. ред. ст.н.с. I ст. Димитър Овчаров. ISSN 0324-1203.

2002, № 4: **Маринова, Е.** Археоботанично изследване на неолитното земеделие в днешна Южна България, 13—24; **Митрев, Г. и Т. Тараков.** CIVITAS HERACLEOTARUM. Новооткрит епиграфски паметник с името на античния град при Рупите, Петричко, 25—31; **Минчев, Ал.** Раннохристиянска бронзова лампа с кръст-свастика (сгux gammata) от Варненския археологически музей 32—36; **Горянова, Сн.** Средновековните бронзови стойки на осветителни тела с украса от конски фигури, 37—45; **Марков, Н.** Средновековен амулет с изображение на Горгона Медуза, 46—48; **Георгиев, П.** Отново за археологията на дървения анабатрон в Плиска (стратиграфски и хронологически бележки), 49—56; **Борисова, Ил.** Археологически музеи и музейни експозиции in situ в България, 63—67.

*Архив за поселищни проучвания. ВТУ. Гл. ред. проф. Марин Ковачев.
ISSN 0861-6507.*

2002, № 1—2: Станев, П. и Ст. Станев. Неолитно селище Орловец — резултати от проучванията през 1996—1998 година, 9—16; **Бакърджиева, Т.** Етнорелигиозните общности в Русе (XVI—70^{те} години на XIX в.), 17—30; **Георгиев, Г.** Кой е „Г-н Христо“ в писмото на Васил Левски от 6 септември 1869 година, 31—41; **Каснакова-Иванова, Ц. и Й. Качакова.** Фактори за възникване и развитие на църковно-просветното дело в Средните Родопи (1800—1878 г.), 42—52; **Буюклиев, Л.** Златарският занаят в Пазарджик, 53—66; **Христов, И.** Римски надгробни паметници от с. Градница, Севлиево, 67—71; **Недков, С.** Краеведските музеи и предизвикателствата на XXI век, 72—84; **Панчева, Ц.** Периодични издания с краеведска тематика за периода от 1878 до края на Втората световна война, 85—93; **Узунов, В. и П. Влахов.** Произход на името на град Златарица, 105—109; **Дойков, В.** Антични географски извори за названията на реките Янтра и Негованка, 110—112; **Пометкова, Р.** Обичай „Такия“ (благоговия за нова къща), 146—151.

*Българска етнология. БАН, Етнографски институт с музей.
Гл. ред. проф. Радост Иванова. ISSN 1310-5213.*

2002, № 1: Васева, В. Задушницата в системата на българските обичаи, 5—40; **Георгиев, Г.** Обещаният дар (функции на дарообмена в традиционната сватба), 41—65; **Антова, Св.** Българската етнична общност в Словакия. Опит за хронологичен и типологичен анализ, 66—80; **Георгиева, Б.** Земляческите дружества в големия български град (края на XIX—40-те години на XX век), 81—99; **Йорданова, Ю.** Вампирът в криво огледало: Зомби, 100—113.

2002, № 2: Вуков, Н. Родството в антропологическия дискурс. Основни теории и подходи при изучаването на родствените отношения, 5—22; **Вълчинова, Г.** „И ми се яви преко слава...“ Алтернативната религиозност и „контактът“ със свръхестественото, 23—38; **Георгиев, Г.** От сценария до ресторантската маса (функции на дара в семейната обредност по време на социализма), 56—80; **Ненов, Н.** Аязмото на Св. Марина край село Каран Върбовка, Русенско. Фолклорни измерения на култа, 107—112; **Лазаров, В.** Етнографска изложба „Каракачаните в България“, 113—115; **Галанова, М.** Българо-турска конференция „Балканските провинции на Османската империя. Икономика, общество, култура. XVIII—нач. на XX век“, 124—126.

2002, № 3: Попов, Р. Д-р Славка Василева Гребенарова (1956—2002), 5—10; Вуков, Н. Родствена номенклатура, родствени типове и родствена система, 11—27; Христов, П. Семейно-родовото жертвоприношение в регионите на българо-сръбското пограничие, 28—48; Дечева, М. Ризата в традиционния женски костюм от региона на Сакар, 49—64; Петрова, Ив. Копривщенецът Иван Говедаров — радетел за развитието на модерната българска култура, 65—79; Колева, М. Откриване на паметник на Т. Живков в гр. Правец, 101—110; Ангова, Св. Международна научна конференция „Социализмът — реалности и илюзии. Етнологични аспекти на всекидневната култура“, 116—119; Коцева, В. Радост Иванова — носител на Хердцова награда за 2002 г., 120—121.

2002, № 4: Калоянов, А. и Т. Моллов. Слово на Тълкувателя — един неизползван източник за старобългарската митология, 25—41; Пейчева, Л. и В. Димов. Зурните в Югозападна България (устройство, изработване, музикални възможности), 56—78; Тенева, Н. Националният етнографски музей на границата на две хилядолетия, 79—90; Попов, Р. Етнографските музеи в Европа пред едни и същи изпитания, 91—99; Дечева, М. Пътуване към сърцето на един народ — етнографската изложба „Лице в лице. Мистерията на живота“, 100—104; Беновска-Събкова, М. Тодор Иванов Живков (1938—2001), 123—124.

Български език и литература. МОН, Гл. ред. Владимир Атанасов. ISSN 0323-9519.

2002, № 1: Миланов, Е. Просветното дело сред българските общности зад граница в периода 1990—2002 г., 3—14; Пенкова, Р. Обучението по български език в българската гимназия в Унгария, 15—25; Ватова, П. Един български културен проект в Унгария, 26—28; Демирева, К. Обучението по български език и литература в Молдова, 29—36; Симеонов, И. Изучаването на български език и литература в Одеска област на Украйна, 37—40; Димитров, П. Учебните програми по български език в Република Сърбия (1941—2001), 41—52.

2002, № 2—3: Георгиева-Тенева, О. Митологемите „народ“ и „цар“ във Вазовия исторически наратив, 70—78; Раковски, Цв. Палимпсестът. Метапроцедурите в някои текстове на Емилиян Станев, 79—86; Дакова, Б. „Тихик и Назирий“ на Емилиян Станев — между

детерминизма и хаоса, 87–96; **Ангелова-Дамянова, С.** Хронотоп и смисъл: езикът на пространството и времето в романа „Време разделно“ от Антон Дончев, 97–102; **Константинова, Е.** Как героите на Стефан Гечев разбират самопознанието (Наблюдения над разказите от книгата „Осъденият на сензора“), 103–108.

2002, № 4–5: **Малинова, Л.** Мотивът за смъртта в поезията на Христо Смирненски, 9–15; **Янкулова, А.** „Зимни вечери“ и нощната картина на града гробница, 16–18; **Казаларска, З.** Раздялата между експресионизма и символизма, 31–35; **Петрова, В.** Далчевият „подлунен“ свят на явленията, 36–45; **Ичевска, Т.** Границата и границите в прозата на Йовков, 59–71; **Дакова, Б.** Природа и история в „История“ на Никола Вапцаров, 72–76; **Виденев, М.** По въпроса за „масовата грешка“ в езика на съвременната българска интелигенция, 121–125.

2002, № 6: **Велчев, И.** „Човекът, отсам и отвъд“. Отклонение и самопостигане в текстовия свят на Блага Димитрова, 3–12; **Димитрова, В.** „На ухо“. Споделено с всички, 13–18; **Ралева, Д.** Блага Димитрова. Подборна библиография (1997–2001), 19–21; **Белчев, Д.** Фразеологизмите в епистоларното наследство на Васил Левски, 26–32; **Атанасова, Л.** За сръбското прасе и сюжета на „Свирепо настроение“, 33–36.

2003, № 1: **Константинова, Е.** Елин Пелин и родните простори, 3–7; **Пантелеева, Н.** Естетическа специфика на лайтмотивите в разказите на Елин Пелин, 8–12; **Димитрова, В.** Човекът — черно зърно, бяло зърно, 13–19; **Игнатов, В.** „Ветрената мелница“ — укротяването на вятъра, 20–30; **Андреев, В.** Казусът „Андрешко“, 31–36; **Пенчева, Р.** Естетика на ереста. Елин Пелин и Емилиян Станев — два художествени погледа върху дуализма, 37–43; **Чернокожев, В.** Една непубликувана мемоарна книга за Елин Пелин, 44–48; **Вълчева, Н.** Елин Пелин — библиография на произведенията на автора и литература за него (1997–2002), 49–53; **Даргънова, А.** Модерният наратив и (не)мъжките пространства в романа „Мъже“ на Георги Марков, 67–74.

2003, № 2: **Леков, Д.** Вечната „История славяноболгарская“, 3–12; **Георгиев, Л.** Паисий Хилендарски в часа по литература, 13–19; **Илчевска, М.** Аспекти в дихотомизацията на властта. Царете в „История славяноболгарская“ на Паисий Хилендарски, 19–29; **Кръстева, М.** Да поменем срама си, 30–37; **Георгиева-Тенева, О.**

Ти-образът в „История славяноболгарская“, 37—45; Гетова, Е. Функцията на ремарките в първата оригинална възрожденска комедия „Ловченският владика или бела на ловченският сахатчия Николча“ от Теодосий Икономов, 45—54; **Кръстанова, В.** Конструирание на социалното познание на учениците чрез обучението по български език, 62—72.

Български фолклор, БАН. Институт за фолклор.
Гл. ред. Любомир Миков. ISSN 0323-9861.

2002, № 2: Минчев, Г. Чудесата на св. Георги и св. Димитър — между близначния култ и християнската легенда, 5—20; **Алексиев, Б.** Гонени светци, нежелани чудеса, 21—35; **Нейкова, Р.** Аязми и „поверия“, 66—73; **Панайотов, К.** Една възможна класификация на разказите за наказания. За чудесните наказания, 78—80; **Пейчева, Л.** Живи човешки съкровища — България, 81—83. **Братанова, Р.** Първи национален фолклорен събор „Неделино 2002“, 84—85; **Георгиева, А.** Девети симпозиум по проблемите на фолклора — София, 3—5 октомври 2002, 86—90.

Българско музикознание, БАН. Институт за изкуствознание.
Гл. ред. Димитър Христов. ISSN 0204-823X.

2002, № 2: **Вълчинова-Чендова, Е.** Жанрови модели в българското композиторско творчество през последните три десетилетия, 16—61; **Кавалджиев, Л.** За спецификата и подходите към електроакустичната музикална практика в България, 82—90; **Леви, Кл.** За „другостта“ и метафорите на Йълдъз Ибрахимова в „Балкантолия“, 118—134; **Златанова, П.** Към културологичната типология на българската електронна музика. Четири профила. 136—157.

2002, № 3: **Пейчева, Л.** Преподаване на знания за фолклорна музика в български висши учебни заведения, 14—29; **Кушлева, Ан.** Към проблема за академичното образование на народния певец, 31—39; **Бончева, М.** Академизъм и музикални практики с участие на народни инструменти, 41—45; **Димов, В.** Български „академични“ музиканти в полето на уърлд мюзик, 60—72; **Тончева, Ел.** Източно-православна и богослужерна музикална практика и академизъм, 74—82; **Бояджиева-Луизова, М.** Академизацията и академичната институция „История на българската музика“, 101—105; **Иванова, М.** Библиография на трудове на Т. Ив. Живков, 171—174.

2002, № 4: Петрова, Ан. Поетиката на Лазар Николов и традициите в мисленето за дванадесеттоновата композиция в Западна Европа, 3—37; **Булева, М.** Хармоничното мислене в Гротескната сюита „Бай Ганю“ като музикално-езиково проявление на комичното в музиката на Веселин Стоянов, 39—54; **Арнаудова, Б.** Оперите на Веселин Стоянов в контекста на европейското музикално съзнание от първата половина на XX век, 56—75; **Каракостова, Р.** Оперите на Веселин Стоянов, 77—84; **Ценова, М.** Представи за Картаген в операта „Саламбо“ от Веселин Стоянов и Борис Борозанов, 86—95; **Каракостова, Р.** Веселин Стоянов. Музикално-сценично творчество. Азбучен показалец, 98—99; **Зенгинов, Д.** Камерно-инструментални творби на Веселин Стоянов, 100—105; **Кръстева, Н.** За някои композиционни похвати в клавирните концерти на Веселин Стоянов, 107—114; **Каракостова, Р.** Веселин Стоянов през погледа на негови ученици, 116—128; **Иванова, М.** Веселин Стоянов. Био-библиография, нотография, 130—146; **Кръстев, В.** Александър Райчев в духовната орбита на Шостакович, 147—160.

2003, № 1: Бинчарова, Н. За православната духовност в творчеството на Иван Спасов от 90-те години, 3—10; **Япова, К.** „Новото“ в българската авторска църковна музика (Край на XIX и началото на XX век), 12—14; **Райкова, М.** Класификация и музикално-катехизична същност на Рождественския цикъл от църковно-песенния репертоар на банатските българи, 16—24; **Атанасов, А.** Стихирар ЦИАИ 817 — Музикален ръкопис от Бачковския манастир, 31—32; **Иванова, Д.** Играта по огън днес: дарба или пробуждане на архетипа?, 45—85; **Стайнов, С.** Дом „Петко Стайнов“ — Казанлък, 94—101.

2003, № 2—3: Бикс, Р. Опера под тепетата. Пловдивската опера на петдесет години, 10—12; **Янева, А.** Балетното и танцово образование в България между интуицията на артиста и утвърдената педагогическа система, 14—57; **Каракостова, Р.** Асен Русков — емблема на комичното на оперетната ни сцена (Ескиз към творческия профил на актьора), 59—71; **Ценова, М.** Градската хорова култура до средата на 40-те години на XX век като предпоставка за възникването на музикални театри в България. Тенденции, 75—90; **Панова, Г.** „Ако можех да го изкажа, нямаше да го танцувам.“ За невербалната комуникация, националната култура и танцовия театър на Възкресия Вихърова, 92—110; **Янева, А.** Танц-театър, танцов театър и драмбалет на българската сцена (Наблюдения и съпоставки между танц-атаките на „Арабеск“ и танцовия театър на Нешка Робева),

112—128; **Табакова, Ж.** Танцът в мюзикъла. Оригинални хореографски решения и техни версии на българска сцена. (Из постановъчния дневник), 163—193; **Танева-Янева, П.** Подстъпи към професионализацията на балетното изкуство в Пловдив (Документална хроника от Възраждането до края на Втората световна война) 195—214; **Божова, Н.** Вокалната педагогика във Варна, 216—225.

Годишник на Общобългарския комитет „Васил Левски“. Българско възрождане. Идеи, личности, събития¹. ISSN 1311-1337.

2002, 4: Косев, К. Военно поражение с ефект на политически успех, 9—11; **Дойнов, Д.** Възстановяването на българската държавност — политическа цел на ръководителите и встаниците от 1876 г., 12—20; **Бакалов, Г.** Българското духовенство в национално-освободителните борби, 21—24; **Маждракова-Чавдарова, О.** Последни прояви на взаимодействие между Панагюрски и Търновски революционен окръг — май 1876 г. (Среща под Марагидик), 25—43; **Божинов, П.** Дипломатическата акция след Априлското въстание, цариградските българи и политиката на Русия, 44—52.

Известия на държавните архиви. Главно управление на архивите. Отг. ред. Цочо Билярски. ISSN 0323-9780.

2000, 80: Минцев, Д. Към историята на централизираното архивно дело в България, 6—30; **Трашлиева, Л.** Български исторически архив при Народната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ — история и съвременност, 31—58; **Игнатова, А.** Приносът на военното ведомство в изграждането на печатната изворова база на българската историческа наука в периода до създаването на Държавния архивен фонд, 59—89; **Пискова, М.** Из документалното наследство на Фондация „Българско дело“, 90—205; **Тодорова, М.** Спомени на Дечко Караджов — началник на архивата и пазител на тайната архива при Министерството на външните работи и на изповеданията (1927—1930), 206—222; **Вапцарова, Г.** Зараждане и развитие на българската държавна институция за статистически изучавания, 223—250.

¹ Годишникът съдържа разделите: „Възрожденски дейци, организатори на Априлското въстание“, „Революционни приготовления и въстанически огнища“, „Отзвук сред съвременниците в паметта на поколенията“, „Из историята на вътрешната революционна организация“, „180 години от рождението на Георги Стойков Раковски“ и „Научни прояви“.

2001, 81: Танчев, Ив. Белгийският принос в подготовката на български специалисти с европейско образование (1878—1912), 3—27; **Малеев, Л.** Духовенството на Великотърновска епархия в условията на Отечествонофронтовската власт (1944—1948), 28—41; **Арденски, Вл.** Българите мохамедани през погледа на един полицейски инспектор, 42—62; **Билярски, Ц.** Пътни бележки на специалния кореспондент на в. „Вечерна поща“ П. Н. Даскалов за Цариград, Света гора и Македония от 1904 г., 63—105; **Желев, Й.** Котленецът Костадин Матеев и неговата автобиография (1934—1865), 106—169; **Сираков, Мл.** Дневникът на генерал Калин Найденов, 170—185; **Запрянова-Пенева, Н.** Пловдив в кореспонденцията между Мария и Найден Герови, 186—203.

*Исторически преглед. БАН, Институт по история.
Гл. ред. проф. Георги Марков. ISSN 0323-9748.*

2002, № 3—4: Пляков, З. Монетните находки от XIII—XIV в. като извор за външнотърговските връзки на средновековна България, 3—74; **Симеонова, Л.** От етиопеца през дявола до черния арапин: проява на събирателния образ на черните в балканския мисловен свят, 75—92; **Якимов, Г.** Дуалистичните възгледи на П. Кисимов като деец на БТЦК (1866—1868), 93—135; **Трайкова, В.** Към възприемане на андартската идея — първи стъпки на гръцкото правителство и Македонския комитет (декември 1903—май 1904), 136—160; **Галунов, Т.** Държавните доставки и министерската отговорност на Лазар Паяков (1903—1908), 161—183; **Христова, Н.** Споменът и забравата. Писателите и тяхната „мемоарна“ памет за 1962 година, 184—198; **Игнатов, В.** Четата на Христо Ботев — брой и състав, 223—236; **Бонева, В.** „Френската сватба“ в Шумен през 1875 г., 245—265; **Костова, В.** Етнорелигиозни общности и институции в Хасково през първата половина на XX в., 266—275;

2002, № 5—6: Тодорова, Цв. Външният дълг на България през военно време, 1913—1918 г., 3—67; **Павлов, Вл.** Пристанище Дедеагач през Балканската война 1912—1913 г., 68—88; **Лечев, В.** Военните флотилии на България, Германия и Австро-Унгария по Среден и Долен Дунав 1914—1915 г., 89—111; **Никова, Г.** Процесът на съветизация и преустройството на българската външна търговия (1944—1951 г.), 112—148; **Панова, Р.** Фактори, определящи границата, и тяхната проекция в българската историография, 149—153; **Кирилова, А.** Една инициатива на ТЦБК за материално подпомагане на бъл-

гарското националноосвободително движение (1867—1868 г.), 166—183; **Георгиев, П.** За столицата на Аспарухова България, 208—227; **Милтенова, М.** За дейността на Димитър Общи при създаването на вътрешни комитети, 228—248; **Попова, Н.** Българска историческа научна книжнина през 2001 г., 283—295.

История. Гл. ред. проф. Георги Бакалов. ISSN 0861-3710.

2003, № 1—2: **Степанов, Цв. Михаил, Петър, Йоан, Асен:** в размисъл за *властта на името-символ* и за *името — символ на власт* в средновековна България, 30—38; **Стоянов, И.** Още към началната история на първия български национален химн, 91—101; **Вачков, Д.** Антиинфлационната политика на БЗНС в периода на самостоятелното му управление, 102—109.

Литературна мисъл. БАН, Институт за литература. Гл. ред. Радосвет Коларов, ISSN 0324-0495.

2002, № 1: **Аретов, Н.** Българската култура и „духът“ на Средиземноморието, 5—9; **Божинов, В.** „Видрица“ на поп Минчо Кънчев — Възраждането като празник или възрожденският Всепразник, 151—178, **Трифенова, Р.** Теоретични проблеми на сравнителния анализ на средновековните южнославянски текстове, 179—188, **Тъпкова-Заимова, В. и Л. Генова.** Петър Динеков в Пловдивския колеж на асомпсионистите, 189—194.

Македонски преглед / Macedonian Review. Македонски научен институт. Гл. ред проф. Димитър Гоцев. ISSN 0861-2277.

2002, № 4: **Марков, Г.** Балканското решение на Източния въпрос 1911—1913, 7—28; **Райкова, М.** За един разложки паметник на черковното право от средата на XIX век, 57—80; **Христова, Е.** Палаталните съгласни — специфична западнобългарска особеност във връбнишкия говор в Албания, 81—92; **Китанов, Ал.** Димитър Икономов-Рибнишкия поп и неговите записки, 93—102; **Годоров, К.** Документ, свързан с тайното пътуване на Иван Михайлов в Италия през 1931 г., 103—110; **Добриянов, Т.** Извори в архивните фондове на Министерството на външните работи за националноосвободителните борби в Македония и Одринско след Берлинския конгрес

от 1878 г., 111—138; Стоилов, А. Автобиография на Архимандрит Иона Маджаров, 139—151; Кременлиев, Ат. Четникът Димитър Кашиналията — довереник и верен сподвижник на Гоце Делчев, 152—156; Трайков, В. Отчетно-изборно събрание на Македонския научен институт за 1999—2002 година, 173—175.

Минало / Minalo. Гл. ред. Любомир Юруков. ISSN 1310-3415.

2002, № 4: Христова, Т. Данни за културата Тей от централна Северна България, 5—8; Христов, И. и В. Бараков. Антична и средновековна крепост до град Шипка, 9—15; Владимирев, Г. Старата Велика България и нейното културно наследство, 16—21; Марков, Н. Новооткрит средновековен амулет с изображението на Горгона Медуза, 22—23; Дерменджиев, Е. Царските гробници в църквата „Св. 40 мъченици“, 24—39; Пенчев, Вл. Бил ли е Чака цар на България?, 40—43; Цонева, Н. За съдбата на въстаниците от четата на поп Харитон и Бачо Киро, доживели освобождението на България, 44—58; Карабулков, Т. 1944—1945 г.: опити за създаване на Федерация на южните славяни — България като отделна държава или като седма република на Югославия?, 78—86; Хаджийски, И. Жак Асеов — виден тютюноотърговец и меценат, 90—96.

Музикални хоризонти. Съюз на българските музикални и танцови дейци. Гл. ред. д-р Юл. Куюмджиев. ISSN 1310-0076.

2002, № 2: Каракостова, Р. ...и още театрални опити. Две премиери в Софийската опера, 5—6; Смилков, Р. Клавирните етюди на Димитър Ненов, 13—17; Куюмджиев, Ю. Новооткрити църковни композиции на Христо Манолов, 18—21; Янев, Е. Моят учител Константин Илиевски, с. 23; Александрова, А. „Нестинарка“ — вечната, 25—27; Стамболиев, О. Несравнимият Кирил Кръстев. 80 години от рождението на именития оперен артист, с. 37.

2002, № 3: Кауфман, Н. Ансамбъл „Пирин“ чества 100-годишнината на СБМТД, с. 7; Нейков, Р. На опера в Русе, с. 9; Гатев, Б. Веселин Пантелеев-Ешкенази свири Хачатуриян, с. 10; Арнаудова, Б. „Хитър Петър“ на софийска сцена — 40 години след премиерата, с. 15;

2002, № 4: Рядкова, Б. XVI издание на Националния конкурс „Върбан Върбанов“, с. 15; **Байрактаров, Р.** Особенности на оркестрацията в Шеста симфония от Александър Райчев, 19—24; **Мавров, П.** За поетичните импулси, превърнати в песни, или щрихи от творческата дейност на Цони Калчев, 26—30; **Андонова, Д.** Стела Димитрова-Майсторова, 34—35; **Сагаев, Д.** Елена Велчева, с. 35.

2002, № 5: XXXV фестивал на балетното изкуство в Стара Загора, с. 20; Национален конкурс за цигулари „Панчо Владигеров“, с. 20; **Бинчарова, Н.** Композиционни особености на ораторията „Похвално слово за Константин Философ, наречен Кирил“ от Константин Илиев, 21—25; **Тенова-Илчевска, С.** Долината на чановете. 30 години Средно музикално училище — с. Широка лъка, с. 41.

2002, № 6: Шиваров, М. XXXVIII международен фестивал на камерната музика — Пловдив 2002, 17—18; **Стамболиев, О.** Между зрелищното и сериозното. „Кармен“ на античния форум „Августа Траяна“, с. 20; **Райкова, М.** Строфичните църковни песни в банатския църковнопесенен репертоар, 22—26; **Чапкънов, С.** Ритмичен строеж на странджанската народна песен, 27—30; **Кръстев, В.** Шеста симфония от Емил Табаков, 33—35; Танцов ансамбъл „Албена“ на 30 години, 36; **Стамболиев, О.** Експресивен артист и интерпретатор. Анастас Анастасов на 75 години, с. 37.

2002, № 7: Николов, Ц. XX Международен балетен конкурс, 8—9; **Петрова, А.** „Прикованият Прометей“ на Лазар Николов, 10—19; **Бояджиева, В.** Късните клавири творби на Панчо Владигеров, 27—31; Към юбилея на Славка Аврамова, 34—35; Портрети: Йорданка Милкова, с. 36; **Щърбанов, П.** Тя излъчваше благородство, достойнство, справедливост. Катя Вълева (1922—2002), 39—40; **Куюмджиев, Ю.** Неизвестни документи за творческата дейност на Христо Манолов, 41—42.

2002, № 8: Софийската филхармония в началото на своя нов сезон: **Арнаудова, Б.** Нов сезон, нови надежди, с. 4 и **Александрова, А.** Между амбициите и реалността, 5—6; Шести музикален фестивал „Тракийско лято“, с. 11; **Коцева, З.** Валя Дервенска и Дора Делийска — младост и талант, с. 12; Национален конкурс „Концерт за кларинет и оркестър в 7/8“, с. 12; Тридесет години Колегиум музикум „Банкя“: **Сагаев, Д.** Музика на „висок градус“!, с.13 и **Абаджиев, Ал.** Изцяло български юбилеен концерт, 13—14; **Атанасов, А.** Неизвестен рилски музикален ръкопис, 15—21; **Куюмджиев, Ю.**

„Докато сърцето ми бие...“. 100 години от рождението на Нена Михлюзова, 41—42.

2002, № 9: Кристална лира 2002. Номинации и награди, 3—5; **Куюмджијева, П.** Веселин Байчев дирижира ОФД — Пловдив, с. 10; **Горанова, П.** Баховите клавирни Токати в интерпретацията на Михаил Славов, с. 11; Трети клавирен конкурс „Класика и съвременност“, с. 12; **Серафимова, А.** Дебют на композитора и диригента Кирил Ламбов на плевенска сцена, с. 14; **Балимезова-Славкова, Р.** Два концерта на Бургаския духов оркестър, с. 15; **Божова, Н.** Партията на Саламбо от едноименната опера на Веселин Стоянов. Замисъл и вокалноинтерпретационни проблеми, 23—27; **Кушева, Т.** Песните на Рада Славинска, с. 28; **Шиваров, М.** Анастас Маринкев: „Изпълних своя творчески и професионален дълг“, 33—34; Изявен педагог, диригент и общественик. Василка Спасова на 70 години, с. 35; **Стамболиев, О.** Неспойна дарба. Житейски и творчески юбилей на певицата Мария Касабова, 35—36; **Михайлова, М.** Генератор на позитивна енергия, хуманност, стремеж към красота. Размисли за юбилейния Международен балетен конкурс във Варна, 37—38.

2002, № 10: Букурещилив, М. 30 години катедра „Музикален фолклор“ в АМТИ, 4—5; **Калудова, А.** Честване на Лазар Николов в Пловдив, с. 13; **Куюмджиев, Ю.** „Дон Карлос“ на старозагорска сцена, с. 14; **Каймакчиева, К.** Българското участие в конкурса „Учител по музика на ХХI век“, с. 15; **Арнаудова, Б.** „Андре Шение“ в Националната опера, 17—18; **Иванова, Д.** Съвременни посоки в интерпретирането на фолклорния танц в танцовата формация. Експериментите — „за“ и „против“, 22—26; **Абджиев, А.** Емил Янев — половин век на пулта, с. 29; **Шиваров, М.** Кръстьо Марев: „В изкуството се старая да бъда искрен“, 30—31.

Проблеми на изкуството / Art Studies Quarterly. БАН, Институт за изкуствознание. Гл. ред. Проф. Елка Бакалова. ISSN 0032-9371.

2002, № 4: Genova, I. Women Artists in the Modernization of the artistic Life in Bulgaria. Overcoming Boundaries, 3—8; **Стоилова, Л.** Регионални отражения на Модерното движение в българската архитектура между двете световни войни. Приносът на жените, 29—34; **Данчева, Д.** Щрихи за Годорка Бурова (1902—1985), 50—53; **Николаева, А.** Елисавета Консулова-Вазова и присъствието ѝ в об-

щественото пространство през първата половина на ХХ век, 54—59; **Дончева, Р.** Елисавета Консулова-Вазова и Събина (Бинка) Вазова в чехословашката художествена критика от 1930-те години, 60—62.

2003, № 1: Избрана библиография на проф. Васил Стефанов, с. 3; Дечева, В. Езикът на националния мит: постановките на Н. О. Масалитинов на „Майстори“ и „Албена“ през 20-те години на ХХ в., 4—13; **Байчинска, С.** Битката за „Благородникът“ или предизвестеният край на българския театрален модернизъм, 14—26; **Николова, К.** Народният театър в междувоенното време, 27—35; **Йорданов, Н.** Кризисно съзнание и ситуация в българския театър след Първата световна война, 42—46; **Бенева, С.** Поведение на „групите“ — „Младешка сцена“ в ДТ Пловдив (1967—1969), 47—50; **Стефанова А.** Българският абсурдист Маргарит Минков, 51—54.

**Проглас². ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“.*

Гл. ред. проф. Георги Данчев.

1999, № 1—2: Илиева, М. Местоимения и табу, 23—35; **Цонева, Л.** Цитацията в руската и българската публицистика, 36—54; **Гецов, А.** За „позволеното“ и „непозволеното“ в езика на спортната преса, 55—73; **Мирчева, Е.** Мними и действителни сръбски езикови особености в Зайковския требник от XIV век, 74—88; **Марчевски, И.** Словата на Петър Черноризец, 89—111; **Георгиева, Т.** Към проблема за възможното участие на Йоан Екзарх в превода на Златоустовите слова, влезли в състава на Златоструй, 141—152; **Шикеров, С.** Измеренията на молитвата в поезията на Пейо Яворов, 153—169; **Проданов, Н.** Алеко Константинов и инициативата „Българско отечество“, 179—189; **Караджова, С.** Някои трансформации на епоса във фолклора на банатските българи, 201—209.

1999, № 3—4: Недев, И. Безсъюзни сложни изречения с причинно-следствени смислови отношения, 3—20; **Атанасов, Д.** Семантико-синтагматични модели на субстантивните основи като цялостна морфо-семантична формация, 21—30; **Грудков, В.** Търновската агиографска продукция от времето на Асеневци, 31—45; **Димитров, Н.** Диалозите на модерността (П. К. Яворов — Дими-

² Книжките са излезли от печат 2002 и 2003 г.

тър Бояджиев), 46—60; **Лебедова, Р.** За чуждото влияние — диалогично или полемично, 61—69; **Троева-Григорова, Е.** Демоните в родопския фолклор, 87—106; **Йосифова, Р.** Проблемите на художествения стил в трудовете на професор Любомир Андрейчин, 131—137; **Хънгов, В.** Прабългаризмът ‘*книга*’ в синхронната словообразователна система на съвременния руски литературен език, 138—147; **Бояджиев, П.** Димитър Райков Блъсков, 156—161; **Гълъбова, М.** Ранноренесансовият мотив за любовта и лириката на Яворов, 162—167; **Игнатова, Р.** Един текст като домат (Опит върху „Любов“ от Атанас Далчев), 168—174.

Съпоставително езикознание / Сопоставительное языкознание / Contrastive linguistics. СУ „Св. Климент Охридски“.

Зам.-гл. ред. Павел Петков. ISSN 0204-8701.

2002, № 1: Mihov, N. L'équivalence fonctionnelle entre l'opposition française temps simples/temps composés et l'opposition bulgare aspect imperfectif/aspect perfectif, 31—47; **Нишева, Б.** Социолингвистични аспекти на българския и чешкия младежки музикален сленг, 61—82; **Сребрянов, Р.** Развой на старобългарските задни гласни ж и ъ в чешкия говор и някои славянски успоредици. Някои спорни моменти в българската диалектология, 83—89; **Попов, К.** Остаряло ли е в езиково отношение „Маминото детенце“ на Любен Каравелов?, 90—103; **Солнцева-Накова, Е.** Някои бележки за съвременното състояние на лингвистиката на текста в Германия и България, 104—114; **Костов, К.** Пенчо Славейков на италиански език, 127—129.

2002, № 2: Цонева Д. и Е. Недкова. Съпоставителен анализ на фонологичните системи на българския и сърбохърватския език, 24—30; **Младенова, М. и В. Пенчев.** Фолклор — Folklor (За чешко-българските терминологични и не само терминологични разминавания), 31—42; **Лесневски, Я.** Функционални еквиваленти на френското деепричастие при превода му на български език, 71—79; **Попов, К.** Семантико-стилистична характеристика на думата ‘тарикат’, 80—82; **Маровска В.** Иван Куцаров на шейсет години, 120—126; **Библиография** на трудовете на Иван Куцаров, 127—137; **Бонджолова, В.** Върбан Въртов на шейсет години, 138—141; **Бонева, К. и М. Шопова.** Паисий Христов на шейсет години, 142—145.

2002, № 3: Асенова, П. Някои проблеми на изследването на глаголната система на балканския езиков съюз, 5—15; **Алексова, В.**

Термини за ‘встъпвам в брак’ в българския и румънския език, 16—58; **Павлова, С.** „Колелото на живота“ и разбирането на българи и руснаци за него, езиково изразено в „Толковый словарь живого великорусского языка“ от В. И. Даль и „Речник на българский язык“ от Найдено Геров, 85—89; **Парашкевов, Б.** Диал. *балваица* ‘отрова’ — една набедена немска заемка, 90—93; **Недкова, Е.** Аспекти на взаимовръзката между вътрешна форма и националнокултурна специфика на фразеологизмите в творчеството на А. Константинов с оглед на преводните им съответствия на сръбски и руски език, 129—137; **Македонска, Е.** Янко Бъчваров на шейсет години, 172—175; **Библиография** на трудовете на Янко Бъчваров, 176—189; **Петрова, К.** Пенка Илиева-Балтова на шейсет години, 190—194; **Библиография** на Пенка Илиева-Балтова, 195—203.

Bulgarian Historical Review / Revue bulgare d’Histoire. Bulgarian Academy of Sciences, Institute of History. Ed. -in-Chief Radoslav Popov. ISSN 0204-8906.

2002, № 1—2: Gueorgiev, P. Une contribution complémentaire à l’inscription-graffiti protobulgare de Plisca, 3—12; **Pärveva, S.** Intercultural Contact and Interaction in the Ottoman Period: the Zaviye Kavak Baba and the Church of the Holy Forty Martyrs in the Real and Imaginary World of Christians and Moslems in the Town of Veliko Tarnovo, 13—54; **Letschev, W.** Österreich–Ungarische Donauhandels-schiffahrt 1915–1916, 55–79; **Tančev, I.** Organisation et activité de l’Alliance Française à Sofia (1904–1914), 146–160; **Kalinova, E.** Bulgarisch–deutsche Konferenz „Politische Kultur in Bulgarien seit 1878, Deutschland und Südosteuropa“, 259–265; **Popova, N.** Littérature scientifique historique bulgare en 2001, 266–280.

2002, № 3—4: Radushev, E. Demographische und ethnographische Prozesse in den Westrhodopen im XV–XVIII Jh., 3–49; **Stefanov, S.** Everyday Life in the Balkan Provinces of the Ottoman Empire during 17 and 18 Centuries, 50–86; **Vecheva, E.** L’intelligentsia catholique balkanique durant le 17 siècle (essai d’un portrait social et professionnel), 87–112; **Bogdanova, R.** Bulgaria at the End of the Second World War, 136–160; **Galunov, T.** La Bulgarie d’après-guerre à la recherche des responsables de la deuxième catastrophe nationale, 177–187; **Kalkandzieva, D.** The Millennium of the Death of Saint Ioan of Rila (May 26, 1946), 188–206; **Никова, Г.** Конференция в Вене, посвященная теме „Перелом 1989

года и процесс трансформации в Болгарии“, 258–262; **Popova, N.** *Littérature scientifique historique bulgare en 2002*, 263–274.

Études balkaniques. Institute d'études balkaniques.
Ed.-in-Chief Agop Garabedian. ISSN 0324-1654.

2001, № 2–3: Kostov, A. Entre l'influence occidentale et les efforts nationaux: le choix des systèmes et du financement des chemins de fer dans les Balkans (1860–1912), 11–20; **Hrissimova, O.** Idées et réalité: le mythe de la démocratie dans les Balkans entre les deux guerres mondiales, 155–173; **Danova, N.** L'image de la France et des Français dans les textes bulgares au seuil des temps modernes, 199–210; **Guéorguieva, E.** L'image de la Bulgarie à travers les romans de Julia Kristeva, 215–224; **Manchéva, D.** L'image de la crise dans le théâtre de dérision et dans la dramaturgie de Raditchkov et de Stratiev, 253–258; **Kapralova, N.** Le rôle des traductions dans la constitution du champ scientifique bulgare, 281–289; **Zaimova, R., V. Tapkova–Zaimova.** Les activités littéraires et culturelles de Georges Hateau en Bulgarie, 299–313; **Péeva, A.** Constantin Constantinov et la France, 314–317; **Armianov, G.** Les contacts linguistiques franco–bulgares dans le domaine des dialectes sociaux, 318–324; **Stantchéva, R.** La pudeur du public bulgare à travers les traductions de l'œuvre de Blaise Cendrars, 338–347.

2001, № 4: Parvanova, Z. Programme and Organisational Transformations of National Movements in European Turkey (1910–1912). Part One. Legal Political Organisations, 52–68; **Parusheva, D.** Political elites in the Balkans, Nineteenth and Early Twentieth Century: Roots to Career, 69–79; **Balcheva, A.** Byron and Byronism in the Slavic South, 88–99; **Obreshkov, V.** Administrative territorial Division of Medieval Bulgaria in the 13th–14th century, 100–115; **Todorov, V., A. Lyberatos.** Archive Documents in Greek on the History of Varna and the Greek Community (19th–20th c.), 141–154; **Nikolov, G.** Mit dem Schutzheiligen der Bulgaren. Anlässlich des 65. Geburtstages von Prof Dr. Vassil Gjuzelev, Korrespondieren des Mitglied der Bulgarischen Akademie der Wissenschaften, 174–179.

2002, № 1: Nikova, E. Regional Cooperation in the Balkans Revisited, 3–31; **Berov, L.** Long-term Tendencies in the Importance of Foreign Trade in the National Economies of the Countries of Southeastern Europe during 20th Century, 32–46; **Danova, N.** Les archives de Konstantin Fotinov, 60–73; **Harbova, M.** L'espace culturel de la ville balkanique en-

tre l'Orient et l'Europe (D'après l'exemple de la ville de Plovdiv, XVIIIe–XIXe siècles), 128–143; **Hrissimova, O.** L'activité de l'Institut d'Études balkaniques en 2001, 161–163.

2002, № 2: Samardjiev, B. On the Role of Public Opinion in Great Britain Regarding the Reforms in European Turkey and the Idea of Autonomy of Macedonia in British Middle East Policy (1903–1908), 15–30; **Zaimova, R.** L'histoire bulgare entre l'Orient et l'Occident, 31–43; **Njagulov, B.** Le débat historiographique dans les rapports bulgaro-roumains (1944–1989), 64–86; **Marcheva, I.** 1956 trough the Eyes of Gheorghe Gheorghiu-Dej and Todor Jivkov (based on materials from the Bulgarian archives), 87–100; **Kishkilova, P.** Le modèle soviétique de gouvernement en Bulgarie et en Roumanie: imposé ou choisi?, 106–124.

2002, № 3: Zaimova, R. L'Histoire du Bas-Empire de Charles le Beau et sa réception bulgare, 3–9; **Pavlikianov, K.** The Archive of the Athonite monastery of Simonopetra from 1800 to 1830, 10–70; **Gramatikova, N.** Otman Baba – One of the Spiritual Patrons of Islamic Heterodoxy in Bulgarian Lands, 71–102; **Koleva-Zlateva, •.** L'étimologie du mot grec κόκκαλο(ν), en bulgare „kokal(os)“, 142–151; **Assenova, P.** Réflexions sur le rôle de la vue et de l'ouïe dans la formation de la mentalité balkanique, 152–156; **Genova, E.** La „vue spirituelle“ – un des modèles des peintres bulgares du Réveil national, 157–169;

ДИСЕРТАЦИИ

2003

ЕЗИК И ЛИТЕРАТУРА

Стефанка Аврамова **Атанасова**. Дискретната квантитативност в руския и българския език. С., 2003.

Антоанета Георгиева **Буюклиева**. Житие на Николай Нови Софийски от Матей Граматик в контекста на житийната традиция. С., 2003.

Мая Василева **Велева**. През огледалото на стила. Стилистична интерпретация на художествения текст. С., 2003. ДН

Илияна Генчева **Гаравалова**. Школата на натуралната морфология и българската морфологическа система. С., 2003.

Антоанета **Димитрова**. Играта в творчеството на Херман Хесе — естетически, езикови и преводни аспекти. С., 2003.

Томислав Василев **Дяков**. Мит, обред и литература (митични елементи в художествената проза за деца и юноши). С., 2003. ДН

Велизар **Илиев**. Ницше и залезът на абсолютните истини (Гьоте у Ницше). С., 2003. ДН

Ана Петкова **Кършева-Станимирова**. Семантичното поле Светлина: проблеми на синонимията и превода. С., 2003.

Борис Владимиров **Минков**. Проблеми на новелистичната ситуация при Херман Брох и Стефан Цвайг и някои аспекти на българската белетристика между двете световни войни. С., 2003.

Иван Атанасов **Младенов**. Концептуализиране на метафорите: върху маргиналиите на Чарлс Пърс. С., 2003. ДН

Петър Иванов **Моллов**. Пародията в поезията на Франсиско де Кеведо и Луис де Гонгора. С., 2003.

Албена Йорданова **Плахова**. Мотото в българската литература (от Паисий до 20-те години на ХХ век). С., 2002.

Велислава Райкова **Стойкова**. Формален морфологичен анализ на категорията определеност/неопределеност в българския език, моделирана от DATR-теория. С., 2003.

Искра Владимирова **Христова-Шомова**. Служебният апостол в славянската ръкописна традиция. С., 2003. ДН

ИСТОРИЯ И АРХЕОЛОГИЯ

Крум Ернстов **Бъчваров**. Неолитни погребални обреди от българските земи в контекста на Югоизточна Европа и Анатолия. С., 2003.

Светлана Венелинова **Кавръкова**. Руническите паметници като изворов материал за писмените традиции на прабългарите от края на VII и началото на XI век (по епиграфски паметници). С., 2003.

Тома Иванов **Томов**. Регионът на Струма XIII—XV век. Историко-географски проучвания. С., 2003.

ЕТНОГРАФИЯ И ФОЛКЛОР

Николай Иванов **Вуков**. Родствени отношения в българския юнашки епос. С., 2002.

Петър Георгиев **Петров**. Празнични традиции и политически практики. С., 2003.

НАУЧНИ ФОРУМИ

ИНТЕРДИСЦИПЛИНАЛНИ НАУЧНИ ФОРУМИ

Делото на светите братя Кирил и Методий и европейските ценности.

Тържествена научна сесия, посветена на 1140-годишнината от въвеждането в употреба на първата славянска азбука — глаголицата.

Съвет за чуждестранна българистика, Българска академия на науките
23 май — София

7 доклада

По следите на българската книга. Описи. Находки. Библиология.

Национален колоквиум, посветен на 100-годишнината от рождението на Маньо Стоянов.

Народна библиотека „Иван Вазов“ — Пловдив, Народна библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ и Съюз на библиотечните и информационните работници

30 май, 2003 — Пловдив

52 доклада

Трети интердисциплинарен форум по история на българската менталност: „Българските герои — фабрикация и употреба“.

Национална конференция.

Секция по литература на Българското възрождане, Институт за литература при БАН

15 май 2003 — София

10 доклада

ЕЗИК И ЛИТЕРАТУРА

Как с думи се правят светове

Седма традиционна конференция.

Факултет по славянски филологии на Софийския университет „Св. Климент Охридски“

27 май, 2003 — София

50 доклада

Кирило-Методиевски четения

Посветени на 140-годишнината от рождението на проф. Любомир Милетич и проф. Беньо Цонев.

Катедра по кирилometодиевистика, Факултет по славянски филологии на Софийския университет „Св. Климент Охридски“

12 май, 2003 — София

13 доклада

„Текстът и неговите лица“

Колоквиум.

Катедра по българска литература при Факултета за хуманитарни науки на Шуменския университет „Епископ Константин Преславски“

10—15 юни, 2003 — Варна

Яворови четения

Национална научна конференция и поетически четения с международно участие по повод 125-годишнината от рождението на П. К. Яворов.

Департамент „Нова българистика“ при Нов български университет и Институт за литература при БАН

9 май, 2003 — София

Конференцията се провежда в четири секции — „Биографични четения“, „Четения на прозата“, „Четения на драмата“ и „Четения на/за поезията“.

32 доклада

ИСТОРИЯ И АРХЕОЛОГИЯ

The Getae — Culture and Traditions. The Thracian Heritage

Международна конференция, посветена на 20 години от откриване на тракийската гробница в Свещари.

Археологически институт и музей при БАН

28 май — 1 юни, 2003 — София — Сборяново

ХОРИЗОНТИ

БЪЛГАРИСТИКАТА В УНГАРИЯ

Унгарската българистика се основава на дълбока традиция в хуманистичката от предишните векове. Настоящият обзор представя историческото развитие на българознанието в Унгария — по-подробно до към средата на ХХ в. — като са разгледани две от неговите основни направления: научно-изследователската и образователната дейност.

Интересът към българите е засвидетелстван в най-старите запазени унгарски исторически извори. Древните връзки между унгарци и българи присъствуват в унгарските хроники от Средновековието и епохата на хуманизма — хрониките на Аноним и Туроци¹. Податки за българското археологическо наследство, както и разнообразни етнографски сведения за българските земи могат да бъдат открити в унгарските пътеписи от ХVІ в. нататък. В това отношение сред най-богатите исторически извори са пътните бележки от ХVІІ в. на пратениците на трансилванските князе до Високата порта, дневниците на унгарските политически емигранти в Турция — от края на ХVІІ и началото на ХVІІІ в. от обкръжението на граф Имре Тьокьоли и граф Ференц Ракоци II².

През ХVІІІ в. проучването на българската история в Унгария е неделимо от изследването на средновековните взаимоотношения между унгарците и източноевропейските народи. Българското минало присъства в произведенията на църковните историци. Под влияние на френските боландисти унгарските йезуити издирват много неизвестни извори, а Дьорд Прай³ прави тяхната първа критическа обработка. Унгарските протестанти започват

¹ Най-старата унгарска хроника (около 1200 г.) е на Аноним: Anonymus P. mester. A magyarok cselekedeteiről. Gesta Hungarorum; Thuröczy J. Chronica Hungarorum. Brünn - Augsburg. 1488.

² Виж: Маджарски пътеписи за Балканите. ХVІ—ХІХ в. Съст. П. Миятев. С. 1976.

³ D. Pray. Annales veteres Hunnorum, Avarum et Hungarorum... Vindobonae. 1761; Annales regum Hungariae. Vol. I—V. Viennae. 1763—1770; Historia regum Hungariae. Vol. I—III. Budae. 1801.

подготовка за написването на своя версия на унгарската църковна история. Един от тях — Янош Керестей Енгел⁴, по произход немец, посвещава в края на века отделна книга на българската история, където в духа на тогавашната историческа мисъл разглежда средновековна България като провинция на унгарската корона.

През втората половина на XVIII в. ползотворно влияние за българознанието в Унгария оказват просвещенските идеи на Мария Терезия. Те пораждават тенденцията за опознаване на славянските народи, включително банатските българи, в Хабсбургската империя. Още в края на XVIII в. Ласло Горове започнал да събира сведения за историята на банатските българи католици.⁵ През 1837 г. в престижното научно издание *Tudományos gyűjtemény (Научна сбирка)* той издал обширна студия за тяхното заселване, демографско състояние и поминък.⁶

С просвещенските идеи на Мария Терезия е свързано и изучаването на славянски езици (включително български) в Унгария. През 1773 г. в Егерската униатска семинария Хабина Лукач преподава старобългарски език за пръв път.

Едно от най-значимите за българите дела на Мария Терезия е привилегията, дадена през 1779 г., на една виенска печатница да издава на кирилица източноправославни църковни книги. В края на XVIII в. виенската печатница станала собственост на Пещенския университет. За половинвековното си съществуване (от 1801 до 1850 г.) Университетската печатница в Буда издала 27 родолюбиви по дух български книги, които са важна предпоставка за Българското национално възраждане.

В средата на XIX в. след буржоазно-демократичната революция в Унгария в хуманитарните науки се развиват важни изследователски тенденции. Интелектуалците считат за своя главна задача да проучат цялостно и научно историята на езика на унгарците и техните исторически връзки с другите народи. Така етимологичното изследване на унгарския език започва едновременно с изясняването произхода на унгарския народ и историческите му връзки с народите, които е срещал по пътя си от Средна Азия до Централна Европа. В този свой начален етап праисторическите изследвания се свеждат до произхода на езика, защото той се счита за тъждествен с произхода на

⁴ *Johann Christian von Engel. Geschichte des Ungarischen Reiches und seiner Nebeulaender. Ester Theil. Geschichte des alten Pannoniens und der Bulgarey, nebst einer allgemeinen Einleitung in die Ungarische und Illyrische Geschichte. Halle. 1799.*

⁵ Ръкописния отдел на Национална библиотека “Сечени” се съхранява един ръкопис на Ласло Горове от 1799 г. за преселването на българите в Банат /Fol. Hung. 1364/.

⁶ *László Gorove. A bánági bolgároknek hajdani 's mostani állapotuk. Tudományos gyűjtemény. 1837, Vol. VIII, p. 3–65, Vol. IX, p. 3–63.*

етноса. Впоследствие, както ще видим по-нататък, възникват два нови научни клона — славистиката и тюркологията, с чието развитие са свързани изследванията на унгарските езиковеди върху езика на прабългарите и старобългарския език от VIII—X в.

Системният и целенасочен интерес от унгарска страна към всестранното изучаване на българите възниква след Съглашението между Австрия и Унгария от 1867 г. и е свързан със специфичните унгарски интереси в балканската политика на двуединната монархия. В средата на 70-те години на XIX в. в отговор на световната икономическа криза Австро-Унгария оформя новата си търговска концепция, чиято същност е ускорено проникване на Изток. След Руско-турската война от 1877—1878 г., подтикната от новата политическа обстановка на Балканите, тя извежда на преден план икономическите си интереси в региона. В общата имперско-кралска външна политика Унгария има свои национални стремежи от външнополитическо естество — т.нар. „унгарска линия“. Понятието съдържа идеята Унгария да бъде мост между Изтока и Запада, тъй като е непосредствен съсед на Балканите. Унгарските икономически интереси се съчетават с определени стремежи за културно влияние на Балканите. Унгария се стреми да постигне по-ефективна балканска търговска политика чрез опознаването на историята и културата на балканските народи, чрез културното си сближаване с тях и осъществяването на духовен патронаж.

След Съглашението в Унгария се възражда българистичната традиция от XVIII в. съобразно с австро-унгарските интереси на Балканите за икономическо и културно проникване. Още от 70-те години на XIX в. българистичната тематика намира място в програмите на унгарските научни и образователни институции. По поръка на Комисията по история при Унгарската академия на науките Густав Венцел подготвя том за Охридската и Търновската епархия от поредицата *Árpádkori új okmánytár, 1870 (Нови документи от епохата на Арпадската династия)*⁷.

Българският език е включен в курса по славистика в Будапещенския университет „Петер Пазман“ през 1875—1876 г. Тогава индоевропеистът Аурел Майер преподава старобългарска граматика. През 1880 г. Оскар Ашбот, който се счита за основател на славистиката в Унгария, преподава старо-

⁷ *Gusztáv Wenczel. Árpádkori új okmánytár. Vol. VIII. 1261–1272. I. Pest. 1870. Néhány adat Bulgária egykori történetéhez.*

българска граматика като отделен предмет, а впоследствие и българска описателна граматика.

Утвърждаването на системен интерес към българската народна култура в Унгария през последното десетилетие на XIX в. е свързано с дейността на българската секция при създаденото през 1889 г. Унгарско етнографско дружество. За неин пръв председател е избран известният икономист и фолклорист Адолф Щраус, а от 1890 г. — географът и етнографът Геза Цирбус.

Институцията, призвана да служи на съчетаването на унгарските икономически и културни интереси на Изток, е Унгарската кралска търговска академия в Будапеща, просъществувала от 1891 до 1917 г. Това е първото средище, където българознанието намира многоаспектно проявление. Освен икономически дисциплини образователната програма на Академията включва и курсове, които дават познания за традициите, историята и езика на балканските народи. Адолф Щраус преподава българска история и етнография, а Оскар Ашбот — български език. Преподавателите от Източната търговска академия в Будапеща са сред най-изтъкнатите унгарски българисти от тази епоха.

През 1893 г. Адолф Щраус и журналистът преводач Имре Дугович издават специален учебник — *Bolgar nyelvtan iskolai és magánhasználatra. A legújabb bolgar nyelvtanok alarján* (Българска граматика за училищни нужди и самообразование въз основа на най-новите граматики). Тази първа по рода си в Западна Европа систематична граматика е подготвена за студентите от Академията със съдействието на Иван Шишманов, тогава съветник в Министерството на просвещението.

Българистичната научно изследователска дейност в Унгария се развива не само под влияние на икономическите и културно-политическите цели на Австро-Унгария на Балканите, но и в резултат от специфичното развитие на отделните науки. Така например, специфичен аспект притежават изследванията на унгарските езиковеди върху езика на прабългарите и старобългарския език от VIII—X в. През последната четвърт на XIX в. и първите десетилетия на XX в. те изучават прабългарските и славянобългарските заемки в унгарския език. Интересът им към българското влияние в унгарския език е пряко свързан и с вътрешното развитие на унгарското езикознание, което от 70-те години на XIX в. възприема сравнително-историческия метод на младограматическата школа. Значителен подтик в проучването на историческите (включително езикови) връзки между прабългарите и старомаджарите дава т. нар. „угро-финска война“ от 80-те години на XIX в., когато се сблъскват двете основни тези за произхода и характера на унгарския език — алтайската и угро-финската.

В продължение на няколко десетилетия от страниците на специализираните издания се водят ожесточени научни спорове: първоначално между

Армин Вамбери, основоположник на тюркологията в Унгария, и угрофи-нистът Йозеф Буденц, после между тюркологът Бернат Мункачи и славистът Оскар Ашбот, а от началото на XX в. в дискусиите участва и младото поколение унгарски тюрколози и слависти, чиито най-видни представители са Золтан Гомбоц и Янош Мелих. В резултат от изследванията на унгарските езиковеди е установен приблизителният брой на прабългаризмите в унгарския език, начинът и времето, когато прабългарските и славянобългарските заемки са преминали в него. Класическите трудове на Золтан Гомбоц *Die bulgarisch-türkischen Lehnwörter* (Helsinki, 1912) и Янош Мелих *A honfoglalás kori Magyarországnak*, Budapest, 1925 (*Унгария от епохата на завоюването на родина*) надхвърлят езиковедските резултати и разкриват много етнографски, географски, исторически и културно-исторически взаимовръзки, които допринасят за решаването на редица спорни въпроси на прабългарската и средновековната българска история.

За да се разкрие традицията в унгарско-балканските взаимоотношения и под влияние на позитивизма през втората половина на XIX в. в унгарската историческа наука започват да се издирват и публикуват извори за историческите връзки (династически, политически и търговски) между унгарците и балканските народи през Средновековието. Историкът Лайош Талоци, един от най-добрите балканисти на своето време, подготвя две студии за българо-унгарските връзки през XIV в.: *A magyar-bulgár összeköttetések történetéhez, Századok*, 1898 (*Към историята на унгарско-българските връзки*) и *Nagy Lajos és a bulgár bánóság, Századok*, 1900 (*Лудовик Велики и българското банство*). Тези студии съдържат ценените и до днес от медиевистите притурки с оригиналните текстове на 27 новоиздирени за онова време средновековни унгарски грамоти.

Връзките между унгарци и българи през средните векове намират място в труда на видния унгарски историк Дюла Паулер *A magyar nemzet története az Árpád-házi királyok korában* (*История на унгарския народ по времето на кралете от Арпадската династия*), издаден през 1893 г. и получил голямата награда на Унгарската академия на науките.

Особено място в специализираната литература от последната четвърт на XIX в. заема темата за историята на заселването на банатските българи или „южноунгарските българи“, както ги наричат по това време учените в Унгария. Тук най-напред бихме споменали класическия труд на францисканеца — банатски българин — Еузебиус Ферменджин *Acta Bulgariae...ecclesiastica (Zagrabiae)*, 1887). Той представлява една пълна сбирка на писмата и докладите на българските католически свещеници до Конгрегацията за разпростра-

нение на вярата в Рим. Темата за заселването на католическите българи в Банат е разработена доста подробно и в няколко значителни монографии за заселването на Южна Унгария.⁸

Трайният интерес на унгарските учени към българската народна култура е резултат от прерастването на народоведението в самостоятелно научно направление в Австро-Унгария от средата на XIX в. Той се проявява в наблюдения и събиране на сведения за българския фолклор и в неговото популяризиране чрез обнародването им в книги с тези материали или чрез публикации в пресата.

С определена етнографска насоченост е тритомният пътепис на живеещия във Виена унгарски географ и етнограф Феликс Каниц *Donau Bulgarien und Der Balkan*.⁹ В него той обобщава впечатленията си от многото си пътувания из България, осъществени през 60-те и първата половина на 70-те години на XIX в. Във френското издание на книгата си в отделна глава Ф. Каниц дава и специален етнографски очерк за българите.¹⁰ Този значителен труд изиграва важна роля за запознаването на унгарската общественост с историческите и културните ценности на българския народ.

Още от началото на 70-те години друг унгарски географ и езиковед — Бела Ергоди (по-късно директор на Източната търговска академия в Будапеща) пръв представя на унгарски език от страниците на *Vasárnapi újság (Неделен вестник)* българските народни вярвания, обичаи и народна поезия.¹¹ Той бил преводач и многократно имал възможността да пътува из България и да събира фолклорни материали. През 1879 г. Б. Ергоди публикувал в сп. *Koszorú (Венец)* изследването си *Bolgár költészet (Българска поезия)*, в което включил и седем български народни песни.¹² А през 1892 г. ги преиздал заедно с песни на други балкански народи.¹³

В резултат от развитието на методологията в етнографската наука в Унгария се появяват и по-задълбочени етнографски научни разработки. През 80-те години на XIX в. те са свързани с научната работа на Геза Цирбус, който проучва народната култура на банатските българи. Той е автор на

⁸ *Lénárt Böhm*. Dél-Magyarország vagy az un. Bánság külön történelme. Vol. I–II. Pest. 1867; Antal Bodor. Délmagyarországi telepítések története és hatása a mai közállapotokra. Bp. 1914; Károly Buchmann. A délmagyarországi telepítések története: I. Bánát. Bp. 1936.

⁹ *Felix Kanitz*. Donau-Bulgarien und Der Balkan. Historisch-geographisch-ethnographische Reise Studien aus den Jahre 1860–1875. Leipzig. Vol. I–III. 1875–1879.

¹⁰ *Felix Kanitz*. La Bulgarie Danubienne et le Balkan. Etudes de voyage /1860–1880/. Paris. 1882.

¹¹ *Béla Erödi*. A bolgár nép babonái. – Vasárnapi újság, 1871, № 29- Bolgár népköltevények. – Vasárnapi újság, 1879, а 13.

¹² *Béla Erödi*. Bolgár költészet. – Koszorú, 1879, Vol. II.

¹³ *Béla Erödi*. A Balkánfélszigeti népek költészetéből. Bp. 1892. Olcsó könyvtár.

първия научен етнографски очерк за банатските българи — *A délmagyarországi bolgárok etnológiai magánrajza, Temesvár, 1882* (Етноложка скица на южноунгарските българи). А 90-те години са свързани с фолклористичната дейност на Адолф Щраус. По време на честите си пътувания из България той събира народни песни, които обнародва през 1892 г. със заглавие *Bolgár népköltési gyűjtemény* (Сборник българска народна поезия). В своя предговор към изданието нашият изтъкнат фолклорист и литературен критик Иван Шишманов подчертава достойнствата на този „българо-маджарски сборник“¹⁴ като „единствен в европейската литература по разкошността на своето издание и богатството на своето съдържание“. През 1897 г. той е последван от *Bolgár néphit* (Български народни вярвания). Почти едновременно с унгарските издания фолклористичните трудове на Адолф Щраус са публикувани и на немски език, което допринася извънредно много да се популяризира българската култура в Австро-Унгария и Германия.¹⁵

През второто десетилетие на ХХ в. унгарската българистика е повлияна както от някои нови тенденции в хуманитаристиката, така и от културно-политическата обстановка вследствие на войните (Балканските и Първата световна). Докато дотогава вниманието на Австро-Унгария е насочено към западната част на полуострова, то новата тенденция в нейната балканска културна политика поставя южните славяни (сърби, българи) в центъра на интересите ѝ.

Специфика на българистичната научно-изследователска дейност в унгарската хуманитаристика е, че от началото на второто десетилетие и през първата половина на ХХ в. върху нея оказва влияние лансираната в Унгария туранска идея за етническо родство на народите, чиято прародина е Средна Азия (турци, татари, българи, унгарци и др.). Етнографът Ищван Дьорфи, първият уредник на Източния музей към Източната търговска академия, проучва тюркските елементи в унгарската традиционна култура, запазени от епохата преди завоюването на родината. Това определя предмета и обекта на неговата събирателска дейност в България през 1911—1913, 1916 г. — традиционната материална култура не само на българите, но и на живеещите у нас татари и турци.

Възникването на интереса към прабългарите в унгарската археология също е свързано с пропагандирането на туранската идея. През второто десетилетие на ХХ в. навлизат, макар и бегло, схващанията на виенския изкуствовед Йозеф Стршиговски и на неговия възпитаник археолога Геза

¹⁴ Сборникът е издаден със съдействието на българското правителство.

¹⁵ *Adolf Strauss*. *Bulgarische Volksdichtungen*. Wien-Leipzig, 1895; *Die Bulgaren*. *Ethnographischen Studien*. Leipzig, 1898.

Шупка за непосредственото иранско влияние в Мадарския конник. Тази теза оказва влияние върху прабългаристичното научно творчество на работещия в България унгарски археолог и филолог класик Геза Фехер.

Краят на Първата световна война, разпадането на Австро-унгарската монархия и Версайските споразумения създават друга обществено-политическа среда за развитието на българистиката в Унгария. Следвоенна Унгария се оказва разпокъсана и в международна изолация, тъй като е загубила войната. Тя се опитва да разреши териториалните и малцинствените си проблеми, а унгарците — „да докажат жизнеността си като нация“ чрез създаването на интелектуален живот от европейско равнище и чрез приоритетното развитие на науката. Тъй като в резултат от Ньойския мирен договор след войната България е в същото положение на международна изолация, унгарските политически кръгове я считат за възможен съюзник и външно-политически партньор. Те пропагандират туранската идея и изтъкват „маджаро-българското етническо родство“ като политически фактор за унгарско-българското приятелство.

През междувоенния период в хуманитарните науки акцентът е върху общия тюркски произход на унгарците и българите, на тяхната древна туранска култура и държавническо начало. В историческите изследвания преобладава темата за прабългарите. Този факт е свързан също и с появата и развитието на византологията в Унгария. Прабългарите стават обект на проучване за унгарските византолози, поради тяхната специфична изследователска област — маджаро-византийските взаимоотношения, чиято история е невъзможно да бъде изследвана без опознаването на прабългарите. Прабългарската тематика намира място в научното творчество на Йеньо Дарко, който проучва византийските хроники като извори за унгарската история. Другият виден унгарски учен, който се насочва към византийските извори за историята на тюркските народи, е Дюла Моравчик. Проучвайки запазените в тях тюркски езикови остатъци, през 1930 г. той публикува известната си студия *Az onogurok történetéhez (Към историята на оногурите)*. Във връзка с ономастичните си проучвания Дюла Моравчик проявява особен интерес към старобългарските надписи и дава ново тълкуване на имената на пратениците на цар Борис I при папа Николай I през 869—870 г.¹⁶

¹⁶ Gyula Moravcsik. Die Nameliste der Bulgarischen Gesanden am Konyul von J. 869/870. – Bulletin de la Sociéété Historique á Sofia, 1933, p. 8–23.

В областта на унгарската прабългаристика най-значимо е научното творчество на Геза Фехер. През междувоенния период той участва активно в археологически разкопки в България, като изследва ранните маджаро-български връзки (V—XI в.). Научното му творчество обхваща няколко основни теми: прабългарската култура, разчитане надписа на Мадарския релеф и историческите връзки между прабългарите и старомаджарите. Трудовете му *Военното дело на прабългарите* (С., 1938), *Облеклото и оръжието на старата българска войска* (С., 1939), *Ролята и културата на прабългарите* (С., 1941) са класика в прабългаристиката. С книгите си и многобройните си студии, публикувани не само на български и унгарски език, но също и на немски и френски, Г. Фехер има изключителни заслуги за създаването на широк обществен интерес към прабългарите и за популяризирането им в Европа.

Прабългарският език и тюркските заемки в унгарския език, ранните връзки на унгарците с тюркските народи, а също и с печенезите и куманите са основни теми в научното творчество на основателя на съвременната унгарска тюркология Дюла Немет.¹⁷

През 1926—1927 г. унгарският етнограф от Дебрецен Ищван Ечеди извършва теренни проучвания в България с цел да търси древни елементи, запазени в българската народна култура, от които да направи изводи за унгарската. От този аспект той проучва и традиционната култура на българските турци. Ищван Ечеди прави широко достойние своите наблюдения от България чрез пътеписната си книга *Из земята на българите. A bolgárok földjén. Útirajzok, Debrecen, 1929 (Пътни скици)*.

Теоретичните разработки на композитора Бела Барток от 30-те години на XX в. в областта на етномузикознанието също са в съзвучие с общите тенденции в унгарската хуманитаристика: той изучава българската народна песен в съпоставка с балканския и изобщо с източноевропейския песенен фолклор, за да намери корените на унгарската народна песен и да определи по-късните наслоения в нея. От това време е откритието на Барток върху характерния за българската народна музика асиметричен ритъм, наречен от него „български ритъм“.¹⁸

В Унгария научният интерес към България се пречупва и през призмата на други изследователски теми като Кирило-Методиевото дело,¹⁹ икономи-

¹⁷ Gyula Német. A honfoglaló magyarság kialakulása. Bp. 1930; Произходът на имената “Кобрат” и “Есперюх”, ИИД, 1931/32, с. 169—177 и др.

¹⁸ Béla Bartók. Az úgynevezett bolgár ritmus, Énekszó, 1938, № 6, p. 537—541.

¹⁹ István Kniezsa. A szláv apasztolok és tótok. — In: A Magyar Történettudományi Intézet évkönyve.

Bp. 1942, p. 178—193; Cirill és Metód működésének kérdése a Nyitra-vidéken.

ческата роля на т.нар. „гръцки“ (балкански) търговци,²⁰ сред които има и много българи, пребиваването на Кошутовата емиграция в българските земи,²¹ стопанското значение на българските градинари в Унгария.²²

Навлизането на българската тема в унгарските научни среди през XIX в. е свързано с подчертаното внимание на учените към историческите извори, с възникването на византологията, тюркологията и славянското езикознание в Унгария. В частност то е резултат от техните усилия да издирят документи за отношенията на унгарците със славянските народи (в това число и с българите) през вековете, да издирят византийските извори за унгарската история, да определят тюркското и славянското наследство в унгарския език, бит и култура.

От гледна точка на науката в България българистичната изследователска дейност на унгарските учени от последната четвърт на XIX в. и първата половина на XX в. има значителен принос за:

Популяризирането на българската култура в Западна Европа чрез постиженията на изтъкнати унгарски учени;

Всестранното изследване на прабългарите — на тяхната история, бит, език и култура;

Изучаването на традиционната култура на банатските българи още през XIX в. — във време, когато в България към тях не се проявява особен интерес. Така те регистрират нейното състояние от XIX в., което иначе би било безвъзвратно изгубено.

Що се отнася до специалната подготовка на българисти трябва да отбележим, че през този период тя изцяло зависи от личните интереси и възможности на младите учени. През междувоенния период в Будапещенския университет се преподава основно старобългарски език (Янош Мелих, Ищван Книежа) при това в зависимост от възможностите и възгледите на съответния специалист, който се стреми да подготви един-двама свои ученици. Само в редки случаи се преподава съвременна българска граматика. По-голяма активност в популяризирането на съвременния български език се забелязва към края на 30-те години. Тя е свързана с дейността на българския емигрант Димо Боюклиев. През 1937—1938 г. той организира два факултативни курса по български език в рамките на курсовете за изучаване на източни езици при Туранското дружество. А през 1939 г. Димо Боюклиев е първият български лектор в Будапещенския университет.

²⁰ *Antal Hodinka*. A tokaji görög kereskedő társulat kiváltságának ügye. 1725–1772. Bp. 1912; *I. Hajnóczy*. A kecskeméti görögység története. Bp. 1939.

²¹ *A Kossuth-emigráció Törökországban*. Szerk. István Hajnál. Bp. 1927.

²² *István Révész*. A hazai bolgár és bolgár rendszerű kertészek statisztikai ismertetése. Bp. 1915.

В сключената през февруари 1941 г. първа спогодба за културно сътрудничество между Унгария и България е заложено създаването на нов тип държавни институции за осъществяване на двустранните културни връзки. Там се предвижда в Будапещенския университет да се открият курсове по български език, литература и история заедно с един институт по българистика. Институтът по българистика в Будапещенския университет е официално открит през пролетта на 1943 г., негов директор е историкът Петър Миятев.

След Втората световна война културните взаимоотношения между Унгария и България, като част от възникналия социалистически лагер, се влияят от основните тенденции в международното сътрудничество между социалистическите страни: приоритетно развитие на двустранните културни връзки, регулирано от двустранни културни спогодби и развиващо се на принципа на реципрочността. За чуждестранната българистика е характерна засилената институционализация, специализация, грижи за подготовката на млади специалисти, финансова подкрепа от страна на държавата.

Поради съществуващата вече традиция в Будапещенския университет се открива възможност за преподаването на български език като специалност. През 1953 г. Тереза Надпал е упълномощена да организира преподаването на български език и литература в рамките на Катедрата по славянски филологии. Впоследствие старобългарски език се преподава и в Катедрата по руска филология. От 1960 г. български език има и в Дебреценския университет с преподавател Юлиана Пандур, а в Сегед обучението е на лекторско равнище (от 1945 до 1980 г.) Лекции по българска история се четат в Катедрата по история на Източна Европа в Будапещенския университет, а по българска етнография — в Катедрата по етнография (през 80-те години). Основно учебно помагало в обучението по българска история е обобщаващият труд на Емил Нидерхаузер²³, който е първата история на България, написана от унгарски историк. В резултат от преподаването на българистика на университетско равнище е подготвена нова генерация българисти — университетски преподаватели, изследователи, преводачи.

Младото поколение унгарски българисти подготвя съвременни помагала за изучаване на български език: учебници по граматика на българския (Йожеф

²³ E. *Niederhauser*. *Bulgária története*. Budapest, 1959.

Бьодей, Тереза Надпал, Дьорд Сонди)²⁴ и старобългарския език (Емил Балецки, Атила Холош)²⁵, речници (Йожеф Бьодей)²⁶, разговорници (Йожеф Бьодей, Саболчи)²⁷. Подготвена е първата история на българската литература, написана от унгарци (Петер Юхас, Ищван Шипош).²⁸

За научните изследвания в хуманитарните науки е характерна появата на нови тематични области. Възниква унгарската литературоведска българистика, която се насочва към проблемите на старобългарската, възрожденската и съвременната българска литература, към унгарско-българските литературни връзки и към рецепцията на българската литература в Унгария (Ференц Киш, Петер Юхас, Ищван Феринц). В езикознанието започва изучаването на славянските езикови паметници²⁹, съхранени в Унгария (Петър Кирай, Имре Тот, Юлиана Пандур), езика и правописа на изданията на Будимската университетска печатница (Петър Кирай), жизнения и творческия път на братята Кирил и Методий (Имре Тот, Петър Кирай). Появяват се първите съпоставителни изследвания на съвременния унгарски и български език (Дьорд Сонди, Елвира Катуш). Продължена е и съществуващата традиция в изследването на прабългаризмите в унгарския език (Ищван Вашвари). Различни аспекти на прабългарската проблематика разглеждат унгарските археолози: ранни сведения за българите (Ищван Бона), ролята на българо-тюркските народи в Карпатския басейн, съдбата на панонските българи (Габор Векон, Дежьо Шимони). Нови теми с българска насоченост в историческата наука са мястото на Българското възраждане в източноевропейските национални движения (Емил Нидерхаузер), България в балканската политика на Австро-Унгария (Емил Палоташ, Ищван Диосеги), византийско-български взаимоотношения през Средновековието (Ищван Ленард Мадяр). Традиционно продължават да бъдат обект на внимание историята и културното възраждане на банатските българи, но вече представени в светлината на новоиздирени унгарски извори (Марта Бур-Марковска, Ищван Ленард Мадяр, Ленке Чикхей). В предметната етнография и фолклористиката е

²⁴ J. Bödey, T. Nagypál. *Bolgar nyelvkönyv tanfolyamok és magántanulók számára*. Budapest, 1963, 1974; T. Nagypál. *Bolgar nyelvkönyv*. Kezdb. Budapest, 1982; M. Хубенова, Д. Сонди. *Български език за говорещи унгарски*. (Bolgar nyelvkönyv magyarul beszélők számára) Budapest, 1982.

²⁵ E. Balezky, A. Hollós. *Ószláv nyelv*. Budapest, 1968, 1973.

²⁶ J. Bödey. *Bolgar-magyar szótár*, Budapest, 1956, 1966, 1975; *Magyar-bolgar útiszótár*. Budapest, 1975, 1981; *Bolgar-magyar útiszótár*. Budapest, 1967, 1974, 1980.

²⁷ J. Bödey, Szabolcsi. *Bolgar társalgási zsebkönyv*. Budapest, 1979.

²⁸ P. Juhász, I. Sipos. *A bolgar irodalom története*. Budapest, 1966.

²⁹ Те са с различен произход, но в основата им е старобългарският език.

характерен интересът на унгарските учени към българската материална култура и фолклор с оглед на сравнителни разработки за Балкано-Карпатския басейн (Бела Гунда, Имре Данко, Иван Балаша, Атила Ковач-Палади, Мария Крес, Илдико Криза, Лайош Вардяш). Специално се разработва темата за заселването, бита и икономическата значимост на българските градинари в Унгария (Мариета Борош, Шандор Балинт).

Със съжаление трябва да се отбележи, че политическите промени в Източна Европа през последното десетилетие доведоха до известен отлив в унгарската българистика. Поради липса на професионални възможности за изява настъпи оттегляне на младите в Унгария от българистиката. Значително се стесни дейността на българската специалност в Катедрата по славянски филологии в Будапещенския университет. Отдавна не съществува своеобразният българистичен център в Дебрецен, създаден от българистите в окръжния музей „Дери“ и Дебреценския университет и известен с уникалната поредица *Български студии/Bolgár tanulmányok* (1975—1983 г., съст. Имре Данко). Но пък се възобнови дейността на Българския лекторат в Сегедския университет. Добър знак е фактът, че българистиката в Унгария намери ново поле на изява в рамките на новата малцинствена политика на унгарската държава: към Българското национално самоуправление бе създаден Изследователски институт на българите в Унгария, финансира се издаването на книги с българска тематика и сп. „Хемус“ — издание на Дружеството на българите в Унгария. Именно тук съвсем наскоро предстои да бъде издаден и новият унгарско-български речник (Йожеф Бьодей, Тереза Надпал). Учени и специалисти от български произход разработват теми, свързани с историята, културата и етническата идентичност на българите в Унгария (Гошо Дончев, Лилия Пенева-Винце, Александър Гюров, Адриана Петкова Пападополус, Ася Събева-Юричкай, Пенка Чангова-Менхарт). Техните българистични изследвания намират място в научната поредица на Унгарското етнографско дружество *Tanulmányok a magyarországi bolgár, görög, lengyel, örmény, ruszin nemzetiségek néprajzából* (*Из етнографските проучвания на малцинствата в Унгария — българи, гърци, поляци, арменци, русини, Съст. Ерньо Еперешу*). Програма за проучване на българите в Унгария съществува и в създадения преди няколко години към Унгарската академия на науките Институт за изследване на малцинствата.

Популяризирането на постиженията на унгарските българисти е в сферата на дейност на Българския културен институт в Будапеща и на Унгарския културен институт в София. През последните, трудни за книгоиздаването в България, години в рамките на издателската програма на Унгарския културен институт в София се спонсорират и книги на изтъкнати унгарски българисти. Ще споменем само последните най-значими заглавия: *Петър Кирай, Истинна повест за Кирил и Методий* (Прев. и съст. П. Пейковска, С.,

2001); *Имре Тот, Светите братя Константин-Кирил и Методий* (Прев. М. Бур-Марковска, С., 2002).

Най-значимите издания, които обобщават и запознават българския читател с постиженията на унгарската българистика, са: сборникът *Българо-унгарски културни взаимоотношения* (Ред. кол. Ч. Добрев, П. Миятев, П. Юхас, Е. Коцева, Ю. Димитрова, Изд. на БАН, 1980), *Унгарска българистика* (Съст. П. Кирай, Изд. Наука и изкуство, 1988) и *Унгарски учени за България* (Съст. П. Пейковска, изд. УКИ-София и Изд. „Отечество“, 2003).

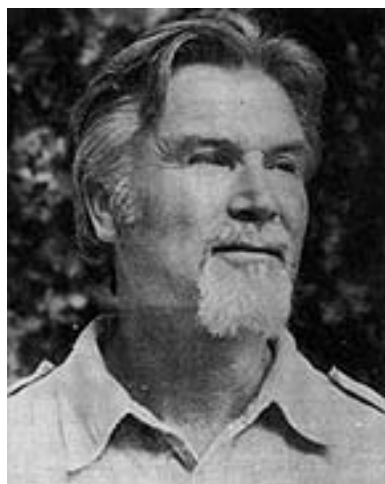
В заключение заслужава да се отбележи, че унгарската българистика винаги се е развивала и се развива в тясна взаимовръзка с българската наука. Унгарските учени творчески си сътрудничат с българските си колеги. Научният обмен се осъществява по различни пътища: чрез кореспонденция и лични срещи на международни форуми, чрез трудове, публикувани на достъпни западноевропейски езици, чрез студии на унгарски учени, обнародвани в България и съответно на български учени — в Унгария. Осъщественият научен обмен означава взаимопомощ и взаимовлияния и в крайна сметка — съвместна крачка напред.

Пенка Пейковска

ПРОФИЛИ

Радослав Вечерка на 75 години

На 18 април 2003 г. бърненският професор по палеославистика Радослав Вечерка навърши 75 години. Подобна годишнина винаги е повод за равносметка и за отбелязване на важните събития, особено в случаи на такава богата творческа биография, каквато е създал юбиларят.

За българските учени името на проф. д-р Радослав Вечерка е принципно свързано с една от най-сложните и най-трудни за проучване области на славистиката и палеославистиката — старобългарският синтаксис. Неговите трудове в тази област, както и изобщо в областта на старобългаристиката, представят не само постигнатото досега от

научното дирене в тази област, но и самите те правят голяма крачка напред в опознаването на книжовния старобългарски език и на славянските езици в техните отминали фази на развитие и до съвременността.

Продължителната и плодотворна научна и преподавателска кариера на проф. Р. Вечерка е свързана с Масариковия университет в Бърно, където през 1947–1950 г. следва чешка и руска филология при професорите Й. Курц, А. Келнер, В. Махек и Фр. Травничек. След завършването на курса на обучение младият славист остава там като асистент, от 1964 г. е доцент, а от 1990 г. е професор по славистика. Тук защитава и трите си докторски степени през 1953, 1958 и 1987 г. Особен драматизъм съпътства неговата професура, която е гласувана още през 1968 г., но след събитията от м. август 1968 г. не е потвърдена от висшите държавни органи. Тази несправедливост е отстранена едва през 1990 г. През целия този вече повече от половинвековен период неговата работа е неотменно част от Масариковия университет в Бърно. Освен това е чел лекции като гост професор в университетите в Ерланген

(1984/1985 уч. год.), Мюнстер (1990/1991 уч. год.) и Регенсбург (1992 г.). Широки са неговите ангажименти в организацията на научния живот — като член на Чешкия комитет на славистите и на комисии към Международния комитет на славистите.

Научните интереси на проф. Р. Вечерка са широки, славистични в пълния смисъл на думата — старобългаристика, сравнително славянско езикознание, история на славистиката и т.н. На слабо проучените аспекти на старобългарския синтаксис са посветени няколко десетки негови научни статии, както и монографията „Синтаксис на деятелните причастия в старобългарския език“. Изключително място в неговото научно творчество заема монументалният четиритомен „Староцърковнославянски (старобългарски) синтаксис“, издаден във Фрайбург на немски език — т. 1. Линейна организация на изречението, т. 2. Вътрешна структура на изречението, т. 3. Видове изречения: просто изречение, т. 4. Видове изречения: сложно съставно изречение. Дори само прегледът на отделните токове с изброените наслови нагледно документираща пълнотата и всеобхватността на този труд в една област, където документираността е сравнително ограничена поради относително големия обем на анализирания езикови единици, а възможностите за пълна интерпретация и проверка на хипотезите — затворени в рамките на краен брой текстове. Подобен род изследване, особено в представения в пълнотата му синтетичен вид, е по силите само на учен, познаващ из основи всички главни старобългарски текстове с голям обем, т.нар. старобългарски канон, на базата на който е осъществен този пръв опит за синтез на постиженията на съвременната наука в областта на старобългарския синтаксис. В този труд той продължава и укрепва традицията на славистичната наука в Чехия още от втората половина на XIX век, която успоредява два от термините, назоваващи старобългарския език — *altkirchenslavish* и *altbulgarish*. Фундаменталното значение на този труд се откроява благодарение на изключително стабилната и проверена база от анализирани езикови факти, където всяко твърдение е обосновано с обобщаването на голямо количество емпиричен материал. В методологическо отношение изследването се откроява с успешното съчетаване на синхронния анализ на езиковата система на старобългарския книжовен език с диахронните аспекти в развоя на процесите, особено с оглед към другите стари славянски книжовни езици. В тази посока съществено значение има търсенето от автора взаимоотношение между народни и книжовни елементи в системата на старобългарския език и особено на синтаксиса му. Тъй като за разлика от фонетичните и морфологични особености, при които книжовен и народен език са почти идентични, синтаксисът е много по-проницаем за иновации и външни въздействия, този аспект на труда има особена стойност. Разликите в прагматичните условия за функционирането на говоримия и на

книжовния език, отчетени последователно от Р. Вечерка, са негов принос в историческите проучвания. В непосредствена връзка с тези си възгледи той разглежда редица случаи на елизии, отразени в старобългарските паметници и обусловени от особеностите на диалогичния дискурс. Към тези научни приноси трябва да се добави и за пръв път по-системно приложеният анализ на словоредата в старобългарското изречение в зависимост от отделните фактори — ритмични, граматични, семантични, прагматични (с оглед към тема-рематичното членение на изречението), стилистични. Със своята новаторска методология авторът се докосва не само до чисто лингвистичните аспекти в проучването на синтаксиса, но и до проблеми като стилистичното използване на езиковите средства, техния произход и мотивацията на конкретната им употреба

С обема и задълбочеността си прави впечатление и лексикографската работа на проф. Р. Вечерка в областта на старобългаристиката — той е член на редакционния колектив на изданията в Прага от Чешката академия на науките старобългарски речник, на излезлия в Москва еднотомен „Старославянский словарь“ и на чешкия „Етимологичен речник на старобългарския език“. Както е известно, тези речници също са сред най-големите завоевания на славистичната наука в течение на XX век. Широтата на езиковедските и изобщо на филологическите виждания на юбиляра намира приложение не само в интерпретацията на лингвистичните факти в рамките на езиковата система, но и в проучванията му върху историята на старобългарския книжовен език в исторически, литературен и културен контекст. Като участник в големи творчески проекти той дава своя принос и за популяризирането на редица исторически извори за съдбата на старобългарския език и Кирило-Методиевите традиции — тук спада колективното издание на изворите за историята на Велика Моравия *Magnae (Moraviae fontes historici I–IV)*, както и редица учебни помагала-сборници от старобългарски текстове.

Интересът на Р. Вечерка към анализа на взаимоотношенията на старобългарския книжовен език с гръцкия, на старобългарските модели за еквивалентност на превода, на влиянието на латинския и гръцкия език върху формирането на старобългарския като книжовен език на славяните, както и на по-широкия литературен и културен контекст на неговото функциониране, намира място в голяма част от неговите научни работи. Така възникват трудовете му върху нормативната характеристика на книжовния старобългарски език и неговите взаимоотношения с другите славянски езици, регионалните му редакции и връзката му със старочешкия език и култура. На тази обширна и сложна проблематика са посветени публикациите му „Славянското начало на чешката книжовност“ и „Начало на писмеността в чешките земи до средата на XIII век. Старобългарска и латинска литература“, „Лингвистична скица относно Велика Моравия и ранносредновековна Чехия“, „Старобъл-

гарски език“ и др. В тези работи, както и в редица по-малки статии, авторът се занимава с общи и по-частни проблеми на началния период от съществуването на Кирило-Методиевия език и на Кирило-Методиевите традиции в чешките земи. В резултат на заниманията му с тази проблематика и дългогодишната му преподавателска дейност в Масариковия университет в Бърно възникват и многобройни университетски учебници и учебни помагала, които обхващат не само добре известните факти, но и обобщават научните постижения на автора в тази област. Самостоятелен принос на Р. Вечерка са проучванията му върху конкретни средновековни текстове (Пространните жития на Кирил и Методий, Киевските листове, Първото славянско житие на св. Вацлав, латинската Кристиянова легенда), на които посвещава самостоятелни изследвания, както и общата периодизация на най-старите локални типове на старобългарския книжовен език. Тук спадат и многобройните аспекти на възникването на хърватската и руската редакция на старобългарския книжовен език, формирането на неговия най-стар период, връзката на културата и книжнината в ранносредновековното Чешко княжество с културата на Велика Моравия и с Кирило-Методиевото дело. Диференциацията между функционалния и структурния критерий при работата с текстовете и езиковите факти от най-ранния период на славянската книжнина е методологически принос на Р. Вечерка в разработването на палеославистичната проблематика. В това отношение той е сред първите чешки палеослависти, които прилагат в конкретния историко-лингвистичен анализ принципите на Пражката школа, допринесли толкова много за съвременния облик на палеославистиката.

Дългогодишната работа на Р. Вечерка върху проблемите на старобългарския синтаксис и морфосинтаксис, както и към цялостния развой на старобългарския книжовен език, естествено се съчетават с неговите проучвания в областта на сравнителното славянско езикознание. Те засягат предимно развоя на отделни славянски езици (чешки, руски, български) на широк общославянски фон в контекста на общославянския и регионалния развой. Едновременно научна и педагогическа насоченост имат негови работи като „Увод в етимологията“, „Увод в славянското езикознание“, „Основи на славистиката и русистиката“ и др.

Творческата равностетка, обхващаща голям брой специализирани публикации и редица учебни пособия, по своему характеризира цялостната работа на проф. Р. Вечерка — изключителната задълбоченост и проникновение на изследователския анализ, прилаган при интерпретацията на езиковите факти, широтата на културно-историческия поглед върху „външната история“, т. е. социоллингвистичната характеристика на старобългарския книжовен език и същевременно умението да се обобщят огромното количество факти, така че да станат достъпни и за едва навлизащите в тях студенти.

Многогранната и задълбочена научна дейност на проф. Р. Вечерка, възгледите му върху основните въпроси на славистиката, палеославистиката и българистиката определят мястото му като голям учен със свой собствен принос в развитието на тези науки. Това обстоятелство стана причина Академичният съвет на Софийския университет „Св. Климент Охридски“ да го удостои със званието „Почетен доктор на Софийския университет“ (25.IV.2002 г.).

Маргарита Младенова

Избрана библиография

1. Syntax aktivních participií v staroslověnině. Praha, 1961, 178 p.
2. K překladu staroslověnských evangelií z řečtiny. – Slavia 24, 1955, 42—44
3. K problematice historicko-srovnávacího zkoumání syntaxe v starších slovanských jazycích spisovných. – In: Otázky slovanské syntaxe. Praha, 1962, 93—102
4. Синтаксис беспредложного родительного падежа в старославянском языке. — В: Исследования по синтаксису старославянского языка. Прага, 1963, 183—223
5. Velkomoravská literatura v přemyslovských Cechách. – Slavia 32, 1963, 398—416
6. Slovanské počátky české knižní vydělanosti, Praha, 1963, 110 p.
7. Magnae Moraviae Fontes Historici I, 1966; II, 1967; III, 1969; IV, 1971 в съавторство
8. Великоморавские истоки церковнославянской письменности в Чешском княжестве. – Magna Moravia. Praha, 1965, 493—524
9. Jazykovědný příspěvek k problematice staroslověnského písemnictví v Cechách X a XI století. – Slavia 36, 1967, 421—428
10. Относительно проблематики влияния греческого на старославянский. – Actes du I-er congres international des études balkaniques et sud-est européennes 6. Sofia, 1968, 753—762
11. Problematika staroslověnského písemnictví v přemyslovských Cechách. – Slavia 39, 1970, 223—237
12. Slovník jazyka staroslověnského. Praha, 1958 –
13. Vliv řečtiny na staroslověninu. – Listy filologické 94, 1971, 129—151
14. Večerka, R., Erhart A. Úvod do etymologie (pro bohemisty i ostatní lingvisty). Brno, 1975, 192 p.
15. Kořeny charvátské redakce církevní slovanštiny. – In: Studia balkanica bohemoslovaca 2. Brno, 1976, 325—335

16. Zur Periodisierung des Altkirchenslavischen. – In: *Methodiana*. Wien—Köln—Graz, 1976, 92—120
 17. Úvod do slovanské jazykovědy. Praha, 1977
 18. К влиянию латыни на старословенščину. — *Slavia* 47, 1978, 340—344; II изд. 1982; в съавторство
 19. Spisovný jazyk v dějinách české společnosti. Brno, 1979
 20. Das Altkirchenslavische als Schriftsprache Grossmährens. – *Wiener slavistischer Almanach* 6, 1980, 279—297
 21. Základy slavistiky a rusistiky. Brno, 1980
 22. Ke konstituování církevní slovanštiny ruského typu. – In: *Ceskoslovenská slavistika 1983. Lingvistika, historie*. Praha, 1983, 13—21
 23. Staroslověnština. Praha, 1984
 24. Etymologický slovník jazyka staroslověnského. 1990 –
 25. Повторение частей предложения в древнеболгарском литературном языке. — В: *Втори международен конгрес по българистика. Доклади. Кирило-Методиевистика. Симпозиум. София*, 1989, 71—80
 26. Ke genetické charakteristice staroslověňštiny: koncovka 3. os. sg. a pl. indikativu praesentis. – In: *Ceskoslovensko-bulharské kulturní vztahy. tradice a perspektivy bádání*. Brno, 1990, 144—157
 27. Počátky písemnictví v českých zemích do poloviny 13. století. *Literatura staroslověňská a latinská*. Brno, 1992
 28. Lingvistická skica k Velké Moravě a raně středověkým Čechám. – *Spisy Filozofické fakulty Brněnské univerzity*, 34—35, 1989—1990, 61—76
 29. Altkirchenslavische (altbulgarische) Syntax. Freiburg i. Br.
 - I. Die lineare Satzorganisation, 1989
 - II. Die innere Satzstruktur, 1993
 - III. Die Satztypen: der einfache Satz, 1996
 - IV. Die Satztypen: der zusammengesetzte Satz, 2002
- Пълнен преглед на библиографията вж. в: *Кирило-Методиевска енциклопедия*, т. 1.
- Spisy FF Brněnské univerzity, A 36, 1989, 27—37
- Slavica na Masarykově univerzitě v Brně. *Spisy FF Univerzity v Brně* 296, 1993, 232

ЧОВЕК НА ОБИЧТА И НА ДЪЛГА

Професор Дмитрий Поливянный на 50 години

Изкушеният да вярва в знамения веднага ще заключи, че на Дмитрий Поливянный по рождение му е отредено да се занимава с българите и България. Защото Димата — както го знаем всичките му приятели не само в България — е роден в Деня на Христо Ботев 2 юни и 80 години след гибелта на Васил Левски. Христо Ботев се намесва и по-нататък в живота му, по студентско време — чрез преподавателя му по български език Илия Тодоров, прекрасен изследовател на Ботевите текстове. Роден е в Русия, 75 години и три месеца след Санстефанския мирен договор. Вече почти четвърт век работи в Ивановския държавен университет, а ‘Иван’ е популярното руско име, с което българите свързват надеждите и борбите си за освобождение, все едно дали вярна, или измислена е легендата за „дядо Иван“. Името му Дмитрий — като на Св. Димитър Солунски, е знамение за избора на днешния професор: България, история, култура, духовност, най-вече през средните векове. И ако го прави така задълбочено, интересно, разкрепостено, то е защото е роден почти три месеца след смъртта на емблематичния Йосиф Джугашвили. Ето защо аспирантът в Московския държавен университет Дмитрий Поливянный блестящо защити кандидатската си дисертация на тема „Българският средновековен град през XIII—XIV в.“ точно 27 години по-късно, на 5 март 1980 г. Има и други, именни поличби — човеколюбиви, какъвто е самият той, ученикът на проф. д. и. н. *Людмила Горина*; всеобхватно-василевски в диренията, какъвто пак е самият той, ученикът на българския си учител чл.кор. проф. д-р *Васил Гюзелев*. Това са част от „знаците“, с които е орисан днешният декан на Историческия факултет в Ивановския университет.

Така обича да интерпретира фактите митологичното съзнание. Проф. Поливянный обича да изследва това съзнание, защото вижда възсъздаването на миналото като „разбираща история“. Не ще проумееш миналото, ако не се докоснеш до вътрешния свят на онзи средновековен човек, оплождал с труда си земята, красил я с ниви, градини, ливади, с градове, крепости, домове и храмове; разказал в песни, танци и притчи живота на дедите си и своя в очакване на Страшния Ден Господен; оставил следа за себе си в букви, слова, рисунки, стенописи, икони... Един човек като нас, но живял отколе и също толкова любопитен да познае света, в който живее, за да го направи по-уютен за себе си и да го предаде по-уютен на идващите след него. Ува-

жителен и обичлив към Човека в съвременния си свят, Д. Поливянный е дважд по-уважителен към героите на изследванията си — нали те не могат да му кажат повече от това, което приживе са казали, не могат и да се защитят срещу казаното за тях днес. И е обичлив към тях, защото иска да ги разбира.

Сухата статистика ще преброи близо 100 статии и студии на юбиларя, публикувани в родната му Русия, в също родната му България, във Франция, Полша, САЩ, но с изявите му пред научни форуми в родината и зад граница със сигурност ще се затрудни. Когато човек говори и пише толкова много, а освен това води серия лекционни курсове, дипломанти и докторанти или няма нищо да каже, или има много да каже и е щедър да го изрече и изпише, чувства се задължен да го стори, отговорен е и много организиран. Медиевистичната колегия, славистичната, българистичната, но не и само те, знаят какъв е Случаят Дмитрий Поливянный. Всяка среща с него — найве или чрез текста му — е истинска професионална и човешка радост. Радват откровенията му върху отминалите времена, сторени на изключително високо ниво, което бележи стъпките на израстването му; чудесният език и стил, уважителността към героите на разказа и към техните предходни изследователи. Така е в монографиите „Средновековният български град през XIII—XIV век“ (С., 1989), „Культурное своеобразие Средневековой Болгарии в контексте византийско-славянской общности IX—XV веков“ (Иваново, 2000), така е и в цялостното му творчество.

Не съм била в студентската аудитория на Д. Поливянный, не познавам и неговите студенти, та да узная от тях какъв е преподавателят им. И все пак, сигурна съм, че е прецизен, увлекателен, щедър. Такъв, какъвто го познавам от многобройните му изяви пред разнообразни аудитории и при разнообразни случаи — от строго научния форум до екскурзоводството за организирани и неорганизирані туристи и за приятели. И загрижен да имат четивата, без които не могат — като учебниците по история и историография на южните и западните славяни, като хрестоматията по тази дисциплина, или като учебника по изворознание на средновековния южно- и западнославянски свят. Отличното познаване и разбиране на изворите личи освен в изследователската му практика, още и в научно-популяризаторските му начинания — например в „Родник златоструйный. Памятники болгарской литературы IX—XVIII веков“ (М., 1990), сътворен заедно с Игор Калиганов.

Димата си има своите житейски мъдрости, които умее да споделя ненадрапчиво. За почтеността, например. Или за дълга на човека да уважава учителите си — едните, защото и без напомняне не можеш да не уважаваш. Другите — защото каквито и да са, вложили са труд в теб, и ако не друго, поне са ти показали модел, който като не ти харесва, да не го следваш. За да видиш отминалия свят, първо трябва да имаш сетива за сегашния. Да умееш да видиш, да чуеш, да помиришеш, да докоснеш, да вкусиш. И да го почувст-

ваш. Като се заемеш да изучиш някое човешко дело, да видиш Човека, да проумееш творенията на хората в този тип дела и да видиш къде е твоят човек с начинанието си. И — когато и да е живял — да познаеш не само времето му, ами и днешното пространство на живота му, което може и да е съхранило видим и невидим спомен за него.

На 2 юни 2003 г. Катедрата по нова и най-нова история ще почете ръководителя си, Историческият факултет — декана си, стига деликатността на проф. Поливянный да не им попречи. Не успее ли да им попречи, сигурно ще имат основание да отбележат, подобно на Йоан Златоуст: почитаме не просто ръководителя и декана, а Човека. Семейството му ще се радва на юбилея на добрия си съпруг и баща. Учениците и студентите му могат да знаят, а могат и да не знаят този ден, но какво е и защо ти е един ден в годината, ако само тогава се сещаш за човека, свързан с този ден? Професорите Горина и Гюзелев може и да не повярват, че момчето, което са ръководили да напише дипломната си работа „Видинское деспотство-царство в XIII—XIV вв.“ (защитена в Москва през 1976 г.), дисертацията, специализациите изпълва половин век. Не ни се вярва, може би и на нас, връстниците, които случаят среща с Димата на една московска гара в горещия август на 1975 г. Представен ни беше от днес покойния Борис Билунов (Борята), също възпитаник на Л. Горина, преподавател в катедрата по История на южните и западните славяни в Московския държавен университет и ръководител на групата от студенти по обмен с Историческия факултет на Софийския университет „Климент Охридски“. На минутата бяхме впечатлени от приветливостта и топлотата му и зашеметени от българския му език, който още тогава говореше по-добре (книжовно и жаргонно) от мнозина българи.

Младостта е благоприятно време за създаване на приятелства. Дали ще издържат, зависи от искреността и дълбочината им. Нашето издържа границата не само на два века, но и на две хилядолетия. Второто хилядолетие нашият Дима изпрати със споменатата великолепна монография за средновековната българска култура. Третото хилядолетие, което за нас започна през 1953 г., продължи през 1975, продължава и след половин век, дано е щедро и ведро за професора, приятеля, Човека Дмитрий Поливянный! Многая лета, Дима! От ныне и во веки веков!

Елка Дроснева

IN MEMORIAM ДОЧО ЛЕКОВ

На 3 май 2003 г., на 74-годишна възраст, почина професор Дочо Леков, доктор на филологическите науки. Той беше един от най-авторитетните и задълбочени изследователи на литературата и културата на Българското възраждане.

Повече от пет десетилетия проф. Дочо Леков отдаде на науката обич и преклонение. Той беше от малцината учени, чийто изследователски образ бе така ясно и плътно очертан — обхванен в проблемно-тематичните търсения и ревностно отстояван в многобройните изследователски текстове. Книгите и монографиите му върху възрожденските автори и проблеми издават не само научна ерудиция и изследователска прецизност, но и защитават високия морал на учен, открито отстояващ своите творчески позиции. Проф. Д. Леков създаде образци за изследователски текст, в които се срещат задълбоченото познаване на емпиричния материал с актуални интерпретации на известното и по-малко известното. Той бе пример за учен, чиято невероятна творческа енергия и продуктивност бяха намерили своя обект — литературата на Българското възраждане. А възрожденското време бе намерило един от най-проникновените си тълкуватели.

Научната дейност на проф. Леков бе насочена към значимото за българската литературна история и култура на Възраждането и той го отрази в монографиите си за Любен Каравелов, Райко Жинзифов, Васил Друмев, Ради Колесов. Още първата му книга „Проблеми на българската белетристика през Възраждането“ (1970) откри позициите на учен, който подхожда към възрожденския литературен развой, солидно опрян на големите традиции на миналото, но и продуктивно внасящ в научното тълкуване нови интерпретативни подходи. Подготвените от него два тома „Българска възрожденска литература. Проблеми, жанрове, творци“, Т. 1—2 (1988) обхващат почти целия литературен, културен и духовен живот на Възраждането — публицистика, литература, драма, критика, отношението фолклор—литература. Трудовете „Литература. Общество. Култура. Литературно-социологически и литературно-исторически проблеми на Българското възраждане“ (1982) и „Писател — творба — възприемател през Българското възраждане“ (1988) разкриват образа на учен, цялостно обгледал възрожденските литературни процеси, с пиетет към факта, но интерпретиращ явленията от позициите на модерното литературознание. Чрез тези изследвания

той внесе в българската наука постановката си за литературните поколения като основен литературно-исторически аргумент за една перспективна периодизация на българската литература. В синхрон с актуалните за европейското литературознание проблемно-тематични насоки той очерта рецептивната картина на възрожденския литературен развой, издигна личността на читателя (слушателя) като основна за творческите процеси през XIX век.

Проф. Д. Леков проследяваше сложните етапи на влияние и самостоятелност, бележещи българските литературни и културни процеси през XVIII—XIX век. Така се родиха книгите „Български възрожденски литературни и културни средища в чужбина“ (1999), за процесите в Южна Тракия и Македония, а също и крупното дело на живота му — подготвената двутомна история на възрожденската литература, обемаща над 2000 страници (в момента под печат). Интересът към литературния факт се прояви в книгите му за възрожденските предговори — „Родолюбивий и благоразумний народе българский. Книга първа. 1806—1865“ (1992), в „Ръкописните учебници на Добри Чинтулов“ (1987), в издирване и публикуване на почти неизвестните творби на Т. Пеев — „Годор Пеев. Съчинения.“ (1976), в множеството издания на възрожденски писатели.

Професор Дочо Леков беше дългогодишен университетски преподавател. Неговите курсове в Софийския университет „Св. Климент Охридски“ и Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“ подготвиха много специалисти по възрожденска литература, университетски преподаватели и учители. Под негово научно ръководство защитиха дипломни работи над 150 дипломанти, повече от десет аспиранти. Кръжокът по възрожденска литература, който създаде и ръководи почти 20 години в Пловдивския университет, даде път и насока на много бъдещи изследователи. Той участваше активно и в научния живот на Института за литература — като научен секретар, ръководител на секция „Литература на Българското възраждане“, включваше се в научни полемики, ръководеше комисии, съвети. Бе председател на Комисията по филологически науки и изкуствознание към ВАК, член на Специализирания съвет по литературознание, на Научното събрание на БАН, председател на секция „Филология“ към Съюза на учените в България, член на редакционни колегии.

Проф. Дочо Леков бе силна личност — той имаше смелостта и авторитета да отстоява открито и ясно своите позиции с научна безкомпромисност и честност. Неговата страст — да казва истината, да не я завоалира, лишен от всякакви смекчаващи стратегии, които са типични за научния свят — му спечели име на достоен и открит учен, но му спечели и не само приятели.

Проф. Дочо Леков предлагаше идеи, създаваше проекти. Като ръководител на секция „Литература на Българското възраждане“ той даде насоки за

работа и творчески търсения, които в продължение на години осмислиха нейната дейност. Той замисли глобалното издание енциклопедия „Българско възраждане“, проекта „Географски паспорт на българската интелигенция“, под негово ръководство бяха подготвени и издадени сборници с научни изследвания за Л. Каравелов, Д. Войников, Т. Пеев, Йеросхимонах Спиридон, В. Априлов, българската публицистика и др.

Петко Р. Славейков, когото проф. Д. Леков обичаше и задълбочено изследваше, има една мисъл — човек през целия си живот трябва да остави „поне една резчица“, за да го осмисли. Професор Леков остави повече от една славейковска резчица — той остави ЗНАК за незаменяемо присъствие в българската хуманитарна наука. Като учен и като личност.

Поклон пред светлата му памет!

Румяна Дамянова

ОТЗИВИ

Джурова, Аксиния и Вася Велинова. Опис на славянските ръкописи от Самоков. С., Център Проф. Иван Дуйчев 2002, 60 с. + LXXI табл.

В ръцете на изследователя е издание, представляващо безспорен научен интерес. Като резултат от дългогодишна събирателска и проучвателска дейност, то представя ценни ръкописи от Самоков, много от които са неизвестни до момента.

Книгата (посветена на паметта на колегите Божидар Райков и Стефан Кожухаров, под научната редакция на проф. Боряна Христова) е т. 3 от поредицата „Из миналото на Самоков“ и т. 7 от Series Catalogorum на Центъра за славяно-византийски проучвания „Проф. Иван Дуйчев“.

Добре известен факт е, че Народната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ събира на няколко етапа в Самоков средновековни славянски ръкописи. Така се оформя колекция от повече от 120 ръкописа, обхващащи периода от XIII до XIX в., писани и битували в Самоков и околните села (сега квартали на града).

Новоизлезлият опис допълва картината на книжовната дейност в града с нови 45 ръкописа, няколко ръкописни фрагмента и голямо количество архивни материали, произхождащи от трите главни самоковски храма: църквата на манастира „Покров Богородичен“ и монашеските килии; долномахленската църква „Въведение Богородично“ и митрополитската църква „Успение Богородично“. Сбирката на градския исторически музей е представена в описва като отделен фонд, тъй като там са запазени 28 ръкописа, т.е. повече от половината новооткрити ръкописи.

Всички намерени до момента ръкописи от хранилищата в Самоков, както и някои частни сбирки (предоставени любезно за микрофилмиране и описване от собствениците им) са представени в изданието. Описът е придружен от палеографски албум с черно-бели фотоси от всеки паметник от ръката на всеки писач и именен, географски и предметен показалец.

Описът на славянските ръкописи от хранилищата в гр. Самоков представлява ценен справочник за славянската старина от период, твърде интересен

от изследователска гледна точка. Това е преходът от средновековен тип книжовност към новобългарска книжнина. Интересни свидетелства за духа на епохата и преди всичко за историята на българското образование, за българския книжовен език и историята на Самоков са ръкописните учебни помагала и преписи на старопечатни книги. В този смисъл особено показателни и интересни са седемте музикални ръкописа от Митрополитската църква. Те са реалното доказателство за съществуването на Самоковската певческа школа, за която има сведения, но досега не е представяна с конкретни образци. Писани са от неизвестния досега книжовник Василий (Вълко) Добрювич. Неговата личност се идентифицира от приписки в саморъчно изписаните музикални ръкописи: „церковно пение писано и сочинено от Василия Добрювича Уваджичанина песнопойца на церковно пение; сие сочинение на В. Д. Уваджичанина нине же нарицаем шаякчия у Самоков приселник“. Към тези ръкописи се прибавят още три, събрани в началото на ХХ в. от НБКМ (№ 444, 1275, 1277). Така Самоковската певческа школа се появява от дълбините на вековете и привлича върху себе си изследователското внимание.

Структурата на описа следва топографския принцип, тъй като самият изворов материал го налага. Представени са късни ръкописи — от XVII, XVIII и XIX в., като рязка граница между ръкописна традиция (в собствения смисъл на понятието) и възрожденските архивни документи не може да бъде поставена. Трите основни фонда, представени в описа, всъщност указват местонахождението на ръкописите — Градски исторически музей, манастира „Покров Богородичен“ и митрополитската църква „Успение Богородично“. Всеки фонд съдържа описание на ръкописи, архивни документи, ръкописни фрагменти и вставки към старопечатни книги. Това разграничение позволява да се проследи частично (доколкото сега е възможно) съставът на личните библиотеки на някои от хилендарските таксидиоти в Самоков (йером. Серафим) или на книжовници (поп Маврудин Софиалия).

Появата на „Опис на славянските ръкописи от Самоков“ е резултат от помощта на многобройни дарители — съвременните спомоществуватели, забравили род и традиция.

На тях благодарности, поклон и благопожелания! Бъдещите научни изследвания, които несъмнено ще бъдат породени от новоизлезлия опис ще бъдат най-голямата награда за хората, подпомогнали неговото издание.

Асен Атанасов

Донка Вакарелска-Чобанска. Самоковският говор. Трудове по българска диалектология и история на българския език. Кн. 1. С., АИ Проф. Марин Дринов, 2002, 225 с.

По повод 60-годишнината от създаването на Института за български език при БАН Академичното издателство „Проф. Марин Дринов“ отпечата първата книга от новата поредица „Трудове по българска диалектология и история на българския език“, която е продължител на традицията на издадените в периода 1964—1984 г. 12 тома „Трудове по българска диалектология“. Начало на поредицата поставя монографията на Д. Вакарелска-Чобанска „Самоковският говор“. Авторката, дългогодишен изследовател на българските говори и участник в многобройни теренни експедиции за събиране на диалектни материали, завършва своя труд още през 1986 г. Монографията представлява пълно описание на говора на 26 села от бившата Самоковска околия на различни езикови равнища — фонетика, морфология, словообразуване, акцентни особености, лексика.

В уводната част авторката обяснява как е възникнал интересът ѝ към самоковския говор. Още като студентка, събирайки материал за курсова работа върху местната топонимия, и по-късно, като участник в създаването на Българския диалектен атлас, тя се сблъсква с интересни диалектни особености, които довеждат до идеята за по-задълбочено и цялостно описание на говора. В увода са дадени и кратки исторически и демографски сведения за района, посочени са някои публикувани проучвания за отделни селища в Самоковско, приложен е списък на информаторите. В тази част Вакарелска изброява накратко характерните фонетични, морфологични, акцентни и лексикални черти, които определят принадлежността на самоковския говор към централните югозападни диалекти. Подчертава се също, че самоковският говор не е напълно единен във всяко отношение диалект. За редица явления, например, селата Марица, Радуил и Гуцал се доближават повече до ихтиманския говор, а селата от Палакарийския подрайон се свързват често с особеностите на западнософийския и пернишкия диалект.

Фонетичните особености на самоковския говор са проследени в тяхното съвременно състояние и исторически развой. Както отбелязва авторката, тъй като е налице близост на говора с книжовния език във фонетично отношение, вниманието ѝ е било насочено главно върху дистрибуцията на гласните и съгласните фонемите и възможностите им за съчетаване в началото и средата на думата, илюстрирани и с таблици. Представени са рефлексите на по-характерните старобългарски гласни: стб. *ѡ* — *а* (*бачва, даш, кано, лажѡца,*

рèкал, пèкал), о (бòчва, вòнка, какòф, такòф, мòзок, вòсок); стб. њ — е (тèмно, лèко, стемнì се, котèл, овèн, бòлен, глèда), а (тàнък, даш); стб. ж — а (гàска, дап, зап, ракàф) и у (мùка, сùт); стб. — · (зет, клèтва, ечемìк, мèсец), стб. ꙗ — е (бел, леп, снегò, две) и др. Проследени са и наследниците на старобългарските съчетания шт, жд — кàшта, срèшча; вèжди и вèжци; чръ, чрь — црън, цръен; стб. ръ, рь- крьф и крьв, стб. лъ, ль жлът и жлт и др., както и някои комбинаторни промени.

В раздела „Морфология“ е разгледано формообразуването при имената и глаголите, отделено е внимание на неизменяемите части на речта. Независимо, че падежните остатъци в самоковския говор вече са силно ограничени, при роднинските названия от мъжки род се срещат някои генерализирани стари акузативни форми, напр. *дедà, чичà, ук'а, нàна, бàйа - Дедà ти тùка ли е; Ук'а ми е от мèне òн; Видòх се с нàна Стойàн* и т.н. Членната морфема при имената е -о - *снегò, ручòко, старòо, малòо, прèвио, фтòричкио* и т.н. В говора функционират числителни имена двой, трой (наследници на старобългарските форми дъвои, трои) за означаване на чифтни предмети - *двой волòве, трой гàшти*, числителни за приблизителен брой от типа *два-тройца, три-четвòрица*, умалителни бройни облици *еднòчко, двèчки, трìчки* или *еднòнко, двèнки, трìнки*. Разгледани са многобройните форми при отделните групи местоимения, като най-голямо разнообразие се наблюдава при личните (срв. *йа, йас, йàзeka, мèне, мèнека, он, онà, нòй, ней* и т.н.). При описанието на глаголната система са проследени категориите вид, време, наклонение, както и неличните глаголни форми. Като западен говор и за самоковския е характерно отсъствие на минало несвършено деятелно причастие. Неизменяемите части на речта са разгледани обстойно и са представени с богат илюстративен материал, като особено внимание е отделено на наречията и предлозите. Показани са интересни адвербиални форми от различните семантични групи (*вèзден, сàнош, дòчас, допатì, тòчка, тùтики, нìспат-вòспат, навàm, зàдечки, глàвечки* и др.), проследени са функционалните особености на предлозите в говора.

В раздела „Словообразуване“ е изнесен словообразователният инвентар на пълнозначните части на речта.

На ударението в самоковския говор е посветена самостоятелна глава „Акцентология“. Направен е опит да се проследят акцентните промени в парадигмите на съществителните, прилагателните и глаголите.

Особено приносна е частта, представяща лексикалната система, което е свързано и с дългогодишния интерес на Вакарелска към проблемите на диалектната лексикология. Богатият и интересен материал е разпределен в няколко семантични групи, в рамките на които са обособени и различни подгрупи. Събрани и описани са различни интересни названия от областта на неживата и живата природа, предмети от бита, названия, свързани с човека

като биологично и обществено явление, неговата стопанска дейност и обществен живот.

Тук бих добавила, че Академичното издателство „Проф. Марин Дринов“ подготвя за печат и „Речник на самоковския говор“, в който Д. Вакарелска е включила събраните от същите информатори 9000 диалектни лексеми. След отпечатването на речника самоковският диалект ще бъде представен в своята пълнота.

В заключителната глава е потърсено мястото на самоковския говор в системата на българските диалекти.

Приложените карти демонстрират лингвогеографски някои диалектни различия между отделните села, обединени в понятието самоковски говор.

Разгледаната монография има важно значение за българската диалектология. Трудът обогатява представите за диалектното многообразие на българския език и представлява интерес както за специалисти — езиковеди, етнографи, етнологии и др., така и за по-широка читателска аудитория.

Марияна Витанова

Bułgarzy na Uniwersytecie Jagiellońskim w okresie międzywoennym. Pod red. J. Ruska i W. Stępnia-Minczewej. Kraków, Uniwersytet Jagielloński 2002, 181 p. + 15 il. (Българи в Ягелонския университет през периода между двете световни войни)

Сборникът „Българи в Ягелонския университет през периода между двете световни войни“ е резултат от научна сесия, проведена в памет на българските учени и преподаватели Любомир Андрейчин, Емил Георгиев, Куйо Куев, Петър Динев и Боян Пенев, организирана от Института по славянска филология на Ягелонския университет и Българския културен център във Варшава на 30 октомври 2000 година. Целта на конференцията е да припомни заслугите на изтъкнати български учени от випуск 1910 г., пребивавали в световноизвестния университет в Краков. Сборникът е съставен под редакцията на изтъкнатите българисти проф. Йежи Русек, почетен доктор на Софийския университет „Св. Климент Охридски“, и доц. Ванда Стемпняк-Минчева.

В периода между двете световни войни споменатите учени играят важна роля в българската филология и в университетското образование. Поколението, към което принадлежат Любомир Андрейчин, Петър Динев и малко по-възрастният от тях Куйо Куев, оставя дълбока следа в теоретичното литературознание не само в неговия собствено български, но и в по-общия му славистичен аспект. Това е литературознание от нов тип, което до голяма степен изгражда основите на съвременната наука.

В научната сесия, както и в сборника, са взели участие доайените на полската българистика, както и всички членове на Катедрата по български език и литература в Ягелонския университет: проф. Йежи Русек, проф. Александър Наумов, д-р Целина Юда, д-р Елжбета Солак, д-р Ванда Стемпняк-Минчева, д-р Малгожата Внук, с почетното участие на покойния вече проф. Франтишек Славски и на проф. Станислав Урбанчик. Освен краковските българисти в сборника участват още проф. Хенрика Чайка от Шльонския университет, д-р Георги Минчев от Университета в Лодз, доц. Панайот Карагъзов и доц. Калина Бахнева от Софийския университет. В сборника е включена и статия от тогавашната директорка на Българския културен център във Варшава д-р Галя Симеонова-Конах.

В краткия предговор редакционната колегия излага концепцията си за съставянето на книгата и за подбора на очерците за българските учени. На първо място сред тях е изведена изключително важната за българската култура, духовност и литература личност на проф. Боян Пенев (1882—1927), литературен историк, компаративист и познавач на полската духовност и култура, първият лектор по полска литература в Софийския университет,

както и първият инициатор на размяната на лектори между български и полски учебни заведения.

Проблематиката, която интерпретират българските полонисти и полските българисти в книгата, е разнообразна, но се отличава с актуалност в контекста на съвременните тенденции в славистиката. Проф. Славски е автор на спомени за българските учени, както и на статия, посветена на проф. Любомир Андрейчин. Проф. Русек участва с обширна студия за полско-българските научни контакти от първата половина и средата на XX век, а в друг текст си спомня за впечатленията от пребиваването на проф. Андрейчин в Краков. На същата тема — за проф. Андрейчин — е посветена статията на проф. Урбанчик. Проф. Наумов разглежда приноса на проф. К. Куев, на проф. П. Динев и на проф. Е. Георгиев в европейската славистична медиевистика. Изучаването на средновековните паметници се превръща в една от основните насоки на по-нататъшното развитие на славистиката в Краков. Научното дело на проф. П. Динев, изиграло ключова роля за приемствеността между поколенията полски и български учени през XX в., е разгледано от Ц. Юда и Х. Чайка. Г. Минчев прави задълбочен анализ на концепцията на проф. Е. Георгиев за т. нар. „славянско литературознание с повече измерения“. Динамично, в критичен дух, са оценени някои негови тези, намерено е тяхното ново осмисляне, пречупено през дистанцията на времето. К. Бахнева, Г. Симеонова-Конах и М. Внук посвещават своите текстове на различни аспекти на богатото научно дело на Б. Пенев. Авторите допринасят за непосредственото докосване до творческите личности на учените, които оживяват пред читателя с най-ярките си черти. Книгата включва портрети на изследователите и факсимилета от техните най-известни книги.

Специалността „Българистика“ в Ягелонския университет в Краков е най-отдавнашната сред редица центрове на чуждестранната българистика, затова връзките и взаимоотношенията на българските учени с краковските им колеги заемат специално място в историята на преподаването на български език и литература. Наред с това големите български филолози — лингвисти и литературоведи, които преподават или специализират в Краков, представляват важна неформална школа за полските българисти, един допълнителен „приятелски“ университет. Немалко полски учени и преподаватели са получили значителен подтик от тази школа — както за формиране на своята методология на изследване, така и като мотивация да насочат проучванията си именно към теми из областта на българското книжовно наследство.

Идеята за настоящия сборник — за учените от България, пребивавали в Ягелонския университет между двете световни войни, тогава, когато българската наука достига ненадминати върхове в славистиката — принадлежи на техните следовници и е знак за уважение и почит към тях. Тази книга още веднъж припомня значението на тяхното дело през погледа на полските българисти и съхранява паметта за тях за съвременния читател.

**Елена Меракова. Умалителността в родопските говори,
Смолян. Пловдив, УИ Паисий Хилендарски, 2002, 69 с.**

В края на 2002 г. от печат излезе още едно задълбочено диалектоложко изследване на доц. Елена Меракова — преподавател по български език в Педагогическия факултет — филиал на Пловдивския университет “Паисий Хилендарски” в гр. Смолян — възпитаничка на професор Ст. Стойков. След нейните изследвания върху етнографията и диалекта на Централните Родопи този труд още веднъж доказва голямата загриженост на авторката за проучването и съхраняването на създаденото от народния гений. Задълбоченият преглед на публикациите върху родопските говори показва, че другите автори преди доц. Меракова не са се спирали така обстоятелствено върху една характерна черта в тези говори — умалителността. Авторката е сред малцината български езиковеди, отделили внимание на този научен проблем.

Задълбочената научна и практическа подготовка на авторката и нейната дългогодишна работа на терен сред родолюбивото родопско население са дали дълбок отпечатък върху реализацията на тази книга. Към събрания материал доц. Меракова се е отнесла задълбочено, критично, с респект и уважение, използвайки съвременните методи и похвати на лингвистиката в България и в другите славянски страни, в които авторката е намерила аналогични особености.

Изследването е структурирано чрез следните раздели: *Предговор* (с. 3—4); *Понятието деминутив, Книжовна и диалектна умалителност* (с. 5—6); *Фонетико-морфологични и лексикални промени* (с. 7—9); *Методичен похват. Обсег на деминутивите. Специфика на народното мислене и създаване на умалителни лексеми* (с. 9—11); *Структура на речника* (с. 11—12); *Графичен облик* (с. 11); *Суфиксален инвентар* (с. 12—16); *Умалителните лични имена* (с. 16—17); *Деминутивни наречия* (с. 17—18); *Заключение* (с. 18) и най-обемната част *Речник* (с. 19—66). Отделено е и място за библиография по темата и използваните съкращения. Спираме се специално на цялото съдържание на изследването, за да се разкрие разнообразието на проблематиката, която обхваща.

Задълбоченият прочит на изданието ясно показва, че авторката вещо и с висока научна ерудиция и дълбока мотивация е успяла да обхване в широта разглежданото езиково явление, като се опира на обилен и оригинален езиков материал, записан автентично и при строго спазване на фонетичната транскрипция, която въпреки уговорката на авторката, че е опростена, е пределно пълна.

От всички, цитирани по-горе раздели на изследването, най-голям интерес представляват *Суфиксален инвентар* и *Речник*.

Основното познаване на старобългарския език и на съвременната езикова ситуация в Родопите и България като цяло, както и познанията ѝ върху някои славянски езици, са дали възможност на доц. Меракова да разкрие в строго научен порядък словообразователните суфикси с умалително значение върху богат диалектен материал от Смолян (кв. Райково), Чокманово, Смилян, Осиково, Доспат, Беден, Неделино, Златоград, Девин и др. В тази статия изобилстват примери със суфикси: -ч'йк, -йк, -ч'ук от типа: санч'йк, саунчек, буч'йк, ирмилйчек, близнàч'ук, синч'йк, умътч'ук, сирач'ук и др.; суфикси: -ица (-чица), -ка, -йка, -ачка, -ечка, -анка, -енка, -инка, -ушка, например: кафйца, вййчица, патётка, бурйчка, вèчерка, хàркумка, спуснатка, мумйнка, свйштйца, вйрица, сйлица, парйнка, нужйнка, рачйнка и др.; суфикс: -ку, -чу, -анку, -енку, -ачку, -еч, -ечку, -ичку, -ице, например: бòланку, дл'йчку, нòфку, брàлце, лйстице, мàсалце, шйленце, вйгал'ч'ц, кòпел'ч'ц, пèтце (картофче), мàйшку, мўличку; суфикси за мн. ч.: —ковe, -кувe: синчкòвй, пантòл'кувй, журапкувй, пил'чкòвй, л'уткòвй, папўчкувй и др.

Интерес представляват и умалителните лични имена от ж. р. от типа: Златанчица, Линчица, Ййнчица, Русàнчица, Шйнчица и др.

Не са избегали от погледа на изследователя и умалителните наречия като пул'йчка, айзгàнка, айсигàнка, айзгйчка, айсигйчка.

Ако допуснем, че някой небрежен читател пропусне теоретичната част на изследването, то в речника той ще открие на практика всичко, написано в нея. Речникът съдържа пълна картина на събрания и добросъвестно обработен езиков материал. Всяка дума е представена последователно от възпроизвежданата лексема и е придружена с илюстративен материал.

Проучването на доц. Елена Меракова показва, че монографиите върху един или няколко говора могат да бъдат детайлизирани в един или няколко аспекта, което помага още по-задълбоченото им представяне. Монографията има отворена композиция и би могла да се допълни с изследвания върху темата и от други родопски говори (например широколъшкия) и други говори от българската езикова територия.

При бъдещо разглеждане на диалектната умалителност в родопските говори може да се имат предвид и:

1. Деминутивните глаголи, например: Чйкни мàлко да крàкнам до Плòвдив и агà са вйрнам, ше фàтним и твòйта рàпта; Агà фтàсаш, кòсни и мòйса ливàтка; Кйсни мàл'шко и от месцèсо и др.

2. Срещаните в родопските говори наставки от типа -èтлетиште и -чèтиште, комбинация от умалителни и увеличителни наставки, но с умалително значение, например: очйтлèтиште — оченце; ножйтлèтиште — краче;

устѣтлѣтиште — устенце; дѣтчетиште — детенце; мѣшчетиште — мъжле;
крѣфчетиште — кравица; ѡфчетиште — овчица и др.

Същите примери имат и форми за мн. ч.

Въпреки строгото си научно съдържание изследването на доц. Елена Меракова може да представлява интерес за всеки, който желае да се запознае с езиковото богатство на родопското население.

Да пожелаем на авторката нови постижения в науката и добър прием на представеното изследване!

Емил Субашиев

***Унгарски учени за България. XIX в. — средата на XX в.
Съст. и ред. Пенка Пейковска. С., Унгарски културен
институт, Отечество—София, 2003, 456 с.***

Целта на сборника „Унгарски учени за България“ е да запознае българския читател с постиженията на унгарската българистика през XIX и първата половина на XX век.

В сборника са обособени четири раздела: история, езикознание, етнография, естествознание. Представени са отделни студии и откъси от монографични изследвания на изтъкнати унгарски учени, някои от които са чуждестранни членове на БАН (Геза Фехер, Дюла Моравчик, Янош Мелих). Трудовете са подбрани по основните критерии: значимост, оригиналност и научен принос; да не са обнародвани досега на западен или на български език; да са малко известни у нас; да бъдат представени повече области на знанието.

Някои от концепциите в публикуваните трудове са вече преразгледани, други са все още спорни, трети са актуални и днес. Затова статиите в сборника представляват интерес както от гледна точка на историята на науката, така и от гледна точка на нейното по-нататъшно развитие. Изданието не отразява промените в научните схващания. Затова изследванията са придружени само от бележки, които помагат на читателя да се ориентира в текста.

Сборникът съдържа биографични и библиографски данни за всеки от авторите, показалци на географските и на личните имена. Ценно допълнение е библиографията на българистичните трудове на унгарските учени в различни области на знанието. В нея са описани монографии, студии, статии, сборници, рецензии на унгарски автори и автори от унгарски произход, включително на тези, които са живели извън границите на страната, както и на автори от български произход, чиито трудове принадлежат към постиженията на унгарската наука. За улеснение на читателя унгарските заглавия са дадени в превод на български.

Първият раздел от сборника — „История“ — включва трудовете на трима автори.

Научното творчество на професора по класическа филология Геза Фехер, който се занимава и с археология в България, обхваща няколко основни теми: прабългарската култура (история, бит, религия, изкуство, военно дело, език), разчитане на надписа на Мадарския релеф и историческите връзки между прабългарите и старомаджарите. Той прилага интердисциплинарен подход, като съчетава историческите проучвания с лингвистични. Представената тук негова статия „Паметниците на прабългарската култура и

връзката им с древната унгарска история“ (1931) е първи по значение обобщаващ труд на 10-годишните му проучвания върху културата на прабългарите. Фехер анализира писмени паметници и паметници на материалната култура, прави изводи за културата на древните българи. Показва историческия им опит с древните маджари, изследва културно-историческото влияние на старобългарския език върху старомаджарската култура и бит. Прави паралели между начина на преселване и заселване на двата народа — от Средна Азия до Централна Европа и на Балканите. Още през V век прабългарите са уседнал народ с висока духовна и материална култура, занимават се със земеделие и скотовъдство. Геза Фехер доказва, че прабългарите и унгарците не са били варварски народи.

Дюла Моравчик е изтъкнат византолог, професор в Будапещенския университет, член на Унгарската академия на науките. В сборника е представен класическият му труд върху оногурите и прабългарите „Към историята на оногурите“. Моравчик анализира византийски писмени извори и няколко известни дотогава сведения за оногурите. Разглежда появата на народността име „българи“ в тези извори и изказва тезата си за неговото значение. Проучва сведенията за произхода на дунавските българи. Сам определя целта си: да осветли историята на оногурите на основата на едно неизвестно дотогава сведение на дякон Агатон — „Теологически трактат на дякон Агатон“ (библиотекар на Константинополската патриаршия през VI век). „Ако добавените ни към него изводи са верни, то в предците на дунавските българи — оногуро-българите, трябва да търсим този българо-тюркски народ, който организира маджарите и от който те са получили една част от тюркските си езикови заемки“ (Д. Моравчик).

Двете студии на историка Лайош Талоци „Унгарско-български връзки“ и „Лудовик [Лайош] Велики и българското банство“ заедно с публикуваните грамоти са основен труд за историята на северозападните български земи от 1360 до 1377 г., съществували тогава като Видинско банство под управлението на унгарската корона. За първи път са публикувани общо 27 грамоти на латински език в превод на български. Те са собственост на Унгарския национален архив. В края на XIX в. Талоци ги разчита за първи път и ги публикува на латински с резюме на унгарски език. Имат само едно издание в Унгария.

Материалите в раздела „Езикознание“ отразяват етап от развитието на унгарското езикознание, свързано с установяването на угро-финско-тюркските и славянските основи на езика. В тях историята на етноса се търси чрез произхода на езика. Те отразяват заключителния етап на споровете за неговия произход и характер. Полемиката между Оскар Ашбот и Янош Мелих за славянските заемки в унгарския език е отразена съответно в статиите им, публикувани в настоящия сборник.

Золтан Гомбоц разглежда най-старите българо-тюркски заемки в унгарския език, чийто брой определя на 222 думи. Публикуваните материали съдържат откъси (предговор и заключение) от монументалния монографичен труд на Гомбоц „Тюркските ни заемки преди заселването в днешната ни родина“. Приложен е и отделен списък на думите в превод на български.

В раздел „Етнография“ е представена с малки съкращения главата „Южноунгарските българи“ за техния брой и начин на заселване от книгата на Геза Цирбус „Българите от областите Темеш и Торонтал“. Единствените публикации на демографски сведения за банатските българи произхождат от преброяването на населението в Унгария през 1900 и 1910 г. (В негов предишен труд има данни от преброяването през 1880 г.)

Пътеписите на Ищван Ечеди в същия раздел отразяват етнографските му впечатления за България от две негови пътешествия през 1926 и 1927 г.

Интересно е, че в тях авторът прави паралел между българската и турската терминология в земеделието, сравнява традиционното земеделие на българите и на турското население в България.

Статията на Бела Барток „Така нареченият български ритъм“ е единственият му теоретичен труд за българския ритъм (излиза в няколко варианта). Барток пръв открива този ритъм и го нарича „български“.

Раздел „Естествознание“ съдържа статиите: „Природонаучна експедиция в района на Балкана. Второ съобщение“ и „Кратък преглед на една природонаучна експедиция в европейската част на Турската империя“ от Имре Фривалдски; „Ботаническа екскурзия в Турция“ от Виктор Янка; „Ботаническа експедиция“ от Янош Вагнер.

В този сборник двете статии на Фривалдски се публикуват за първи път на български. Дадени са уводните части на трудовете без описанието и илюстрациите. Ботаникът Виктор Янка описва пребиваването си в България през 1871-1872 г. и растителните видове в определени области. Научното съобщение на Янош Вагнер за пътешествието му в България е преведено на български език от оригинала на немски.

Забележителните преводи на публикуваните трудове в сборника са дело на Нели Димова, Юлия Крумова, Светлана Лекова, Лиляна Лесничкова, Индра Маркова, Пенка Пейковска, Мартин Христов, Стефка Хрусанова, Здравко Хубенов.

Сборникът е предназначен за специалисти и преподаватели, но се разчита и на всички читатели, които се интересуват от българо-унгарските културни и научни взаимоотношения.

Стефка Хрусанова

BULGARIAN

Книгоразпространителска фирма „*BULGARIAN BOOKS*“
ї редлага български научни издания, речници, енциклопедии, албуми,
художествена литература.

За информация и контакти:

*The book-dealing company „BULGARIAN BOOKS“ offers
to its clients scientific books, dictionaries, encyclopedias,
albums, fiction from Bulgaria.*

For contacts, please use the following address:

BULGARIAN BOOKS
SOFIA 1000
PO Box 1567
fax/tel. (359 2) 928 40 26
e-mail:bulgarianbooks@mail.netplus.bg

Mrs Irina Sokolova

СЪОБЩЕНИЯ

Награди на Българската академия на науките за 24 май 2003 г.

Почетен знак „Марин Дринов“ бе присъден на:

Проф. дфн Цветан Грозданов, изкуствовед и специалист по средновековно изкуство.

Роден в Охрид, той специализира средновековно и византийско изкуство при академик С. Радойчич и професор В. Джурич в Белград, както и при А. Грабар в Париж със специална стипендия. Защитава докторска дисертация на тема „Охридската стенна живопис от XIV в.“ (1979). Асистент по история на изкуството в Скопие, доцент, извънреден и редовен професор във Философския факултет в Скопие. Министър на културата на Македония (1991). Дописен член на Македонската академия (1991), редовен член на МАНУ (1996). Удостоен е с множество награди, между които синята лента на VI конгрес по балканистика, орден „Св. Владимир“ и др. Изнася лекции в редица страни. Академик Цв. Грозданов е един от най-изтъкнатите съвременни византолози и специалисти по средновековна монументална живопис. Сред доминантните му интереси са художествените аспекти на култа към славянските просветители св. св. Кирил и Методий, св. Климент Охридски и общо на св. Седмочисленици. Автор е на три книги и на повече от 80 публикации, в които най-пълно са систематизирани и публикувани образите на славянските светци и по-специално на славянските просветители. Организатор е на редица научни форуми.

Проф. Георгий Гачев, литературовед.

Син на българския литератор и музиковед Димитър Гачев. Роден в Москва. Основните му интереси са в областта на филологията, философията и културологията, като българистиката неизменно е сред тях като проект и поле на изследване. Автор е на редица книги, най-важната от които е „Ускоренное развитие литературы“ (1964 г., преведена на български език

през 1979 г.), в която се използва материал от българската литература през първата половина на XIX в., от произведения на Хр. Ботев, Й. Радичков, Т. Жечев и др. Текстовете на Гачев се отличават със своеобразие, което до голяма степен се дължи както на неимоверно богатия му културологичен и митологичен поглед върху литературата, така и на езика му на изследовател, независимо дали става дума за литературна история (Ботев), или критика (Радичков). Визиите му върху българската литература открояват неизменно български образи на света, стремят се да изработят и положат единен комплекс, чрез който да се обяснят художествени явления и творчески съдби. Това прави мястото му в руската българистика особено ясно забележимо, а много често е и в основата на дебати и дискусии, какъвто е случаят например с възгледа му за ускореното развитие на литературата и някои представи за националните образи на света. Г. Гачев е носител на награда на името на Паисий Хилендарски, присъдена от БАН и СУ „Св. Кл. Охридски“, почетен доктор на СУ (2003).

Ст. н. с. д-р Лиляна Грашева, литературовед-медиевист.

Тя е един от водещите специалисти в съвременната българска палеославистика. Научните интереси на Л. Грашева са в областта на теорията и историята на старобългарската литература, на кирилометодиевистиката, на историята на старобългаристиката. Значителни са приносите ѝ в областта на поетиката на средновековната литература. Спирайки се на зависимостта на българския модел на средновековната литература от византийския, тя разкрива оригинални особености на текстовете, създадени от писателите през Златния век. Различна гледна точка е потърсена и в публикациите ѝ, посветени на жанровото многообразие на средновековните творби, като най-съществен е приносът ѝ по отношение на ораторската проза — литературното наследство на Презвитер Козма, Климент Охридски и Константин Преславски. „Кирило-Методиевска енциклопедия“ (т. 1, 1985; т. 2, 1995; публикуването на т. 3 и 4 е предстоящо), в която Л. Грашева работи като автор, член на редакционния колектив и главен редактор (от 1994) е фундаментален труд, който в продължение на две десетилетия представя авторитетно българската медиевистика.

Грамотата на БАН „За заслуги към българистиката“ бе присъдена на:

Проф. д-р Роланд Марти, палеославист.

Роден е в Женева, Швейцария. Следва славянска филология в Базел. Специализира в СССР, България, Полша. Асистент (1978—87) в Базел, където защитава (1980) дисертация на тема „Изследване върху езика на руската

‘Пчела’. Спрегнати глаголни форми,, и се хабилитира (1987) с труда „Ръкопис — текст — текстова група — литература. Проучване върху вътрешното членение на ранната източнославянска литература в ръкописи от XI до XVI век,,. Частен доцент (1987—88) в Базел, професор в Бамберг (1988) и понастоящем — в Университета в Саарбрюкен, Германия (от 1989). Публикациите му (над 50) са в областта на славянското езикознание и по-специално на старите славянски езици (включително на старобългарски) и литератури, социолингвистика, езици на малцинствата и долнолужишката литература. Автор на рецензии върху палеославистични и българистични изследвания. Издател на сборник по проблеми на езиковата политика в погранични райони. Сътрудничи отдавна на български институции и списания в областта на палеославистиката, член е на редколегията на сп. „Старобългаристика“. Основател и организатор на института „Булгарикум“ в Саарбрюкен, където се преподава български език, история и култура.

Доц. д-р Валентина Колесник, украинска езиковедка, българистка, ръководител на Катедра по българска филология в Одеския университет.

Родена е в гр. Николаев. Завършва (1974) филология в Одеския държавен университет. Защитава (1984) кандидатска дисертация на тема „Болгарская антропонимия на юге Украины“ в Държавен университет в Минск, Белорусия. Асистентка в катедрата по Общо и славянско езикознание при Одеския държавен университет (1977), доцент (1985). Заместник-декан на Филологическия факултет при същия университет (1996) и завеждащ Отделението по българска филология (1995), чието откриване става под нейно ръководство и с активното ѝ участие (1991). Съосновател и член на Научното общество на българистите в Одеса. Съдейства за разработването на българо-украински научни проекти. Цялата ѝ научна дейност (над 70 публикации) е подчинена на българската диалектология и ономастика в Украйна, на съвременния книжовен български език и методиката на преподаването му.

ABOUT THE CENTRAL LIBRARY OF THE BULGARIAN ACADEMY OF SCIENCES

The Central Library of the Bulgarian Academy of Sciences is founded in Braila (Romania) in 1869 as a book collection of the Bulgarian Learned Society. It is transferred in Sofia in 1879. In 1929 it is moved to the building, where it is now. In 1942 the first branch book collection is created in the „Service for Bulgarian Dictionary“ section of BAS. Since 1947 it deposits the national publishing production. In 1948 it is given a statute of Central Library of the system of the special libraries at the Academy.

Since 1949 it has been working with the rights of research institute in the field of library science and special bibliography

Since 1970 it is a center of special bibliography in the research fields of BAS. From 1992 deposits the editions of the World Bank.

The Central Library of the Bulgarian Academy of Sciences is a multibranch scientific library responsible for the creation and the organization of national library collection and of the library and information services of the researchers of the Bulgarian Academy of Sciences.

The Central Library organizes and manages methodically a network of 48 special libraries of the permanent research units of the Academy in an integrated library complex.

The Central Library is a special unit of the BAS with a statute of a legal entity.

Address: 1, 15 Noemvri Str., Sofia 1040
tel. (+359-2) 987 89 66, fax (+359-2) 986 25 00
E-mail: library@cl.bas.bg
URL: <http://www.cl.bas.bg>

**БЪЛГАРИСТИКА
BULGARICA**

ИНФОРМАЦИОНЕН БЮЛЕТИН

6/2003

Редактор ст.н.с. д-р Анисава Милтенова

**Съставители ст.н.с. д-р Никола Казански, Емилия Волева
Коректор Жасмина Кръстева
Художник Богдан Мавродинов**

Предпечатна подготовка ЦБ БАН Нели Байкова

**Издателски индекс 293
Формат 70 X100/16 Печатни коли 6.75**

**Печатница на Академично издателство „Марин Дринов“
1113 София, ул. „Акад. Георги Бончев“, бл. 5**

Поръчка № 1127

ISSN 1311-8544